

Miltä jäte tuntuu?

Tunteiden politiikka kiertotalouden yhteiskunnassa

Inka Komonen
Pro gradu
Sosiologia
2023

Lapin yliopisto

Tiedekunta: Yhteiskuntatieteiden tiedekunta

Työn nimi: Miltä jäte tuntuu? Tunteiden politiikka kiertotalouden yhteiskunnassa

Tekijä: Inka Komonen

Koulutusohjelma/oppiaine: Sosiologia

Työn laji: Pro gradu -tutkielma

Sivumäärä: 74

Vuosi: 2023

Tiivistelmä:

Tutkielmassani tarkastelen tunteiden politiikkaa jätehallinnan keskusteluissa. Analysoin, millaisia tunteita jätteeseen liitetään, miten tekstien tunteellisuuden kautta tuotetaan jätehallinnan moraalisia järjestyksiä sekä miten tunteet tulevat osaksi jättepolitiikkaa. Jäljitän, miksi ympäristöä tuhoavaa ja jätettä runsaasti tuottavaa ihmistoimintaa on niin vaikea muuttaa.

Aineistona hyödynnän Helsingin Sanomien marraskuussa 2018 keräämää jättekyselyä, jota tutkin sekä kvantitatiivisin että kvalitatiivisin menetelmin. Kvantitatiivinen analyysi osoitti, että jäte koetaan ennen kaikkea ympäristökysymyksenä, ja se herättää runsaasti velvollisuuden ja syyllisyyden tunteita. Kyselyn vastaajista syyllisyyttä kokivat eniten nuoret, muunsukupuoliset, naiset, korkeakoulutetut ja pienituloiset suhteessa muihin vastaajaryhmiin. Ikä näyttää olevan voimakkaimmin yhteydessä jätteen herättämiin tunteisiin.

Sovelsin laadullisen aineiston analyysissä aktanttimallia, ja tulkitsin sen avulla aineiston tunteita kuvaavien sanojen kiinnittyvän kolmeen keskeiseen tarinalinjaan. Niissä tunteet kohdistuvat hyvän jätekansalaisen, jätteettömän elämän sekä ympäristötietoisuuden ihanteisiin. Tekstit rakentavat moraalisia järjestyksiä, joissa luontoa on suojeltava jätteeltä ja välinpitämättömiltä ihmisiltä. Tunteilla torjutaan ja suljetaan jätettä yhteiskunnan ulkopuolelle. Niillä myös tartutaan kiertotalouden lupauksiin hallitusta maailmasta, jossa jäte muuttuu resurssiksi, kun yksilöt sitoutuvat jätteiden lajittelun ja kierrätyksen käytäntöihin.

Avainsanat: jätehallinta, tunteiden politiikka, kiertotalous, ympäristö, aktanttimalli

Tutkielma ei sisällä muita kuin tekijän omia henkilötietoja.

SISÄLLYSLUETTELO

1 JOHDANTO	4
2 TUTKIMUSKIRJALLISUUS JA TEORIA.....	7
2.1 LÄNSIMAISEN JÄTESUHTEEN MUUTOS	7
2.2 TUNTEIDEN POLITIIKKA	11
3 AINEISTO JA MENETELMÄT.....	15
3.1 AINEISTONA VERKKOKYSELY	15
3.2 MONIMENETELMÄLLISEN TUTKIMUKSEN KULKU.....	18
4 TUNTEIDEN JÄRJESTÄYTYMINEN JÄTEYHTEISKUNNASSA	26
4.1 JÄTETUNTEET	26
4.2 KUKA TUNTEE?.....	31
4.3 LUVUN YHTEENVETO.....	37
5 TUNTEILLA RAKENNETUT MAAILMAT	39
5.1 ARJEN SYNTIPUKIT	39
5.2 MAHDOTTOMAN EDESSÄ	45
5.3 PLANETAARINEN OMATUNTO	53
5.4 LUVUN YHTEENVETO.....	59
6 TUNTEET POLITIIKAN MUOTONA	61
7 LOPUKSI.....	65
KIRJALLISUUS.....	68
LIITE 1: KYSELYLOMAKE.....	

*Viktoria kompastui muovipussiin ja huomasi tulleensa jätetunkioiden alueelle,
laitamille jollaisten tietysti pitää reunustaa paratiisia jos siellä asuu ihmisiä.
Hän masentui kohtuuttoman pahasti.*

Tove Jansson, Paratiisi, 1989 (1987)

1 JOHDANTO

Jättemäärien hallitsemattomaan kasvuun, pilaantuneisiin vesistöihin ja ilmansaasteisiin havahduttiin voimakkaasti 1960-luvun tienoilla. Tuotannon ja kulutuksen kasvun seurauksena syntyi aiempaa enemmän ylijäämää, jonka käsittely ei onnistunut enää kotitalouksien ja kaupunkien jäteinfrastruktuurien piirissä. Jätevuoret paisuivat, ja kaatopaikkoja tarvittiin lisää. Samalla heräsi tietoisuus ja huoli länsimaisen elämäntavan vaikutuksista ympäristöön. Syntyi ympäristöliike, jonka myötä jätteen hallinnasta muodostui hygienia- ja terveystieteiden rinnalla ympäristöpolitiikan kysymys. (Hawkins 2006; Kinnunen ym. 2020 114–115; Laakkonen & Vuorisalo 2016; Nygård 2016, 64–68, 90–95; Valkonen ym. 2019, 17–22.)

Eurooppalaista jätehallintaa on 2000-luvulla viitoittanut poliittinen ohjelma – kiertotalous. Sen tavoitteena on luoda uudenlainen yhteiskuntajärjestys, jossa jätteet ymmärretään poisheitettävän ylijäämän sijaan kiertävinä resursseina ja kulutus ja tuotanto pysyvät siten sopusoinnussa ympäristön kantokyvyn kanssa¹. Ihanteen saavuttaminen vaatii niin yrityksiä kuin aktiivisia kuluttajakansalaisia, jotka sitoutuvat jätteiden lajitteluun ja kierrättämiseen. (Valkonen & Loikkanen 2020.)

Suomalaiset näyttävät tämän ajatuksen omaksuneen. Yhdyskuntajätteen² hyödyntäminen materiaana on lisääntynyt 2000-luvun alkuun verrattuna. Sitä päätyy kaatopaikoille enää marginaalisesti, mutta samalla jätteenpolto on kasvanut merkittävästi. (SVT 2021.) Kunnallisuuden kehittämissäätiön (2019) kyselyn perusteella suomalaisten yleisimmät ilmastoteot liittyvät jätteenkäsittelyyn: 82 prosenttia kyselyyn vastanneista ilmoitti lajittelevansa ja kierrättävänsä jätteitä hillitkseen ilmastonmuutosta ja 87 prosenttia kertoi aikovansa tehdä niin vastaisuudessa.

Yhdyskuntajätteen kokonaismäärä on kuitenkin kasvanut Suomessa viime vuosina, ja myös kierrätysaste kääntyi kolmen prosentin laskuun vuosien 2020 ja 2021 välillä. (SVT 2021.)

¹ Kiertotalouden käsite on saanut lukuisia määritelmiä, joita Kirchherr ym. 2017 ovat koonneet artikkeliin *Conceptualizing the Circular Economy: an analysis of 114 definitions*.

² Tilastokeskus määrittelee yhdyskuntajätteet lopputuotteiden kulutuksessa syntyneiksi jätteiksi, jotka ovat kunnan järjestämän jätehuollon piirissä. Yhdyskuntajätettä ovat esimerkiksi kotitalousjäte ja siihen verrattavissa oleva tuotannosta ja palvelualoilta kertynyt jäte. (<https://www.stat.fi/meta/kas/yhdyskuntajate.html>)

Tavoite ilmastonmuutoksen hillitsemisestä ei ole myöskään tuottanut tulosta (IPCC 2023). Ei ole lainkaan ihme, jos tilanne herättää ihmisissä hämmennystä ja neuvottomuutta.

Mikä yhteiskunnallista muutosta estää? Miksi se on niin hidasta? Miten muutos olisi mahdollinen? Näitä 2020-luvun ympäristöpolitiikan keskeisiä kysymyksiä lähestyn tarkastelemalla tunteiden politiikkaa jätehallinnan keskusteluissa. Kulttuurintutkija Gay Hawkinsin (2006) mukaan elämäntapojen muutos vaati ymmärrystä siitä, miten jätteeseen suhtaudutaan ja mitä sitä kohtaan *tunnetaan*. Pelkkä tieto ei riitä muutokseen, sillä käsitykset ja uskomukset ovat ruumiillistuneita – erottamaton osa tapoja tuntea, kokea ja toimia (Hawkins 2006).

Jätteen herättämiin tunteisiin syvennyn Helsingin Sanomien marraskuussa 2018 keräämän kyselyn avulla. Kysely on toteutettu osana Jäteyhteiskunta-hanketta³, ja sen tarkoituksena oli kartoittaa yleiskuvaa suomalaisten jätesuhteesta ja -käytännöistä. Analysoin aineistoa sekä kvantitatiivisin että kvalitatiivisin menetelmin, ja tukeudun erityisesti kulttuurintutkija Sara Ahmedin (2018) tapaan käsitellä tunteita kulttuurisina ja yhteiskunnallisina käytäntöinä. Tarkastelen tunteita suuntautumisina, suhteina sekä politiikan ja ”maailman rakentamisen muotoina” (Ahmed 2018). Analysoin laadullista aineistoa yhdistäen Algirdas J. Greimasin (1980) kehittämät semioottiset käsitteet ja aktanttimallin Ahmedin tunteiden kulttuuripolitiikan teoriaan ja metodiin, ja rakennan siten uudenlaista menetelmällistä sovellusta.

Asemoin tutkielmani *yhteiskuntatieteellisen jätetutkimuksen* kentälle, ja lähestyn jätettä siten kulttuurisena ja yhteiskunnallisena ilmiönä. Tätä kautta tarkasteltuna jäte ei ole olemukseltaan haitallista, passiivista tai pysyvää, vaan se on sekä aineelliselta muodoltaan että merkityksiltään elävää ja väistämätön osa laajempaa taloudellista, sosiaalista ja kulttuurista järjestelmää. (Valkonen ym. 2019, 25–32.) Kiinnostukseni kohdistuu siihen, miten tunteita tuotetaan suhteessa jätteeseen ja miten tunteet sitovat ihmiset nykyiseen järjestelmään ja tapaan elää jätteen kanssa. Ahmed (2018, 77) määrittelee tunteet investointeina sosiaaliin normeihin. Näin ollen on keskeistä tarkastella, miten ihmiset emotionaalisesti investoivat ympäristöongelmia tuottaviin normeihin (Jensen 2019, 21) sekä ketkä tai mitkä toimijat näistä investoinneista hyötyvät.

³ *The Waste Society: Living with Material Overflows* (www.wastesociety.com)

Politiikka ja hallinta kietoutuvat arkisiin käytäntöihin, uskomuksiin ja tunteisiin. Kansalaisten näkökulma jätehallintaan on siten keskeinen ja toistaiseksi vähäiselle huomiolle jäänyt. Ympäristötunteet ovat saaneet viime vuosina näkyvyyttä enenevässä määrin, mutta jätteen herättämiä tunteita ei ole juuri tutkittu Suomessa. En väitä tunteiden olevan vastaus kaikkeen, vaan tutkielmani on yksi yritys ymmärtää yhteiskunnallisen muutoksen mahdollisuuksia massiivisten ympäristötuhojen aikakaudella. Maailma välittyy aistien varaisen kommunikaation kautta, joten näen tunteet sosiologeille suositeltavana tutkimusmatkakohteena.

Tutkielmani koostuu seitsemästä luvusta. Toisessa luvussa esitän tutkielmani keskeiset käsitteet ja teoreettisen näkökulman. Teen katsauksen jätteen, jätehallinnan ja erityisesti kiertotalouden keskusteluihin, jonka jälkeen avaan teoreettista tapaa tulkita tunteita yhteiskunnallisina käytäntöinä ja osana politiikkaa. Kolmannessa luvussa kuvailen tutkielmani aineistoa ja sen erityispiirteitä sekä monimenetelmällisen analyysin kulkua. Kerron kvantitatiivisen analyysin valinnoista ja menetelmistä sekä tavastani soveltaa aktanttimallia ja semioottisia käsitteitä laadullisen aineiston analyysissä.

Luvussa 4 tarkastelen numeerisen aineiston pohjalta, *mitä tunteita jätteeseen liitetään ja miten tunteet jakautuvat vastaajaryhmien välillä*. Tämän jälkeen luvussa 5 keskityn laadulliseen aineistoon, ja kysyn, *miten tekstien tunteellisuuden kautta tuotetaan moraalisia järjestyksiä ja rakennetaan sosiaalista maailmaa*. Kuudennessa luvussa pohdin aiempien lukujen tulosten pohjalta vastausta tutkimusongelmaani: *miten tunteiden politiikka ilmenee jätehallinnan keskusteluissa*. Luvussa 7 kokoan yhteen tutkielmani keskeisimmät tulokset ja reflektoin tutkimusprosessia.

2 TUTKIMUSKIRJALLISUUS JA TEORIA

2.1 Länsimaisen jätesuhteen muutos

Uutiset kertovat Tyynenmeren jätepyörteestä, jonka pinta-alan on arvioitu olevan kolmen Ranskan valtion kokoinen (Yle-uutiset 25.10.2022), Norjan rannikolle ajautuneesta, kuolleesta valaasta, jonka mahalaukusta paljastui muovipusseja, joissa osassa mainostekstit olivat vielä tallella (Yle-uutiset 2.2.2017) ja ihmisen elimistöistä löytyneistä mikromuoveista (Yle-uutiset 28.3.2022). Miten tässä näin kävi?

Yksi tapa lähestyä kysymystä jätteen määrän kasvusta ja sen aiheuttamista maailmanlaajuisista ongelmista on nykyisen länsimaisen tavarasuhteen tarkastelu. Teollisen tuotannon tehostumisen, kaupan logistiikan muutoksen ja uudenlaisten materiaalien myötä tavaroita on paljon enemmän kuin koskaan aiemmin, mikä on johtanut samalla niiden arvon laskuun ja kertakäyttöisten tuotteiden lisääntymiseen. Uusien esineiden hankkiminen on yltäkylläisyyden ajassa vaivatonta, jos vain rahaa löytyy. (Lehtonen 2015, 108–110.)

Keskeinen piirre nykyiselle länsimaiselle tavarasuhteelle on myös *institutionalisoitu uutuudenhimo*. Uutuudella on itseisarvo – se on aina parempaa kuin vanha, mikä näkyy yhteiskunnan joka osa-alueella, niin mainonnassa, teknologian kehityksessä kuin tieteessä. Lisäksi tavaroiden hankkimiseen liittyy entistä enemmän onnellisen elämän mielikuvia, joita mediat välittävät. Kuluttamiseen ei siten ohjaa ensisijaisesti materian himo, vaan esimerkiksi kauneuden, vapauden ja nautinnon tavoittelu. (Lehtonen 2015, 108–110.)

Nykyinen järjestelmä hämärtää myös tavaroiden taustalla olevat tuotantoketjut ja infrastruktuurit. On yhä vaikeampi ymmärtää, mitä esineen valmistaminen on vaatinut. (Lehtonen 2015, 108–110.) Kehittyneet infrastruktuurit eivät ainoastaan etäännytä ihmisiä tavaroiden alkuperästä, vaan tekevät myös materiasta luopumisen erityisen helpoksi ja runsaan kuluttamisen mahdolliseksi. Esimerkiksi viemäroinnin ja muun jätehuollon myötä ihmisten ei ole tarvinnut enää arkielämässään olla tekemisissä tuottamansa jätteen kanssa eikä hahmottaa sen määrää (Valkonen ym. 2019, 20).

Edellä luetellut muutostekijät ovat osaltaan johtaneet tilanteeseen, jossa yksilöiden pienet teot kasaantuvat massiivisiksi, kumulatiivisiksi vaikutuksiksi. Merten jätepyörteiksi, kuumenevaksi ilmastoksi, luontokadoksi. Arkisista kuluttamisen ja jätteen hallinnan käytännöistä on muodostunut siten *skaalautuva kysymys*. (Lehtonen 2015, 112–113; Valkonen ym. 2019, 44–48.) Ympäristöretoriikka on valjastanut tämän skaalautuvuuden idean ydinanomukseen ja korostanut pienten ympäristöystävällisten tekojen merkitystä (Jensen 2019). Lehtonen (2015, 112) nostaa esiin, miten esimerkiksi *Kuluta harkiten* -vihko⁴ on valistanut suomalaisille ajatusta pienten tekojen yhteydestä laajoihin kokonaisuuksiin jo 1980-luvulta lähtien.

Kasvaneen ympäristöhuolen myötä suhde jätteeseen on muuttunut, mikä näkyy niin arkisissa lajittelu- ja kierrätyskäytännöissä kuin myös jätteen herättämässä syyllisyyden ja hyveellisyyden tunteissa. Erilaiset valistuskampanjat ja niiden levittämä ympäristötietoisuus eivät ole ainoastaan tuottaneet käsitystä siitä, miten ihmisten pitäisi toimia suhteessa jätteeseen, vaan myös, millaisia ja miten ihmisten tulisi olla. Jätteeseen kytkeytyy siten eettisiä ulottuvuuksia. Kun ihmiset haluavat muutosta ja kieltäytyvät muovipusseista tai kompostoivat biojätteet, he tunnustavat samalla velvoitteensa ja sitoumuksensa sekä maapalloa että jätettä kohtaan. (Hawkins 2006.)

Jäte on ymmärretty ympäristöhuolen leviämisen myötä pitkälti ongelmakuvausten kautta, mutta 2000-luvulla voimistunut *kiertotalousajattelu* on kehystänyt jätteen ennen kaikkea hyödyllisenä raaka-aineena. Vastauksena jätemäärien kasvuun, luonnonvarojen vähenemiseen ja ympäristöongelmiin, kiertotalouden tavoitteena on muuttaa jäte hyödylliseksi resursiksi ja siten saavuttaa lopulta jätteen yhteiskunta (Valkonen ym. 2019, 12, 36).

Kiertotalouden käsite saa moninaisia määritelmiä, mutta niitä yhdistävinä piirteinä näyttäytyvät taloudellinen vauraus ympäristövaikutuksia keskeisempänä tavoitteena sekä jätteen vähentämiseen, uudelleenkäyttöön ja kierrättämiseen liittyvät toimet (Kirchherr ym. 2017). Kiertotalous voidaan ymmärtää niin arkisina käytäntöinä kuin poliittisena ohjelmana (Valkonen 2019, 51).

⁴ Rautiainen & Salvi 1998

Valtioneuvoston periaatepäätös kiertotalouden strategisesta ohjelmasta määrittelee kiertotalouden seuraavasti (Ympäristöministeriö & Työ- ja elinkeinoministeriö 2021):

”Kiertotaloudessa materiaaleja hyödynnetään tehokkaasti ja kestävästi ja ne pysyvät kierrossa pitkään ja turvallisesti. Tuotteita myös jaetaan, vuokrataan, korjataan ja kierrätetään. Palvelullistaminen on osa kiertotaloutta. Kiertotalous on uusi talouden toimintatapa, joka tuottaa taloudellista hyvinvointia maapallon kantokyvyn rajoissa. Se hyödyntää digitalisaatiota tehokkaasti ja uudistaa yhteiskunnan rakenteita ja toimintamalleja. Kiertotalous on keino vähentää luonnonvarojen käyttöä.”

Lisäksi Valtioneuvoston periaatepäätös linjaa kiertotalouteen siirtymisen Suomelle merkittävänä mahdollisuutena – keinona sekä vahvistaa Suomen vientivetoista työllisyyttä ja taloutta sekä vähentää samalla luonnonvarojen kulutusta ja siitä aiheutuvia ympäristövaikutuksia. Kiertotalouden tavoitteena on sitä kautta ”talouden kasvun irtikytkentä luonnonvarojen käytön kasvusta”. Tämä edellyttää ”kokonaisvaltaista muutosta sekä yhteiskunnan päätöksenteossa ja suunnittelussa että yritysten, kotitalouksien ja kuluttajien asenteissa ja käyttäytymisessä”. (Ympäristöministeriö & Työ- ja elinkeinoministeriö 2021.)

Kiertotalouteen siirtymä Suomessa tulee ohjelman perusteella vaatimaan sekä massiivisia rakenteellisia muutoksia että aktiivisia ja valveutuneita kuluttajia. Se edellyttää elämäntapamuutosta, johon kaikki osallistuvat – arkisia lajittelun, kierrätyksen, korjaamisen, vuokraamisen ja uudelleenkäytön toimia. Suomen taloudelle ja yrityksille kiertotalous esitetään uutena talouden toimintatapana ja kasvun mahdollisuutena.

Ohjelman asettamat tavoitteet näyttävät kaukaisilta. Luonnonvarojen käytössä Suomi on viimeisimmässä globaalissa maiden välisessä vertailussa kärkimaiden joukossa (Global Footprint Network 2018). Vaikka julkinen keskustelu kiertotaloudesta ja kierrätysvinkeistä käy vilkkaana, suomalaiset eivät ole suinkaan Euroopan aktiivisinta kierrätyskansaa. Yhdyskuntajätettä syntyy Suomessa asukasta kohden selvästi Euroopan unionin keskiarvoa enemmän, kun taas jätteiden kierrätysasteen vertailussa Suomi jää Euroopan unionin keskiarvon alapuolelle (Eurostat 2021; SVT 2021).

On myös aiheellista kysyä kiertotalouden määritelmiin peilaten, mitä tarkoittaa talouden kasvun irrottaminen luonnonvarojen kuluttamisen kasvusta. Ensinnäkin idea siitä, että

taloudet voisivat kasvaa pelkästään kierrätysmateriaalilla, ilman uusien raaka-aineiden haalimista, on kyseenalainen (Fellner ym. 2017). Samoin on tarkasteltava kriittisesti, miten jätteen kehystäminen resurssiksi siirtää huomion resurssien käytön optimointiin kulutuksen vähentämisen ja jätteen synnyn ehkäisyn sijaan (Valkonen ym. 2019, 38, 42, 49).

Euroopan unionin (Euroopan komissio 2008) jätedirektiivissä jätteen synnyn ehkäisy on kirjattu ensisijaiseksi päämääräksi, mutta käytännön toimet ja sääntely ovat keskittyneet siitä huolimatta pääasiassa jätteen käsittelyyn. Jätteen synnyn ehkäisyn toimenpiteitä on ohjattu pitkälti pehmeän ohjauksen keinoihin, kuten julistuksin ja epätarkoin seurantamenetelmin. Suunnitelmia on kritisoitu myös siitä, että ne ilmaisevat mahdollisia tulevaisuuksia, mutta eivät erittele, mitä on todellisuudessa tehty jätteen vähentämiseksi ja vastuunjako on epäselvä. Poliittiset ohjelmat eivät ole puuttuneet tehokkaasti jätemäärien kasvun taustalla olevaan kulutukseen. (Johansson & Corvellec 2018.) Tämä on ristiriitaista, sillä kuten Lehtonen (2015, 117) kiteyttää: ”Mitä enemmän kulutamme, sitä enemmän olemme jätteiden kanssa yhdessä. Ei ole tuotantoa eikä kuluttamista, josta ei jäisi jätettä.”

Yhteiskuntatieteellisen jätetutkimuksen lähtökohtana on, että jäte ja sen hallinta ovat väistämätön osa ihmiselämää (Valkonen ym. 2019, 26–32). Antropologi Mary Douglas (2000, 85–86) määrittelee lian suhteellisenä, ”aineena väärässä paikassa” ja ”systemaattisen järjestämisen ja luokittelun oheistuotteena”. Lika ei ole siten jotain valmiiksi olemassa olevaan, vaan se määrittyy rajanvedoissa. Jätteen määrittely kulkee samoja reittejä: se on elävää, suhteellista, sosiaalisissa prosesseissa rakentuvaa, vaikutuksia tekevää ja yhteiskunnallista järjestystä tuottavaa ihmiselämän aineellista ylimäärää. Tätä kautta tarkasteltuna keskeisiä kysymyksiä ovat, ”miten jostain asiasta tulee jätettä” sekä miten ihmisiä hallitaan jätehallinnan kautta. (Valkonen ym. 2019, 23–32.)

Lähestyn tutkielmassani jätettä avoimella katseella. Tarkastelen, miten aineistoni teksteissä tuotetaan jätettä ja miten sen kanssa muodostetaan suhteita. Vaikka kyselyaineistoni keskittyy pitkälti kotitalouksien lajittelu- ja kierrätyskäytäntöihin, olen avoin erilaisille mittakaavoille ja merkityksenannoille. Jätettä voi olla niin pilaantunut ruoka kuin hiilidioksidipäästöt. Lisäksi luovun länsimaiseen perinteeseen pohjautuvasta luonnon ja kulttuurin välisestä kahtiajaosta, ja ymmärrän jätteen sekoittuvan sekä inhimilliseen että ei-inhimilliseen olemiseen (Valkonen ym. 2019, 28).

Suomessa jätteeseen ja jätehallintaan kytkeytyviä tunteita on tutkittu vähän. Tutkielmaani tulkinnan välineitä on tarjonnut enemmän-kuin-inhimillisen sosiologian näkökulmat, kuten Veera Kinnusen (2017; 2021) tutkimukset etiikasta, huolenpidosta ja arkisista suhteista esi-neiden, mikrobien ja jätteiden kanssa. Kun tutkin tunteita jätehallinnan keskusteluissa, liikun erilaisten mittakaavojen ja toimijoiden välillä. Tarkastelen, miten fyysinen aine kietoutuu tunteisiin (Jensen 2019, 19–20, 40).

2.2 Tunteiden politiikka

Tunteet ovat vaikuttavia voimia. Länsimaisissa kulttuureissa niiden on nähty olevan kuitenkin naisellisuuden, alkukantaisuuden, heikkouden ja arvostelukyvyyttömyyden merkkejä. Tunteellisuuden vastakohtiksi ja hierarkiassa yläpuolelle on nostettu maskuliinisuus, valta ja järki. (Ahmed 2018, 11–13; Ost 2004.)

Myös yhteiskuntatieteissä tunteita pidettiin pitkään toissijaisina tutkimuskohteina. Sosiologiassa emotionaaliseen käänteeseen voidaan nähdä tapahtuneen 1970-luvun lopulla. (Salmela 2017.) Tunteita, jotka oli aiemmin ymmärretty pääasiassa yksityiselle alueelle kuuluvina psykologisina tiloina, alettiin nyt tarkastella enenevässä määrin sosiaalisina ja kulttuurisina käytäntöinä (ks. esim. Ahmed 2018; Hochschild 1983).

Sosiologista näkökulmaa tunteiden tarkasteluun kehittänyt Arlie Russell Hochschild kiinnittää huomion siihen, miten kulttuuri vaikuttaa tunteisiin ja niiden nimeämiseen. Tunteiden nimeäminen kertoo myös tavoistamme nähdä asioita – tunteet liittyvät kognitioon. (1979; 1983, 230–234.) Hochschild avaa tunteiden kulttuurisia mekanismeja tunnesääntöjen ja tunnetyön käsitteiden kautta. Tunnesäännöt määrittyvät jaetuiksi, usein piilossa oleviksi säännöiksi, jotka ohjaavat, mitä tietyissä sosiaalisissa tilanteissa pitäisi tuntea – ja samoin miten ei pitäisi tuntea. Ne pohjautuvat kulttuuriin ihanteisiin, jotka yksilö haluaa, mutta on myös odotettu tietyssä yhteisössä saavuttavan (Hochschild 1979; 563–566). Tunnettyö viittaa puolestaan siihen työhön, jossa tunteita säädellään ja hallitaan odotusten mukaisiksi (Hochschild 1983).

Tunteiden on nähty sisäistyvän, syntyvän ja muuntuvan ihmisten välisissä suhteissa ja verkostoissa, joista koko yhteiskunta rakentuu. Tunteiden kokemisen taustalla vaikuttavat siten

kulttuuriset, arvot ja uskomukset. Tällöin voidaan puhua ”tunnekkulttuurista”, joka viittaa yhteisesti, mutta tiedostamatta jaettuihin ja koettuihin tunteisiin. (Näre 1999, 11, 264.)

Sara Ahmedin (2018) lähestymistapa tunteiden sosiaalisuuteen poikkeaa osittain edeltävistä. Ahmed ymmärtää tunteet arvostelmina tai vaikutelmina, jotka eivät ole valmiiksi olemassa yksilöissä tai yhteisöissä. Tunteiden sosiaalisuus ei myöskään tarkoita, että tunteet ”leijuivat ilmassa” tai ihmiset tuntisivat samaa tunnetta. Sen sijaan tunteet ”muodostavat juuri ne pinnat ja rajat, jotka tekevät mahdolliseksi kuvata yksilöä ja yhteisöä ikään kuin ne olisivat objekteja”. Näkökulmat, jotka ymmärtävät tunteet yksilöiden tai joukkojen sisäisiksi tiloiksi, sivuuttavat tunteiden tekemän työn. (Ahmed 2018, 19–24.)

Tutkielmani teoreettinen näkökulma perustuu Ahmedin tapaan hahmottaa tunteet politiikan ja ”maailman rakentamisen muotona”. Tehtäväni ei ole siten määritellä, mitä tunteet ovat, vaan jäljitän ”mitä tunteet tekevät” jätehallinnan keskusteluissa. Tätä kautta avautuu mahdollisuus tutkia tunteita suuntautumisina kohti objekteja, ”investointeina sosiaaliin normeihin” ja sekä sitä, miten tunteilla tehdään politiikkaa ja rakennetaan yhteiskuntaa. (Ahmed 2018.)

Tutkimusongelmani kannalta keskeistä on tarkastella, miten erilaiset toimijat nimetään tunteiden syyksi. Aineistoni koostuu teksteistä, ja kiinnitän siten huomion tunteita kuvaaviin sanoihin. Ahmedin tapaan en lue tunteita teksteihin sisältyvinä asioina, vaan ”tunteiden itsensä nimeämisen vaikutuksina, jotka toimivat usein nimeämällä syy-seuraussuhteita”. Jonkin asian nimeäminen hyväksi tai pahaksi sisältää tulkintaprosessin – se on yhteyden tulkitsemista ja merkityksen antamista. Asioiden tunnistaminen ja nimeäminen tunteiden kohteeksi on sidoksissa menneisiin assosiaatioihin, muistoihin ja kulttuuriperintöön – ”siihen, mitä *jo tiedämme*”. (Ahmed 2018, 15–18, 26–27, 38.)

Yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa puhutaan sekä emotionaalisesta että affektiivisestä käänneestä. Englannin kielessä eronteko sanojen *feeling*, *emotion* ja *affect* välille on luontevaa, mutta suomen kielessä on totuttu puhumaan vain tunteista. Akateemisessa kielessä *feeling* voidaan määritellä esimerkiksi tuntemukseksi tai keholliseksi aistimukseksi. (Salmela 2017.) Emootiot on määritelty kulttuurisesti ja kognitiivisesti tunnistettaviksi sekä kielellisesti nimetyiksi tuntemuksiksi, jotka ovat sosiaalisia ja vuorovaikutuksessa muokkaantuvia (Jokinen ym. 2015, 18–19, 23). Affektit on puolestaan ymmärretty emootiota

tiedostamattomampana, avoimempänä ja ruumiillisempänä voimana, suhteena tai suuntautumisenä maailmaan. Ne liittyvät ruumiin kykyyn ”vaikuttaa ja tulla vaikutetuksi” (Jokinen ym. 2015, 19; Massumi 2015, 5–7; Salmela 2017; Von Scheve 2017).

En näe tutkielmassani tarpeellisena erotella tuntemusta, emootiota ja affektia toisistaan, vaan seuraan Ahmedin teoriaa siitä, että ruumiilliset aistimukset, tunteet ja ajattelu ovat toisiinsa kietoutuneita ja siten erottamaton osa inhimillistä kokemusta. Ahmed yhdistää nämä erotellut *vaikutelman* käsitteeseen, vaikka käyttääkin tunteiden, aistimusten ja affektien käsitteitä analyysin apuvälineinä. (Ahmed 2018, 16–17.) Tutkielmassani on luontevaa käyttää sanaa *tunne*, sillä aineistoni näyttää kuvaavan verkostomaisesti kaikkea sitä, mitä voidaan myös affektien, emootioiden ja ruumiillisten tuntemusten kautta jäsentää. Samoin kuin edellisessä luvussa kyseenalaistin luonnon ja kulttuurin välisen kahtiajaon, luovun myös tunteen ja järjen välisestä erottelusta, ja tulkitsen ne erottamattomasti toisiinsa kietoutuneina. Rationaalisuus ei ole mahdollista ilman tunteita (Lakoff 2010, 72).

Ympäristösyllisyyttä tutkineen Tim Jensenin (2019) ekologinen lähestymistapa tunteisiin tarjoaa tutkielmaani välineitä purkaa yllä mainittuja kahtiajakoja ja tulkita jätemäärien kasvuun ja ekosysteemien tilaan vaikuttaneita tunteellisia mekanismeja. Tämän näkökulman kautta tarkasteltuna tunteminen ei ole ainoastaan sosiaalinen, vaan myös ekologinen prosessi, sillä se ulottuu myös enemmän-kuin-inhimillisiin toimijoihin. Tutkielmassani seuraan ekologista lähestymistapaa myös siinä, että en pyri jäsentämään tunteita selvärajaisiksi kategorioiksi, vaan ymmärrän tunteet dynaamisesti kehittyviksi ja monimutkaisesti toisiinsa yhdistyviksi (Jensen 2019, 18, 142). Tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että voin tulkita teksteistä tunnesanojen yhdistymisiä ja ketjuja – esimerkiksi syyllisyyden ja surun tunteen toisiinsa kietoutumista tai huolen kääntymistä raivoksi.

Tutkielmani kulkee Ahmedin (2018) teoreettisen näkökulman lisäksi ympäristötunteiden tutkijoiden viitoittamaa tietä. Useat tutkijat ovat havainneet, miten ympäristön muutos on länsimaisissa kulttuureissa kohdattu näennäisen välinpitämättömyyden, vaikenemisen ja vaikeiden tunteiden torjumisen kautta. (Head 2016; Cunsolo & Landman 2017; Norgaard 2011).

Norjalaisen kyläyhteisön kokemuksia lämpenevän ilmaston keskellä tutkinut Kari Marie Norgaard (2011) kiinnittää huomion siihen, miten apaattisesti ihmiset reagoivat arjessaan

tietoon ilmastonmuutoksesta vakavista seurauksista. Tieto ei näyttänyt johtavan toimintaan, vaan ihmiset elivät ikään kuin *kaksoistodellisuudessa* – samaan aikaan tietäen ilmastokriisistä ja oman kulttuurin osallisuudesta siihen, mutta sivuuttaen tiedon tavallisessa arjessaan. Julkisen apatian alta paljastui kuitenkin voimakkaita tunteita, kuten pelkoa ja avuttomuutta ratkaisujen vaikeudesta ja syyllisyyttä omasta osallisuudesta. Norgaard ymmärtää ilmastonmuutoksen arkisen kieltämisen sosiaalisesti järjestäytyneenä prosessina, joka on tuotettu kulttuurillisten narratiivien, tunteisiin ja sosiaalisiin kanssakäymisiin liittyvien normien sekä taloudellisten ja poliittisten rakenteiden kautta. Tunteet ovat tässä prosessissa keskeisiä. (Norgaard 2011.)

Norgaardin (2011) ajatukset ovat antaneet tutkielmaani erityisesti tukea liikkumiseen tunteiden tarkastelun mikrotasolta kulttuurin tasolle ja siitä vielä poliittisen talouden ja hallinnan makrotasolle. Tutkimus ohjaa kysymään, miksi jätteen määrän kasvu ja siihen kytkeytyvät ympäristöongelmat ovat herättäneet myös Suomessa niin vähän poliittista vastarintaa.

Ahmed (2018, 24) muotoilee feministisiin ja queer-tutkijoiden työhön pohjaten, miten ”tunteet voivat sitoa meidät oman alistuksemme ehtoihin”. Sovellan tätä ajatusta tutkielmaani tarkastelemalla, miten subjektit kiinnittyvät ympäristöuhon mahdollistaviin ehtoihin. Kun analysoin toimijoiden ja tunteiden liikkeitä ja kytköksiä teksteissä, kiinnitän huomioni siihen, mitä tunteilla torjutaan ja mihin tartutaan, mitä yhdistetään ja mitä erotetaan.

3 AINEISTO JA MENETELMÄT

3.1 Aineistona verkkokysely

Tutkielmani aineistona hyödynnän Helsingin Sanomien marraskuussa 2018 keräämää verkkokyselyä, joka kartoitti tietoa jätteen kanssa elämisestä, suhteesta jätteeseen sekä jätteen tulevaisuudesta. Kysely tavoitti 9217 vastausta, joista duplikaattien poiston jälkeen jäi jäljelle 9153 vastausta. Aineisto sisältää sekä monivalinta- että avokysymyksiä, ja muuttujia siinä on yhteensä 72. Jättekyselyn on laatinut Lapin yliopiston sosiologiryhmä yhdessä Helsingin Sanomien toimittaja Anna-Stina Nykäsen kanssa osana Suomen Akatemian rahoittamaa Jäteyhteiskunta-hanketta (www.wastesociety.com). En ole itse osallistunut kyselyn suunnitteluun enkä aineiston keräämiseen.

Vähälle hyödyntämiselle jäänyt runsas aineisto tarjoaa sekä määrällistä että laadullista dataa ympäristösosiologisen nykytutkimuksen keskeisistä kysymyksistä. Analyysin mahdollisuuksia tarkasteltaessa on kuitenkin huomioitava aineiston rajoitteet. Kyselyn tavoitteena oli kartoittaa yleiskuvaa suomalaisten jätekäytännöistä ja -asenteista, ja selvää on, että Helsingin Sanomien verkkosivuilla vierailut vastaajajoukko ei edusta väestöä koko laajuudessaan. Aineistossa voi odottaa painottuvan aiheesta jo ennestään kiinnostuneet henkilöt sekä Helsingin Sanomien lukijat. Ei ole kuitenkaan varmuutta siitä, mitä reittejä kyselyn linkki on verkossa kulkenut ja millaisia ihmisryhmiä se on tavoittanut. Tutkimusetiikan näkökulmasta tarkasteltuna anonymi kysely suojelee vastaajien yksityisyyttä, mutta toisaalta sen myötä vastaajien henkilöllisyyttä ei voida varmistaa.

Nykyisenkaltaisissa avoimissa verkkokyselyissä valikoivuus on väistämätöntä, ja aineistoa tulee käsitellä siksi näytteenä eikä perusjoukkoa edustavana otoksena. Verkkoaineistojen edustavuuden parantaminen on selkeä kehityskohde myös yhteiskuntatutkimuksessa (ks. Erola 2014).

Perusjoukko-otos-asetelma ja aineiston edustavuus ovat tilastollisen tutkimuksen lähtökoh-tia. Kvantitatiivisessa sosiologisessa tutkimuksessa asia ei kuitenkaan ole aivan yksiselittei-nen. (Silén 2021, 44.) Jukka Mäkelä (1991, 44–45) esittää, että useimmat

sosiaalitieteilijöiden aineistot eivät täytä otoksen määritelmää. Tämä ei suoranaisesti estä tilastollisten menetelmien käyttöä, mutta vaatii ymmärrystä niihin liittyvistä rajoituksista. (Mts., 44–45.)

Taulukko 1 Vastaajien taustatiedot (N=9153)

	n	%
Sukupuoli		
Nainen	7060	77,8
Mies	1845	20,3
Muu	170	1,9
Ikä		
Alle 20	204	2,4
20–29	1692	19,6
30–49	3811	44,2
50–62	1866	21,6
63–73	914	10,6
Yli 73	132	1,5
Koulutusaste		
Perusaste	209	2,3
Ammatillinen tai lukioasteen koulutus	2560	28,3
Korkeakoulututkinto	6270	69,4
Alueet		
Helsinki-Uusimaa	4677	58,6
Etelä-Suomi	1141	14,3
Länsi-Suomi	1133	14,2
Itä- ja Pohjois-Suomi	1031	12,9
Ahvenanmaa	5	0,1
Kotitalouden yhteenlasketut kuukausitulot bruttona		
Alle 500 e/kk	199	2,2
500–1500 e/kk	843	9,5
1500–3000 e/kk	1642	18,5
3000–5000 e/kk	2440	27,5
5000–8000 e/kk	2230	25,1
Yli 8000 e/kk	1530	17,2
Asuminen		
Vuokralla	2784	30,9
Omistusasunnossa	6222	69,1
Asumismuoto		
Kerrostalo	4729	52,1
Rivitalo	1171	12,9
Paritalo	443	4,9
Omakotitalo	2647	29,2
Asuntola tai laitos	10	0,1
Muu	79	0,9
Kotitalous		
Yksin asuva	2134	23,5
Yksinhuoltaja	344	3,8
Parisuhteessa, ei lapsia	3034	33,4
Parisuhteessa, lapsia	3022	33,3
Vanhempien kanssa asuva	226	2,5
Muu	316	3,5

Sosiaalitieteiden kohdalla on myös huomioitava, että maailmaa ei voi vakioida. Tutkimuskohteena olevat populaatiot ovat jatkuvassa muutoksessa, ja siten tutkimusten tekemät yleistyksiset ovat aina aikaan ja paikkaan sidottuja. Aineiston edustavuutta ei tulisikaan tarkastella ainoastaan vertaamalla joidenkin taustamuuttujien otosjakaumia koko populaation jakaumiin. Sen sijaan keskeisintä on tutkittavaan ilmiöön kytkeytyvä edustavuus. Näytteet voivat tarjota tärkeää tietoa, johon perusjoukkoihin ja otoksiin keskittyvä tilastotiede ei yllä. (Mäkelä 1991, 44–45, 124–127.)

Jätekyseleyn tapauksessa merkittävää valikoitumista on tapahtunut, kuten taulukko 1 osoittaa. Aineistossa ovat selvästi yliedustettuina Uudellamaalla asuvat (58,6 %), korkeakoulutetut (69,4 %) ja naiset (77,8 %). Koko Suomen väestöstä 30,6 prosenttia asuu Uudellamaalla, 50,6 prosenttia on naisia (SVT 2019b) ja 15 vuotta täyttäneistä 23 prosenttia on suorittanut korkeakoulututkinnon (SVT 2019a). Lisäksi on huomioitava, että vastaajista jopa 85,4 prosenttia on 20–62-vuotiaita ja 52,1 prosenttia asuu kerrostalossa.

Loin aineistoon postinumeroiden pohjalta aluemuuttujan, joka perustui NUTS 2 -alueluokitusasteeseen (NUTS = Nomenclature of Territorial Units for Statistics). Kyseessä on Euroopan unionin yhteinen tilastollinen nimikkeistö, jonka avulla Suomen maakunnista on muodostettu vertailukelpoisia suuralueita: Helsinki-Uusimaa, Etelä-Suomi, Länsi-Suomi, Itä- ja Pohjois-Suomi sekä Ahvenmaa. Lisäksi hyödynsin tilastollista kuntaryhmitystä (SVT 2023), jonka avulla luokittelin vastaajat kolmeen ryhmään: kaupunkimaisissa, taajaan asutuissa sekä maaseutumaisissa kunnissa asuviin. Kyselyyn vastanneista jopa 89,3 prosenttia asui kaupunkimaisissa kunnissa, 6,2 prosenttia taajaan asutuissa ja vain 4,5 prosenttia maaseudulla.

Tutkimuksen luotettavuutta arvioitaessa on huomioitava myös jätekyseleyn yhteydessä julkaistu Anna-Stina Nykäsen (Helsingin Sanomat 11.11.2018) syvälle sukeltava ja asiantuntijahaastatteluihin pohjaava artikkeli Me sen teimme, joka saattoi osaltaan ohjata vastaimista. Jutun otsikko jo itsessään ottaa vahvasti kantaa jäteongelman määrittelyyn. Samoin tekee sitä täydentävä ingressi/kyselyn johdanto: ”Jätteen määrää on pakko vähentää. Mitä olisit itse valmis tekemään sen eteen? Kerro se HS:n jätekyselelyssä.”

Sosiologian ja tilastotieteen rajapintoja tarkastelleen Marianne Silénin (2021, 41) mukaan onnistuneen kvantitatiivisen aineiston keruun vaikeus piilee siinä, että kysymyslomakkeen

tulee läpäistä sekä sosiologin että tilastotieteilijän kriteerit, mutta samalla myös vastaajien kriteerit. Esimerkiksi kysymysten monitulkintaiset tai rajoitetut vastausvaihtoehdot voivat sulkea keskeisiä ilmiöitä analyysin ulkopuolelle. Kuten kaikki tieteellinen ajattelu, myös kysymyslomakkeen rakentaminen vaatii aikaa, ja siksi erityisesti nopealla aikataululla toteutettu verkkokysely voi tutkimuskäytössä johtaa mittausvirheisiin.

Tutkielmani analyysiprosessin aikana pohdin kysymyslomakkeen järjestyksen vaikutusta tuloksiin. Kyselyn alkupuoli keskittyi pääasiassa jätteen lajitteluun liittyviin aiheisiin, mikä saattoi ohjata vastaajien näkökulmaa monivalinta- ja avokysymyksissä jätteen herättämistä tunteista. Lisäksi kyselyn vapaan sanan osiossa kävi ilmi, että useat vastaajat olivat kokeneet kysymyksen, kenen vastuulla jätteen vähentäminen ensisijaisesti on, vastausvaihtoehdot puutteellisiksi. Palaan tähän tarkemmin luvussa 4.1. Jättekyselyn kohdalla aineiston luotettavuutta lisää kuitenkin se, että sen tekijät ovat yhteiskuntatieteellisen jätetutkimuksen asiantuntijoita ja kysely on laadittu aiempaan tutkimukseen pohjaten.

Silén (2021, 138) esittää sosiologisen asiantuntijuuden olevan tärkein työkalu myös tilastollisia menetelmiä hyödyntävälle tutkijalle. Vaikka aineistollani on omat rajoitteensa, se tarjoaa mahdollisuuksia tutkimusongelmani kannalta keskeisille tulkinnoille, yhteiskunnallisten ilmiöiden kuvailuille sekä kysymyksenasetteluille. Tutkimusprosessi on vaatinut kuitenkin jatkuvaa reflektointia siitä, mitä aineisto kuvaa, mitä sen pohjalta voi tulkita ja mitkä menetöt siihen parhaiten soveltuvat.

3.2 Monimenetelmällisen tutkimuksen kulku

Lähestyn tutkimusongelmaa, tunteiden politiikkaa jätehallinnan keskusteluissa, hyödyntämällä erilaisia aineistotyyppisiä ja metodeja. Monimenetelmällisen tutkimuksen (mixed method research) tavoitteena on yhdistää laadullisia ja määrällisiä elementtejä siten, että ymmärrys tutkittavasta ilmiöstä laajenee, syvenee ja vahvistuu (Johnson ym. 2007, 123). Se vaatii tutkijalta kykyä valita ja hallita sopivimmat tekniikat, jotka palvelevat synergistisesti tutkimuskohteen kokonaisvaltaista hahmottamista (Teddlie & Tashakkori 2011, 286).

Monimenetelmällisen analyysin hyödyntäminen on tutkielmassani perusteltua, sillä erilaiset aineistot vastaavat tutkimusongelmaan toisiaan täydentävästi. Määrällisten ja laadullisten elementtien yhdistäminen ei vaikuta oleellisesti tutkielmani luotettavuuteen, vaan tarjoaa

ennen kaikkea kokonaisvaltaisempaa kuvaa tutkittavasta ilmiöstä. Kvantitatiivinen analyysi kuvaa määriä, eroja ja yhteyksiä, kun taas kvalitatiivinen analyysi tulkitsee merkityksiä (Ronkainen ym. 2013, 81–83). Tutkimusperinteet voidaan nähdä ikään kuin kahtena näkökulmana tai kielenä, jotka paikkaavat toistensa puutteita (Kortteinen & Tuomikoski 1998, 193).

Monimenetelmällisen tutkimuksen vaikeus on siinä, miten erityyppiset aineistot, lähestymistavat ja tieteenfilosofiset perinteet yhdistetään käytännössä niin, etteivät tutkimuksen osat jää toisilleen alisteisiksi tai irrallisiksi (Kortteinen & Tuomikoski 1998, 186). Ratkaisin asian analysoimalla ensin numeerista ja laadullista aineistoa erillään luvuissa 4 ja 5, jonka jälkeen luvussa 6 yhdistin empiiristen analyysilukujen tuloksia laajempaa teoreettiseen pohdintaan tunteiden ja hallinnan suhteesta ympäristökriisien ajassa.

Tutkielmani aineiston rajaaminen, sopivien analyysimenetelmien valinta ja monimenetelmällisen tutkimuksen rakenteen hahmottaminen vaativat paljon aikaa ja kokeiluja. Tunteiden kulttuurisia, sosiaalisia ja poliittisia ulottuvuuksia käsittelevä tutkimus on metodologisesti vielä rajoittunutta, minkä vuoksi päädyin rakentamaan uudenlaista menetelmällistä sovellusta. Aiempi tutkimus on keskittynyt tyypillisesti julkisuudessa kiertäneisiin aineistoihin, haastatteluaineistoihin tai etnografisiin aineistoihin (esim. Ahmed 2018; Berlant 2011; Jensen 2019; Norgaard 2011). Verkkokyselyaineistoni poikkeaa näistä.

Aloitin kvantitatiivisen analyysin erilaisilla kokeiluilla ja aineiston järjestämisellä, joka oli ”analyysia pikku a:lla”, kuten Ronkainen (2004) asian määrittelee. Tein SPSS-ohjelmalla frekvenssijakaumia, luokittelin muuttujia uudelleen ja siistin aineistosta pois järjestelmähäiriön tuottamat duplikaatit ja virhearvot. Sähköisen kyselylomakkeen pudotusvalikot eivät toimineet kaikilla mobiililaitteilla, mikä lisäsi ikämuuttujaan runsaasti 1-vuotiaita. Poistin tämänkaltaiset vastaukset muuttujan kohdalta. Tein ristiintaulukoita ja arvioin niiden tilastollista merkitsevyyttä khiin neliö -testin avulla. Tämän analyysivaiheen pohjalta hahmotin aineiston rajat ja mahdollisuudet sekä kiinnostavimmat havainnot, joita lähdin seuraavassa analyysivaiheessa tarkastelemaan systemaattisesti (ks. Ronkainen 2004).

Kvantitatiivisessa tutkimuksessa sosiologinen tutkimuskysymys täytyy pilkkoa numeerisen tutkimusaineiston ehdoin tilastolliseksi tutkimuskysymyksiksi ja valita niihin sopivat tilastolliset menetelmät (Silén 2021, 38–40). Analysoin luvussa 4.1 frekvenssijakaumien avulla, *mitä tunteita jätteeeseen liitetään*. Lisäksi hyödynnän faktorianalyysia, ja tutkin, mitkä

tunnemuuttujat ovat yhteydessä toisiinsa. Taustoitan tämän luvun analyysia frekvenssija-kaumilla jäteongelman vastuusta ja ratkaisuista, jätteen lajittelusta sekä jätekysymyksen luonteesta.

Tämän jälkeen luvussa 4.2 kysyn, *miten tunteet jakautuvat vastaajatyypin välillä*. Hyödynnän aluksi varianssianalyysia vastaajaryhmien ilmaisemien kielteisten ja myönteisten tunteiden keskiarvojen tarkasteluun. Tämän jälkeen vertailen ristiintaulukoilla erilaisten vastaajaryhmien tunnevastauksia. Logistisen regressioanalyysin avulla analysoin, mitkä vastaajaryhmät ovat voimakkaimmin kytköksissä tarkastelun kohteina oleviin tunteisiin (ks. Silén 2021, 48). Luvut eivät itsessään kuitenkaan ole analyysin tulos, vaan niiden tarjoamaa informaatiota on osattava tulkita sosiologisten tutkimuskysymysten ja teoreettisen viitekehyksen avulla (Silén 2021, 59). Tutkimusongelmani kannalta keskeistä on ymmärrys siitä, mitä tunnetaan ja kuka tuntee.

Laadullisen aineiston analyysiin pohjautuvassa luvussa 5 syvennyn tunteiden merkityksiin ja kysyn, miten *tekstien tunteellisuuden* kautta tuotetaan moraalisia järjestyksiä⁵ ja rakennetaan sosiaalista todellisuutta. Olen rajannut laadullisen aineiston kysymykseen jätteen herättämistä tunteista sekä vapaan sanan osioon, jossa kysyttiin: ”onko jotain, mitä haluat vielä kertoa jätteestä, jätteen käsittelystä ja jätteen tulevaisuudesta”. Analyysini kohdistuu näiden kysymysten tunneilmaisuja sisältäviin vastauksiin.

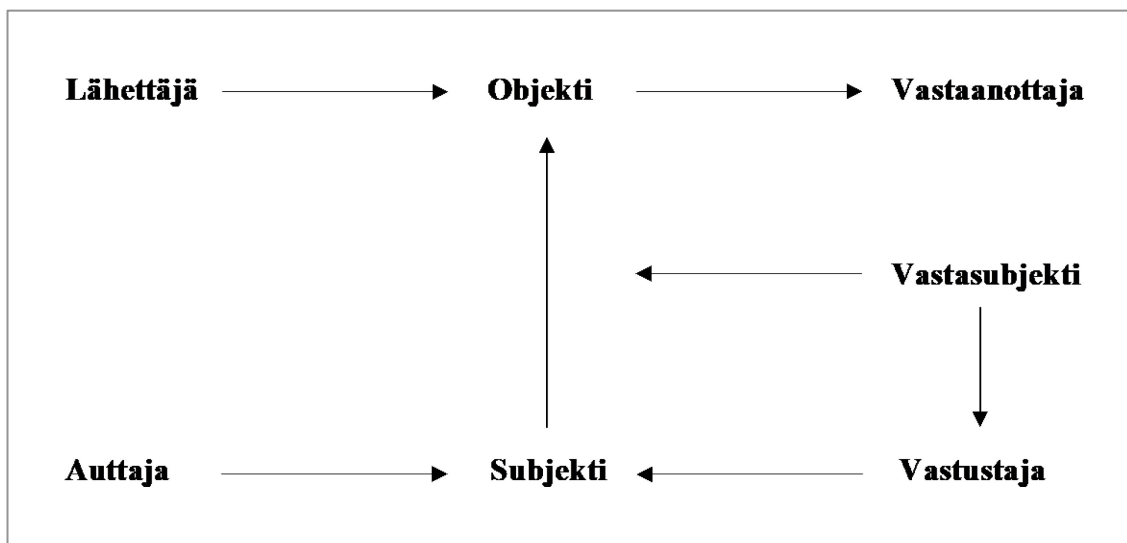
Lähtökohtani on, että tunteet eivät ole ainoastaan henkilökohtaisia reaktioita, vaan ne kietoutuvat myös politiikkaan ja yhteiskunnallisiin normeihin (Ahmed 2018). Ymmärrän oman kyselyaineistoni kansalaispuheena, joka liikuttaa ja tuottaa julkisia tunteita. Tunteiden tutkiminen osana politiikkaa vaati selvitystä siitä, millaisten toimijoiden välillä tunteet liikkuvat ja millaisia suhteita ne rakentavat. Semiootikko Algirdas J. Greimasin (1980) kehittämä aktanttimalli palvelee tässä tehtävässä. Tutkielmassani ei ole tarkoituksenmukaista mennä kovin syvälle ”pahamaineisen vaikeatajuiseen” (Sulkunen 1997, 36) greimasilaiseen semiotiikkaan, sillä siihen pohjautuva aktanttimalli ja käsitteet toimivat työssäni ainoastaan apuvälineinä. Näen aktanttimallissa ja semioottisessa käsitteistössä sekä niitä soveltavassa semioottisessa sosiologiassa yhtäläisyyksiä Sara Ahmedin (2018) tapaan tulkita tunteiden

⁵ Käytän tässä tutkielmassa käsitettä *moraaliset järjestykset* kuvaamaan tekstien sisältämiä arvoja, normeja ja eettisiä ulottuvuuksia.

kulttuuripolitiikkaa, johon tutkielmani teoreettinen näkökulma pitkälti nojaa. Tämä vuoropuhelu teorian kanssa tekee mallin soveltamisesta erityisen kiinnostavaa.

Pekka Sulkusen (1997, 17) mukaan semioottinen sosiologia on ”metateoria todellisuuden ymmärrettävyydestä ja sen tuottamisen sosiaalisuudesta, ja sen metodina on tulkinta”. Sen lähtökohtana on ajatus siitä, että sosiologiset tulkinnat ja teorit osallistuvat muiden yhteiskunnallisten toimijoiden käsitteellistämistapojen rinnalla todellisuuden ymmärrettävyyden tuottamiseen. Sosiologinen tulkinta eroaa arkiymmärryksestä, sillä sen tehtävänä on jäljittää erilaisten todellisuuden käsitteellistämistapojen jäsentyneisyyttä ja tehdä näkyväksi, miten niiden *itsestään selvyudet* rakentuvat. Semioottisessa sosiologiassa tutkija ei kuitenkaan oleta omien tulkintojensa olevan sen itsestään selvempiä kuin muiden tulkintojen. (Sulkunen 1997, 17–22.) Olen tutkielmassani tukeutunut Sulkusen (1997) ja Jukka Törrösen (1997, 1999) tapoihin soveltaa aktanttimallia ja greimasilasta käsitteistöä semioottisen sosiologian näkökulmasta. Lisäksi erityisesti Janne Autton (2012) sekä Maria Joutsenvirran (2006) väitöskirjat ovat valaisseet aktanttimallin hyödyntämisen mahdollisuuksia.

Kuva 1 Aktanttimalli (Korhonen & Oksanen 1997, 57; Silvo 1988, 46; vrt. Greimas 1980, 206)

Soveltamani aktanttimalli (Kuva 1) perustuu seitsemän *aktantin* – subjektin, objektin, lähettäjän, vastaanottajan, vastusubjektin, vastustajan ja auttajan – keskinäisille suhteille. (Autto 2012, 60–61, Korhonen & Oksanen 1997, 57; Silvo 1988, 46; vrt. Greimas 1980.) Aktantit ovat käsitteellisiä toimijarooleja, jotka toistuvat kaikissa tarinoissa. Ne nimetään teksteissä tietyille konkreettisille toimijoille eli *aktoreille*. Aktanttiasemat voivat sisältää useita eri aktoreita ja sama aktori voi olla useissa aktanttiasemissa. Aktorit voivat olla esimerkiksi

yksilöllisiä tai kollektiivisia, ihmisiä, ei-inhimillisiä toimijoita, abstrakteja käsitteitä, instituutioita tai ideoita. (Autto 2012, 60–61, Joutsenvirta 2006, 73; Korhonen & Oksanen 1997, 57–61; Sulkunen & Törrönen 1997, 77; Törrönen 1999, 49; Veivo & Huttunen 1999, 74–75.) Esimerkiksi valas voi olla tekstissä aktorina vastaanottajan aktantti-asemassa tai muovi aktorina vastasubjektin aktantti-asemassa. Tämänkaltaisen sekä inhimilliset että ei-inhimilliset toimijat huomioiva lähestymistapa on yhdistettävissä toimijaverkkoteoriaan, jonka kehittäminen on puolestaan ottanut osin vaikutteita aktanttimallista (ks. esim. Callon 1986; Latour 2005).

Aktanttimallin ydin perustuu *subjektin* pyrkimykselle tavoittaa *objekti*. Subjektin voi määrittellä tarinan toimijana, päähenkilönä tai tehtävän suorittajana. Objekti puolestaan viittaa tavoiteltavaan kohteeseen tai toiminnan päämäärään. Subjektin roolissa voi olla esimerkiksi vastuullinen kansalainen ja objektin roolissa puhdas ympäristö. Aktanttimallissa *lähettäjä* motivoi, velvoittaa tai oikeuttaa subjektin toimintaa ja määrittelee tavoiteltavan objektin. *Vastaanottaja* on puolestaan toimija, joka hyötyy subjektin toiminnasta. Esimerkiksi ympäristötietoisuus voi esiintyä lähettäjän roolissa ja vastaanottajan roolissa tulevat sukupolvet. *Auttaja* (esimerkiksi lainsäädäntö) toimii subjektin tukena objektin tavoittelemisessa, kun taas *vastasubjekti* eli ongelma (esimerkiksi puutteellinen jätteiden lajittelu) sekä *vastustaja* eli ongelman aiheuttaja (esimerkiksi välinpitämättömät naapurit) estävät subjektin tavoitteen saavuttamista. (Autto 2012, 61, 177; Joutsenvirta 2006, 74–75; Korhonen & Oksanen 1997; Veivo & Huttunen 1999, 74.)

Aktanttimallin juuret ovat kansansatujen tutkimuksessa, ja sitä on myöhemmin sovellettu pääasiassa kausaalisten ja juonellisten kertomusten tai muiden pidempien, yhtenäisten aineistojen, kuten mediatekstien, asiakirjojen sekä haastatteluaineistojen, tulkinnassa (esim. Autto 2012; Joutsenvirta 2006; Törrönen 1999). Aineistoni koostuu lukuisista pirstaleisista vastauksista, joista kaikkia aktantti-asemia ei ole useinkaan paikannettavissa. Monet aineistoni vastauksista ovat vain yksittäisiä lauseita tai hyppeläisiä huomioita, kun taas toiset vastaukset muodostavat pitkiä, jäsenneiltyjä ja kausaalisia kertomuksia. Tekstit eivät ole siis lähtökohtaisesti juonellisia tarinoita, mikä poikkeaa aktanttimallin alkuperäisistä oletuksista (Korhonen & Oksanen 1997, 54–55). Aineistoni teksteistä on kuitenkin paikannettavissa erilaisia päämääriä, esteitä, keinoja ja toiminnan kuvauksia, jotka voidaan esittää eräänlaisena kertomuksena ja joiden järjestelmälliseen ja syvälliseen analyysiin aktanttimalli tarjoaa sopivia välineitä (ks. Alasuutari 2011).

Aloitin aineiston analyysin luokittelemalla tekstit tarkasti tunneilmaisujen perusteella. En ainoastaan lukenut tunneilmaisuiksi tunteita nimeäviä sanoja, vaan pyrin olemaan herkkä *tekstien tunteellisuudelle*, mikä tarkoitti esimerkiksi huomion kiinnittämistä metaforiin, kielikuviin ja sanoihin kytkeytyviin tekoihin (ks. Ahmed 2018, 25, 271). Esimerkiksi puhe luonto pilaavista kehitysmaista, joista tulee siirtolaisia Suomeen jatkamaan luonnon pilaamista, voidaan tulkita eräänlaisena vihan ilmaisuna. Verbit, kuten tuhoaa, kärsii ja saastuttaa, toistuvat teksteissä. Millaista maailmaa rakennetaan, kun kuvataan valaan *kärsivän* tai mitä tehdään, kun ihmisiä kuvataan *tuhoaviksi* tai *rikollisiksi*?

Analyysini tekstit sisältävät siten tunteita kuvaavia sanoja, joissa yhdistyy tiedostettu ja tiedostamaton merkityksenannon ulottuvuus. Tämän rajauksen kautta pääsin lähemmäs ymmärrystä tunteiden monimutkaisista ja vaikuttavista liikkeistä. Samalla myönnän tutkielmani metodologiset rajoitteet ja Tim Jensenin (2019) tapaan tulkitsen tunteita ”voimina, joiden toiminta tulee aina ylittämään täydellisen ymmärryksen”. Erilaisia tunneilmaisuja oli aineistossa valtava määrä, joten luokittelin aineiston vielä toiseen kertaan tunnealueittain. Luokittelu auttoi jäsentämään, millaiset tunteita kuvaavat sanat painottuvat aineistossa. Tutkimustehtävänäni ei kuitenkaan ole tunteiden määrittely, vaan pyrkimys ymmärtää niiden liikkeitä, vaikutuksia ja kytköksiä.

Analyysin seuraavassa vaiheessa hyödynsin aktanttimallia analyttisena apuvälineenä, ja tarkastelin sen avulla tekstien merkitysulottuvuuksia, toimijoiden välisiä suhteita ja vastakainasetteluja. Sitä kautta pääsin kiinni ilmitasoa syvempiin ristiriitoihin ja jännitteisiin. (Joutsenvirta 2006, 76; Korhonen & Oksanen 1997, 57–58.) Käytännössä tämä tarkoitti tekstien purkamista, etsien aktanttimallin mukaisesti subjekteja, objekteja, vastustajia, vastasubjekteja, lähettäjiä, vastaanottajia ja auttajia. Keskityin tässä vaiheessa ensisijaisesti paikantamaan teksteissä toistuvat päähenkilöt, päämäärät, ongelmat ja ongelman aiheuttaja. Prosessi vaati jäsentämistä ja luentaa uudelleen ja uudelleen, palaamista aiempaan, tarkentamista ja loitontamista. Onnistuin kuitenkin aktanttimallin avulla pitämään hajanaisen aineiston analyysin systemaattisena.

Jäsenin, ryhmittelin ja nimesin teksteissä toistuvia aktanttitarinoita. Vertailin niiden yhdistäviä ja erottavia rakennepiirteitä (Alasuutari 2011), minkä pohjalta tulkitsin aineistoni kolme keskeisintä tarinalinjaa. Käytän sanaa *tarinalinja* kuvaamaan yhteenkuuluviksi

lukemieni aktanttitarinoiden yhteistä rakennetta – eräänlaista jaettua maailmankuvaa (vrt. Törrönen 1999). Tarinalinjaan lukeutuvat tekstit eivät ole identtisiä, ja syvennyin niiden viivahteisiin analyysin tulkintavaiheessa.

Kiinnostukseni ei kohdistunut ainoastaan tekstin toimijoihin, vaan halusin ymmärtää niiden välisten suhteiden rakentumista sekä sitä, millaisiin moraalisiin järjestyksiin toimijat kiinnittyvät. Tässä tehtävässä hyödynsin pragmaattisten modaliteettien analyysia, joka pohjautuu käsitteenä niin ikään greimasilaiseen semiotiikkaan. Semioottisen modaalisuuden teorian perusoletuksena on, että arvot ja normit ilmenevät tekstin rakenteissa, osana sen merkitystä – eivät ainoastaan tekstin ulkopuolisessa sosiaalisessa ympäristössä (Sulkunen & Törrönen 1997, 72–73). Pragmaattisen modaalisuuden lajien tarkastelu jäsentää teksteihin muodostuvaa sosiaalista toimintaa ja tuo näkyviin, miten jokainen teksti ”käy neuvottelua arvoista ja normeista tässä ja nyt” (Törrönen 1999, 47).

Pragmaattisen modaalisuuden lajit voidaan määritellä neljänä pääryhmänä, jotka ilmentävät erityisesti tekstin subjektin ja objektin suhdetta. Jos subjekti tavoittelee objektia jonkin ulkoisen auktoriteetin pakottamana tai velvoittamana, modaalisuus ilmenee *täytymisenä*. Subjektilla voi olla myös sisäinen motivaatio objektin eli päämäärän saavuttamiseen, jolloin suhde määrittyy *haluamisen* kautta. *Kykeneminen* viittaa niihin tilannekohtaisiin resursseihin, joita subjektilla on objektin tavoittelemiseen. *Osaaminen* puolestaan merkitsee subjektin pysyvää ominaisuutta tai hankittua taitoa. (Korhonen & Oksanen 1997, 63–64; Sulkunen & Törrönen 1997, 88–89; Törrönen 1999, 46–48.) Pragmaattisten modaalisuuden lajien tarkastelu auttaa hahmottamaan tekstin kuvaamassa maailmassa tarvittavia valmiuksia – keinoja, joilla subjekti selviytyy omassa yhteisössään. Sitä kautta jäsenyvät myös tekstin yhteisön torjumat ja hyväksymät arvot sekä kirjoittajan suhde rakentamaansa maailmaan. (Korhonen & Oksanen 1997, 65–66.)

En mene tässä tutkielmassa syvemmälle pragmaattisen modaalisuuden teoriaan, mutta tuon esiin vielä Sulkusen ja Törrösen (1997, 91–93) pohdinnan tunneilmajujen ja pragmaattisen modaalisuuden lajien suhteesta ja mahdollisuuksista. Yllä mainitut neljä modaalisuuden lajia eivät huomioi tunteita. Sulkunen ja Törrönen (1997, 92) huomauttavat Greimasin ja Fontanin ajatteluun viitaten, että tunteet luonnehtivat mielentilaa eikä asioiden tilaa, ja tunteilta puuttuu tarinoille ominainen lineaarinen aikarakenne, jolloin niiden tarina ”pysähtyy ja jää paikoilleen”. Tällainen tulkinta ei tavoita tunteita ”investointeina sosiaalisiin normeihin”

eikä toiminnan ja ”maailman rakennuksen muotoina” (vrt. Ahmed 2018). Siksi näen, että jatkotutkimuksissa olisi syytä tarkastella modaalisuuden lajien ja tunteiden suhdetta syvällisemmin. Tutkielmassani huomioin sekä pragmaattisen modaalisuuden lajien neljäpääryhmää että tunteet suuntautumisina ja suhteina toimijoiden välillä.

Aktanttimallia soveltaessa en juuttunut liiaksi sen tarjoamaan muottiin, vaan keskeistä oli tulkinta (Sulkunen & Törrönen 1997, 77; Törrönen 1999, 46). Se on väistämättä aina osin subjektiivista. Aktanttimallin avulla vältin kuitenkin liian varhaiset teorialähtöiset tulkinnat ”lähestymällä aineistoa kuin antropologi vierasta kulttuuria”. Hahmotin mallin kautta, miten tekstien maailmassa tuotetaan merkityksiä ja millaisia itsestään selviä, kiellettyjä tai torjuttuja asioita tekstien ilmiänsä takaa on jäsennettävissä. (Törrönen 1999, 30.)

Erittäin tärkeiksi havainnoiksi osoittautuivat teksteistä puuttuvat tai epäselvät aktanttiasemat. Sosiologisesti kiinnostavinta on usein juuri se, mikä puuttuu, mikä jää sanomatta tai mille ei löydy sanoja. Tulkinta avasi reittejä ympäristötunteiden poliittisuuden tutkimukseen. Kuten Joutsenvirta (2006, 51–52) kiteyttää: ”teorioiden ja metodien tulee ennen kaikkea avata uusia näkökulmia todellisuuteen”.

Vaikka analysoin tunteita, kyse on samalla suuremmasta: politiikasta, hallinnasta ja yhteiskuntajärjestelmästä. Tutkielmani kuudennessa luvussa vien analyysia laajemmalle tasolle kysymällä Ahmedin (2018) tapaan, miten tunteet tulevat osaksi politiikkaa. Sitä ennen käsittelemäni luvussa 4 kvantitatiivisen analyysin tulokset sekä luvussa 5 kvalitatiivisen analyysin tulokset yksilökeskeisyyteen, arkisiin esteisiin ja globaaliin ympäristöhuoleen kytkeytyvien tarinalinjojen kautta.

4 TUNTEIDEN JÄRJESTÄYTYMINEN JÄTEYHTEISKUNNASSA

”Kenen luksus on se, että voi suhtautua vapaasti jätteeseen, luottaa sen hoitamisen olevan kunnossa?” (Lehtonen 2015, 118).

Tunteiden nimeäminen on yhteyden tulkitsemista. Erilaiset tunteita nimeävät sanat saavat myös ”suuntautumaan niiden syyksi tunnistettuihin objekteihin eri tavoin”. (Ahmed 2018, 18, 26–28.) Tarkastelen tässä luvussa kvantitatiivisen analyysin keinoin, mitä tunteita jätteeseen liitetään sekä miten tunteet jakautuvat eri ihmisryhmien välillä. Lisäksi analysoin kysymyksiä vastuusta ja ratkaisusta suhteessa jäteongelmaan.

4.1 Jätetunteet

Jätekysymyksen yleisluonteesta näyttää vallitsevan huomattava yksimielisyys. Kyselyyn vastanneista 92,3 prosenttia ymmärsi jätteen ensisijaisesti ympäristökysymyksenä (luontoa saastuttavana) ja vain harva mielsi sen esteettisenä tai hygieenisenä kysymyksenä. Samoin lähes kaikki vastaajat pitivät jätettä merkittävänä ja ajankohtaisena ongelmana. Sitä ei voi sivuuttaa muilla kiireellisillä ongelmilla, ja sen ratkaiseminen saa tarvittaessa rajoittaa jopa talouskasvua.

Suhtautuminen jätteeseen poikkeaa muista ympäristöongelmista. Esimerkiksi vuoden 2023 Ilmastobarometrin (Kantar Public) mukaan ilmastotoimet jakavat edelleen suomalaisia. Kotitalousjätteen lajittelu ja kierrätys näyttäytyy jätekyselyn vastauksissa sen sijaan lähes itseltään selvältä toiminnalta, jonka merkitystä ei kyseenalaista kukaan. Jätekyselyyn vastanneista 98,5 prosenttia ilmoitti lajittelevansa jätteitä. Lisäksi 86,7 prosenttia kertoi kotitaloudestaan lajiteltavan jätteet vähintään neljään astiaan ja 58,4 prosenttia vähintään kuuteen. Viimeisen kuukauden aikana suurin osa vastaajista ilmoitti vieneensä keräysastiaan paperia (92,1 %), lasia (85,4 %), kartonkia (85,1 %), metallia (84,8 %), biojätettä (77,3 %) sekä muovia (70,9 %). Samansuuntaisia lukemia ilmeni vastaajajoukoltaan suomalaista aikuisväestöä edustavassa kyselyssä, jonka Yleisradio (Yle-uutiset 23.1.2019) teetti Taloustutkimus Oy:llä vuonna 2018.

Taulukko 2 Jätteen herättämät tunteet vastaajissa (N=9153)

	Vastaajien lukumäärä	Prosenttia vastaajista
Velvollisuus	7485	81,8
Syyllisyys	4704	51,4
Kiinnostus	3596	39,3
Ärtymys	2601	28,4
Toivo	1862	20,3
Ällötys	1322	14,4
Uteliaisuus	1235	13,5
Raivo	885	9,7
Ilo	380	4,2

Tätä taustaa vasten ei ole yllättävää, että juuri velvollisuus (81,8 %) oli yleisin vastaus monivalintakysymykseen jätteen herättämistä tunteista (Taulukko 2). Hawkinsin (2006) mukaan jätteestä on tullut erityisesti yksilöiden ja kotitalouksien eettinen kysymys. Arkisiin jätekäytäntöihin kietoutuu globaalien ympäristökriisin paino ja samalla velvollisuus tiettyjä moraalisia koodeja ja sääntöjä kohtaan. Kotitalousjätteen lajittelun ja kierrättämisen ymmärtäminen hyveellisenä toimintana on kuitenkin varsin uusi ilmiö, joka pohjautuu laajempaan jättesuhteen muutokseen. (Mt.)

Euroopan yhteiskuntien jätehallintaa 2000-luvun alusta asti määritellyt kiertotalous korostaa kansalaisten roolia jätehallinnassa. Poliittisena ohjelmana sen menestys edellyttää aktiivisia kansalaisia, jotka omaksuvat heille osoitetun *jätekansalaisen* subjektiaseman ja sitoutuvat sitä kautta tiettyihin vastuisiin, velvollisuuksiin, oikeuksiin ja hyveisiin. Tällaista uudenlaista roolia on tuottanut esimerkiksi viranomaisten ja organisaatioiden harjoittama informaatio-ohjaus. Kierrätysvinkit, lajitteluohjeet ja muut tietoiskut eivät ole ainoastaan jätekasvatusta, vaan ne rakentavat normatiivista kuvaa ”hyvästä jätekansalaisesta”, joka on valmiina toimimaan vastuullisesti suhteessa jätteeseen, mutta samalla myös kantamaan vastuun yhteiskunnan ja koko planeetan ekologisesta kestävästä tulevaisuudesta. (Valkonen & Loikkanen 2020.)

Kiertotalouden keskeinen tavoite on herätellä kansalaisissa henkilökohtaista velvollisuudentuntoa suhteessa jätteeseen (Valkonen & Loikkanen 2020, 156), ja se näyttää jättekyselyn vastausten perusteella onnistuneen. Usko yksilöiden vastuuseen ilmenee tunnekysymyksen lisäksi jäteongelman ratkaisuja ja vastuita kartoittavissa kysymyksissä. Vastaajista 62,0 prosenttia uskoi kulutustapojen muutoksen ratkaisevan maailman jäteongelmat, kun vain 9,7

prosenttia uskoi teknologian ja 26,7 prosenttia kiertotalouden kehittymisen olevan ratkaisu. Ensisijainen vastuu jätteen vähentämisestä (Taulukko 3) oli vastaajien mukaan kulutustavaroiden valmistajilla (32,2 %) ja kuluttajilla (29,5 %). Taloudellisten toimijoiden (kulutustavaroiden valmistajien, jälleenmyyjien, teollisuuden ja yritysten) yhteenlaskettu osuus vastauksista oli kuitenkin 45,9 prosenttia. Sen sijaan politiikan toimijoille ei vastuuta juuri annettu. Vastaajista 19,2 prosenttia ilmoitti valtioiden olevan ensisijaisessa vastuussa jätteen vähentämisestä, ja vain 4,3 prosenttia merkitsi vastuun Euroopan unionille ja 0,8 prosenttia kunnille.

Taulukko 3 Ensisijainen vastuu jätteen vähentämisestä (N=9153)

	Lkm	%
Kuluttajien	2687	29,5
Kulutustavaroiden valmistajien	2935	32,2
Jälleenmyyjien	45	0,5
Teollisuuden	844	9,3
Kuntien	76	0,8
Valtioiden	1754	19,2
Jäteyhtiöiden	26	0,3
Yritysten	358	3,9
Euroopan unionin	389	4,3

Kysymys siitä, kenellä on ensisijainen vastuu jätteen vähentämisestä, herätti runsaasti kritiikkiä kyselyn lopun vapaan sanan osiossa. Useat vastaajat kokivat, että sopivaa vastausvaihtoehtoa ei löytynyt, sillä vastuu jätteen vähentämisestä on *kaikilla*. Mitä tarkoittaa, että vastuu on kaikilla? Ovatko yksittäiset kuluttajat *yhtä lailla* vastuussa kuin esimerkiksi monikansalliset yhtiöt?

Valkonen ja Loikkanen (2020, 159, 163) esittävät, että jätekansalaisen hyveenä on aktiivinen kuluttajakansalaisuus. Siihen kytkeytyy paitsi odotus tiedostavasta ja vastuullisesta kuluttajuudesta, myös oletus kuluttajakansalaisten kyvykkyydestä vaikuttaa omalla toiminnallaan jätettä tuottaviin yrityksiin kapitalistisessa järjestelmässä. Tämä kietoutuu *liberaalin kansalaisuuden* käsitteeseen. Näin ajateltuna esimerkiksi yritysten tuottamat pakkausmateriaalit eivät ole valtion sääntelyn vastuulla, vaan keskeisessä roolissa ovat kansalaisten kulutusvalinnat ja aktiivinen vaikuttaminen yritysten tuottaman pakkausjätteen vähentämiseksi. (Mts., 159, 163.)

Kysymys jätteen vähentämiseen kannustavista tekijöistä osoitti, että vastaajat olivat valmiita ottamaan vastuuta kulutusvalintojensa kautta myös taloudellisten toimijoiden tuottamasta jätteestä. Vastaajista 66,4 prosenttia valitsi vaihtoehdon ”minun pitää itse kulutusvalinnoillani vaikuttaa jätemääriini” ja 62,8 prosenttia ilmoitti olevansa valmis maksamaan enemmän siitä, että tuotteet kestävät pidempään. Vain 12,7 prosenttia vastaajista oli sitä mieltä, että jätteiden vähentäminen ei voi olla kuluttajien vastuulla.

Millaiset vaikutusmahdollisuudet kansalaisilla on jätteen synnyn vähentämiseen tässä ajassa ja yhteiskunnassa? Loikkanen ym. (2022, 40–41) esittävät, että nykymuotoinen kansalaisuusrooli, jätteiden lajitteluun keskittyvä *kierrätyskansalaisuus*, ei edistä parhaimmalla tavalla EU:n jätepolitiikan ensisijaista tavoitetta ehkäistä syntyvän jätteen määrää. Jätekansalaisuuden vahvistaminen vaatisi esimerkiksi kansalaisen roolin monipuolistamista kohti ympäristöeettistä elämäntapaa, kulutuksen huomioimista jätepolitiikan ohjelmissa, poliittisten ohjausmekanismien selkeyttämistä, läpinäkyviä seurantajärjestelmiä ja jätteen synnyn vähentämistä tukevaa arjen toimintaympäristöä (mts., 41–44). Nykyisellään jätekansalaisen velvollisuuksina ovat ennen kaikkea oikeaoppinen lajittelu ja kierrättäminen sekä lajittelu-pisteen siisteydestä huolehtiminen. Sen sijaan esimerkiksi uudenlaisten jätekäytäntöjen kehittäminen tai poliittista aktiivisuutta ei kansalaisilta odoteta. (Valkonen ja Loikkanen 2020, 158, 163.)

Hawkins (2006) esittää, että jätehallinta ja erityisesti sen tuottamat valistuskampanjat eivät ole ainoastaan vaikuttaneet jätteen merkityksiin ja ihmisten käyttäytymiseen sen parissa, vaan ne ovat samalla liittäneet jätteen uudensuorituksen, syyllisyyden ja itsesääntelyn kiertokulkuihin. Jätekyseleyn vastanneista yli puolet ilmoitti jätteen herättävän syyllisyyden tunnetta (Taulukko 2).

Sitran toteuttamassa kyselyssä (Hyry 2019) tutkittiin, mitä tunteita ilmastonmuutos herättää suomalaisissa. Syyllisyyttä arvioi kokeneensa vain 24 prosenttia vastaajista. Jätekyseleyn kohdalla määrä on huomattavasti suurempi, mutta sitä voi osaltaan selittää korkeakoulutettujen ja naisten suuri osuus vastaajajoukossa. Toisaalta, kuten aiemmin toin esiin, nykyiset jätehallinnan käytännöt ja informaatio-ohjaus ovat rakentaneet jätteestä vahvasti moraalisen ja yksilöä vastuullistavan kysymyksen ja onnistuneet sitouttamaan kansalaiset kierrättäjäkansalaisen rooliin. Juuri velvollisuuden ja syyllisyyden tunteet voidaan nähdä siten keskeisinä jätepolitiikan resursseina.

Syyllisyyden tunne pitää sisällään moraalisen käsityksen oikeasta ja väärästä. Samalla se ohjaa moraaliseen reflektioon sekä toiminnan uudelleen suuntaamiseen. (Aaltola 2021.)

Syyllisyys ja velvollisuus voidaan nähdä kuitenkin monin tavoin toisiinsa kietoutuneina ja vaikuttavina tunteita (Jensen 2019, 57–58). Niiden kohdalla näkyy erityisen selvästi, miten puhe tunteista ei ole ainoastaan puhetta henkilökohtaisista kokemuksista, vaan myös yhteiskunnan moraalista järjestyksestä.

Politiikan teoreetikko Hannah Arendt (1987) erottaa toisistaan poliittisen (kollektiivisen) vastuun ja moraalisen ja/tai oikeudellisen syyllisyyden. Syyllisyys on aina henkilökohtaista ja viittaa johonkin tekoon, kun taas kollektiivinen vastuu sisältyy jonkin yhteisön jäsenyyteen itsessään. Tämä eronteko on tärkeä, sillä ajatus siitä, että kaikki ovat syyllisiä tarkoittaa samalla sitä, ettei kukaan ole syyllinen ja vapauttaa siten vastuusta todelliset syylliset. (Arendt 1987, 43–46.)

Jätekyseleyn vastaajista 28,4 prosenttia ilmoitti jätteen herättävän ärtymystä (Taulukko 2). Siinä missä velvollisuus ja syyllisyys kohdistuvat tunteina vahvasti omaan olemiseen tai tekemiseen, ärtymys voidaan nähdä suuntautuvan voimakkaammin toisiin ihmisiin tai järjestelmiin ja kumpuavan esimerkiksi epäoikeudenmukaisuuden kokemuksista (Böhm 2003). Myönteisiä tunteita esiintyy aineistossa kielteisiä tunteita merkittävästi vähemmän. Jäte herätti kiinnostuksen tunnetta 39,3 prosentissa vastaajista ja toivoa 20,3 prosentissa. Iloa tunsivat hyvin harva vastaaja.

Tarkastelin tunteiden välisiä yhteyksiä hyödyntäen faktorianalyysia, jonka perusteella rakensin ja nimesin summamuuttujat keskenään yhteenkuuluvista faktoreista. Kielteisiin tunteisiin lukeutuivat syyllisyys, ärtymys, ällötys sekä raivo ja myönteisiin tunteisiin kiinnostus, toivo, uteliaisuus ja ilo.⁶ Velvollisuuden tunne ei lukeutunut kumpaankaan joukkoon. Tätä voi pitää yllättävänä, mutta toisaalta tämän tilastollisen analyysin tuloksen voi tulkita Arendtin (1987, 43–46) ajattelun kautta: kollektiivinen vastuu sisältyy yhteisön jäsenyyteen. Velvollisuus jätteistä huolehtimiseen voidaan nähdä siten ikään kuin automaattisena, suomalaisen yhteiskunnan jäsenyyteen kuuluvana asiana.

⁶ Vaikka käytän käsitteitä kielteiset ja myönteiset tunteet, en tarkoita, että jotkin tunteet olisivat olemukseltaan hyviä tai huonoja, oikeita tai väärä.

Monivalintakysymyksen vastausvaihtoehtojen ollessa rajalliset ei ole tarkoituksenmukaista esittää tässä luvussa käsiteltyjen tunteiden olevan yleisimpiä jätteesen liitettyjä tunteita. Tunnekysymyksen avovastauksissa yleisimpiä tunteita olivat turhautuneisuus, epätoivo, huoli, suru ja ahdistus. Numeerinen aineisto ei kerro tunteiden voimakkuudesta eikä niihin latautuvista merkityksistä ja vivahteista. Niihin palaan laadullisen tutkimuksen keinoin luvussa 5. Sen sijaan pyrin seuraavaksi analysoimaan tilastollisten menetelmien avulla, kuka tuntee ja mitä. Kuka kantaa vastuuta länsimaisen elämäntavan jäljistä? Kuka on toiveikas tulevasta? Kuka ei tunne lainkaan?

4.2 Kuka tuntee?

Varianssianalyysin tulokset osoittavat, että sukupuolten sekä eri ikäluokkien väliset keskiarvot eroavat kielteisten jätetunteiden (syyllisyys, ärtymys, ällötys sekä raivo) kohdalla tilastollisesti merkitsevästi toisistaan ($p < 0,001$). Kielteiset jätetunteet painottuvat jättekyselyn nuorimpien ja naisten vastauksissa. Tunteita erillisinä muuttujina tarkasteltaessa huomion-arvoista on, että ikä on tilastollisesti merkitsevästi kytköksissä jokaiseen tunneväittämään.

Taulukko 4 Eri ikäluokkien vastaukset monivalintakysymykseen jätteen herättämistä tunteista

		Alle 20	20–29	30–49	50–62	63–73	Yli 73	
Ilo**	n	#	57	153	86	55	5	
	%		0,5	3,4	4,0	4,6	6,0	3,8
Toivo***	n		37	345	701	410	240	31
	%		18,2	20,4	18,4	22,0	26,3	23,5
Kiinnostus***	n		45	674	1426	795	406	54
	%		22,2	39,9	37,4	42,6	44,4	40,9
Uteliaisuus**	n		24	271	514	213	129	13
	%		11,8	16,0	13,5	11,4	14,1	9,8
Velvollisuus**	n		149	1417	3124	1514	757	102
	%		73,4	83,8	82,0	81,1	82,8	77,3
Syyllisyys***	n		133	1138	2199	740	233	35
	%		65,5	67,3	57,7	39,7	25,5	26,5
Ärtymys***	n		102	597	1159	393	187	28
	%		50,2	35,3	30,4	21,1	20,5	21,2
Ällötys***	n		68	410	613	117	41	10
	%		33,5	24,3	16,1	6,3	4,5	7,6
Raivo***	n		35	254	354	132	57	9
	%		17,2	15,0	9,3	7,1	6,2	6,8

* $p < 0,05$ ** $p < 0,01$ *** $p < 0,001$

Ristiintaulukosta (Taulukko 4) on tulkittavissa eräänlainen sukupolvien jakolinja: nuoret kokevat kielteisempiä ja vanhemmat myönteisempiä tunteita suhteessa jätteeseen. Alle 30-vuotiaista yli 65 prosenttia ilmoitti jätteen herättävän syyllisyyden tunnetta, kun taas 63–73-vuotiaista vastaajista näin vastasi vain 25,5 prosenttia. Samansuuntaisia eroja esiintyy myös ärtymyksen, ällötyksen ja raivon tunteiden kohdilla.

Ovatko kiertotalouden ideologian ja ympäristövalistuksen keskellä kasvaneet ikäluokat herkempiä jätteen eettisille ulottuvuuksille? Vai tunnistavatko nuoret vain muita vastaajaryhmiä paremmin tunteensa? Viime vuosina ympäristöahdistus on tunnistettu merkittäväksi ilmiöksi erityisesti nuorten keskuudessa (esim. Pihkala ym. 2022). Ympäristökriisin kasvuymppäristönä voidaan nähdä vaikuttavan kokonaisvaltaisella tavalla nuorten sosiaalisiin suhteisiin, psyykkiseen hyvinvointiin sekä käsityksiin sosiaalisesta todellisuudesta (Mt.). Kiinnostavaa on erityisesti syyllisyyden tunteiden suuri osuus alle 30-vuotiaiden vastauksissa. Miten syyllisyys kiinnittyy ikäryhmään, joka on oikeudellisesta ja moraalista näkökulmasta katsottuna todennäköisesti vähiten syyllinen jäte- ja ympäristöongelmaan?

Jos nuoret ovat jäteongelman suhteen synkin mielin, vastaavasti vanhemmat ikäluokat näyttävät omaksuneen optimistisemmän maailmankatsomuksen. Esimerkiksi 63–73-vuotiaat kokivat eniten ilon, toivon ja kiinnostuksen tunteita jätettä kohtaan suhteessa muihin vastaajiin. Toisaalta tuloksista on havaittavissa, että vanhempien ikäluokkien suhtautuminen jätteeseen on ylipäättään nuorempia neutraalimpi. Jäte on myös iäkkäämmille vastaajille velvollisuuden kysymys, mutta se ei kuitenkaan näytä aiheuttavan suuria tunnontuskia.

Analysoin logistisen regressioanalyysin avulla, mitkä vastaajaryhmät ovat voimakkaimmin kytköksissä syyllisyyden tunteeseen. Tilastollisesti merkitseviksi selittäviksi muuttujiksi löysin lopulta iän, sukupuolen ja koulutuksen. Taulukossa 5 on esitettyä logistisen regressioanalyysin muuttujien koodaus.

Taulukko 5 Iän, sukupuolen ja koulutuksen luokittelu ja koodaus logistisessa regressiomallissa

Muuttujan nimi	Koodaus
Selittävä muuttuja:	
Syyllisyys	1 = kyllä, 0 = ei
Selittävät muuttujat:	
Ikä	nuori – vanha (arvot 1–6)
Sukupuoli	1 = mies, 2 = nainen, 3 = muu
Koulutus	matala – korkea

Taulukkoa 6 tulkitaan vertaamalla odds ratio -lukemaa (OR) lukuun 1. Taipumus/todennäköisyys syyllisyyden tunteeseen kasvaa sen mukaan, mitä suurempi odds ratio on suhteessa lukuun 1. Vastaavasti lukemaa 1 pienemmät arvot tarkoittavat vähäisempää taipumusta/todennäköisyyttä syyllisyyden tunteeseen. Odds ration tilastolliset ala- ja ylärajat ilmenevät 95 prosentin luottamusvälin sarakkeessa. Tähdet kuvaavat p-arvoja eli analyysin tuloksen tilastollista merkitsevyyttä.

Taulukko 6 Iän, sukupuolen ja koulutuksen yhteys syyllisyyden tunteeseen

Muuttuja	OR	95 % LV
Ikä		
Alle 20	1	
20–29	0,915	0,659–1,271
30–49	0,612**	0,444–0,844
50–62	0,304***	0,219–0,421
63–73	0,157***	0,111–0,222
Yli 73	0,172***	0,104–0,284
Sukupuoli		
Mies	1	
Nainen	2,012***	1,797–2,252
Muu	2,171***	1,544–3,051
Koulutusaste	1,144**	1,044–1,253

*p<0,05 **p<0,01 ***p<0.001

Logistisen regressioanalyysin perusteella näyttää siltä, että ikä on jätteen herättämään syyllisyyden tuntoon vahvimmin kytkeytyvä taustatekijä. Taipumus syyllisyyden tunteeseen näyttää vähenevän lähes tasaisesti nuorimmasta vanhimpaan, kuten jo aiempi

ristiintaulukointi osoitti. Syyllisyyden tunne liittyy tilastollisesti merkitsevästi myös sukupuoleen. Muunsukupuolisilla ja naisilla on yli kaksinkertainen taipumus syyllisyyden tunteeseen verrattuna miehiin. Koulutusasteen yhteys syyllisyyteen näyttäytyy sen sijaan heikompana. Tulkitsemme kuitenkin, että taipumus syyllisyyden tunteeseen kasvaa, mitä korkeampi koulutus.

Taulukko 7 Eri sukupuolten vastaukset monivalintakysymykseen tunteista

		Nainen	Mies	Muu
Kiinnostus	n	2846	662	58
	%	40,3	35,9	34,1
Raivo	n	726	126	26
	%	10,3	6,8	15,3
Syyllisyys	n	3894	674	106
	%	55,2	36,5	62,4
Velvollisuus	n	5823	1478	129
	%	82,5	80,1	75,9
Ärtymys	n	2065	462	58
	%	29,3	25,0	34,1

Syyllisyyden tunteen lisäksi sukupuoli näyttää ristiintaulukoinnin (Taulukko 7) perusteella olevan tilastollisesti merkitsevästi yhteydessä ärtymyksen, raivon, velvollisuuden ja kiinnostuksen tunteisiin. Muunsukupuolisten vastaajien joukossa jäte herätti eniten ärtymystä ja raivoa suhteessa muihin sukupuoliin. Naiset puolestaan ilmaisivat muihin nähden enemmän kiinnostusta ja velvollisuutta sekä vähän miehiä enemmän raivoa ja ärtymystä.

Taulukko 8 Koulutusasteen yhteys jätteisiin liitettyihin tunteisiin

		Perusaste	Ammatillinen tai lukioasteen koulutus	Korkeakoulututkinto
Raivo	n	25	311	543
	%	12,0	12,2	8,7
Syyllisyys	n	94	1238	3326
	%	45,2	48,4	53,1
Velvollisuus	n	159	2030	5216
	%	76,4	79,3	83,2
Ärtymys	n	69	775	1734
	%	33,2	30,3	27,7

Samoin korkeakoulututkinnon suorittaneiden vastauksissa velvollisuuden (83,2 %) tunteet olivat hieman yleisempiä verrattuna matalampiin koulutusasteisiin. Sen sijaan

korkeakoulutetut vastaajat ilmoittivat tuntevansa vähemmän raivoa ja ärtymystä kuin muiden koulutusasteiden vastaajat.

Sukupuolen ja koulutustason yhteydet tunteiden tunnistamiseen ovat samansuuntaisia aieman tutkimuksen kanssa (esim. Hyry 2019; Pihkala ym. 2022). Pihkala ym. (2022) huomauttavat, että tunteiden nimeämiseen vaikuttaa perustavanlaatuisesti se, tunnistaako henkilö tunteitaan – ja jos tunnistaa, haluaako hän myöntää niiden olemassaolon. Tämän tunnistusprosessin taustalla vaikuttavat monet psykologiset, sosiaaliset ja kulttuuriset tekijät, kuten ympäristökeskusteluun liittyvät sosiaaliset jännitteet, ympäristötunteiden poissaolo tapakulttuurista sekä psyykkiset vaikeudet kohdata vaikeita tosiasioita. (Pihkala ym. 2022, 102.)

On huomautettava, että esimerkiksi rationaalisuuden tai neutraaliuden korostaminen ei merkitse tunteiden poissaoloa, vaan ”toisenlaista tunteellista suuntautumista toisiin”, kuten Ahmed (2018, 13) kuvaa. Tunteiden välinen hierarkia kytkeytyy aina kulttuuriin ja valtasuhteisiin. Tunteellisuuteen itsessään on länsimaisissa kulttuureissa liitetty ajatus siitä, että yksilön tai ihmisryhmän arvostelukykyyneen on vaikutettu, mutta samalla jotkin tunteet määritellään heikkouden ja toiset sivistyneisyyden merkkeinä. Tunteet yhdistetään erityisesti naisiin, joiden nähdään olevan ”lähempänä luontoa, halujensa vietävissä ja vähemmän kyvykkäitä ylittämään ruumiillisuuttaan ajattelun, tahdon ja arvostelukyvyn avulla”. (Ahmed 2018, 11–13.) Tämä länsimaisen kulttuurin historiaan pohjautuva hierarkia vaikuttaa väistämättä myös keskusteluun ympäristötunteista ja niiden nimeämisestä.

Iän, sukupuolen ja koulutusasteen lisäksi kotitalouksien yhteenlasketuilla kuukausituloilla näyttää olevan ristiintaulukoinnin ja khiin neliö -testin perusteella tilastollisesti merkitseviä eroja tunnevastauksissa (Taulukko 9). Kiinnostavaa on, että kaikkein pienituloisimissa vastaajissa jäte herätti suhteessa eniten syyllisyyden tunnetta. Alle 500 euron kuukausitulojen kotitalouksissa asuvista 70,2 prosenttia ilmoitti kokevansa syyllisyyden tunnetta, kun vastaava lukema oli 48,6 prosenttia yli 8000 euron kuukausitulojen kotitalouksien vastaajilla.

Taulukko 9 Kotitalouksien yhteenlaskettujen kuukausitulojen yhteys tunnevastauksiin

		Alle 500 e/kk	500–1500 e/kk	1500–3000 e/kk	3000–5000 e/kk	5000–8000 e/kk	Yli 8000 e/kk
Syällisyys	n	139	496	851	1204	1162	743
	%	70,2	58,8	51,9	49,3	52,1	48,6
Ärtymys	n	82	301	499	712	581	355
	%	41,4	35,7	30,4	29,2	26,1	23,2
Raivo	n	40	125	206	229	165	101
	%	20,2	14,8	12,6	9,4	7,4	6,6
Ällötys	n	47	175	257	315	306	189
	%	23,7	20,8	15,7	12,9	13,7	12,4
Uteliaisuus	n	31	145	244	314	286	176
	%	15,7	17,2	14,9	12,9	12,8	11,5
Kiinnostus	n	79	345	678	980	880	548
	%	39,9	40,9	41,3	40,2	39,5	35,8

Logistinen regressioanalyysi kuitenkin paljasti, että syällisyyden tunnetta selittää tilastollisesti enemmän ikä kuin tulot. Sen sijaan kotitalouden kuukausitulot näyttävät olevan iän ohella vahvimmin kytköksissä ärtymyksen, raivon ja ällötyksen tunteisiin. Näyttää siltä, että kielteiset tunteet vähenevät, mitä suuremmat ovat kotitalouden yhteenlasketut kuukausitulot.

Tulos on kiinnostava siihen nähden, että eniten tienaat kuluttavat keskimäärin pienituloisia enemmän (ks. Salo ym. 2019). Suurempi kulutus on puolestaan yhteydessä suurempiin jätemääriin. Tilastollisesti merkittäviä eroja tuloluokkien väliltä löytyy myös tarkasteltaessa ristiintaulukon avulla kysymyksiä maailman jäteongelman ratkaisusta ja vastuusta. Suurituloisin luokka vastuuttaa enemmän (34,5 %) kuluttajia eli yksilöitä, kun taas pienituloisimmat vastaajat osoittavat vastuuta taloudellisten toimijoiden suuntaan ja vain 26,6 prosenttia ilmoitti kuluttajien olevan ensisijaisesti vastuussa maailman jäteongelmista. Samoin suurituloisimmat luottavat jäteongelman ratkaisussa suhteessa enemmän kiertotalouteen (30,6 %) kuin pienituloisimmat vastaajat (21,7 %). Pienituloisimmat puolestaan uskovat kulutus-
tapojen muutoksen (70,2 %) ratkaisevan maailman jäteongelmat, kun suurituloisimmista vain 53,6 prosenttia vastasi näin. Näissä vastauksissa erot näyttävät ristiintaulukoinnin perusteella etenevän varsin lineaarisesti tuloluokkien mukaan.

Yli 8000 euron kotitalouksissa asuvien vastaajien keskuudessa jäte herätti myös hieman vähemmän uteliaisuuden ja kiinnostuksen tunteita. Kaiken kaikkiaan suurituloisimmat vastaajat ilmaisivat vastaajaryhmistä vähiten tunteita. Tunteiden politiikan näkökulmasta tunteiden näennäiseen poissaoloon latautuu kysymys siitä, kuka vaitonaisuudesta hyötyy. Jos jäte ja muut ympäristökysymykset esitetään puhtaasti neutraaleina ja epäpoliittisina käytännön asioina, voivat nykyinen elämäntyyli ja suurituloisten kulutusjuhlat jatkua ennallaan. Tunteet ovat kiinteä osa politiikkaa niin poliittisen aktivoinnin muodossa kuin sen piileisessä, poliittisen vakauden muodossa (Ost 2004, 229–235).

Tulkinnoissa on oltava kuitenkin varovainen, sillä luokkien välillä voi olla merkittäviä sisäisiä eroavaisuuksia. 8000 euron kotitaloudessa voi asua esimerkiksi suurperheen teini tai yksin asuva toimitusjohtaja. Samoin pienituloisimpaan ryhmään voi kuulua esimerkiksi yksin asuvia yliopisto-opiskelijoita tai työttömiä yksinhuoltajia.

4.3 Luvun yhteenveto

Jätekyseilyn numeerisen aineiston perusteella jäte näyttää herättävän vastaajissa eniten velvollisuuden ja syyllisyyden tunteita. Sen sijaan muut tunteet jäävät vastauksissa määrittään vähäisiksi. Velvollisuudentunto jätettä kohtaan näkyy myös jätekäytäntöjä sekä jäteongelman vastuuta ja ratkaisuja kartoittavissa kysymyksissä. Jätteen lajittelu näyttäytyy vastauksissa lähes itsestään selvänä toimintana, ja vastaajat näkevät kuluttajilla olevan keskeinen rooli jäteongelmien ratkaisuisissa.

Euroopan valtioiden jätehallintaa määrittelevä kiertotalous on poliittinen ohjelma, jonka päämääränä on herätellä kansalaisissa velvollisuudentuntoa ja vastuuta jätettä kohtaan sekä sitouttaa kotitaloudet jokapäiväisiin lajittelu- ja kierrätyskäytäntöihin (Valkonen & Loikkanen 2020). Tämä tavoite näyttää kyselyn vastausten perusteella onnistuneen, mutta samalla jäte kytkeytyy vastauksissa voimakkaasti syyllisyyden tunteeseen, joka voidaan tulkita viitattavana enemmän henkilökohtaiseen moraaliseen reflektioon kuin pelkästään kansalaisroolin mukana tuomaan vastuuseen.

Tunnevastauksissa esiintyy eroja vastaajaryhmien välillä. Analyysin perusteella ikä on voimakkaimmin yhteydessä jätteen herättämiin tunteisiin. Erityisesti syyllisyyden ja ärtymyksen tunteet esiintyvät merkittävästi enemmän nuorempien ikäluokkien vastauksissa, kun taas

vanhemmat ikäluokat liittävät jätteeseen nuorempia ikäluokkia enemmän myönteisiä tunteita, kuten toivoa ja kiinnostusta. Kielteiset tunteet, kuten syyllisyys, ärtymys ja raivo näyttää olevan yhteydessä myös sukupuoleen, koulutusasteeseen ja tuloihin. Naiset kokevat syyllisyyttä suhteessa jätteeseen miehiä huomattavasti enemmän. Suurituloisimpien vastaajaryhmässä jäte vaikuttaa herättävän vähemmän tunteita kuin pienituloisimpien joukossa.

Lukemat eivät kuitenkaan anna tarkkaa tietoa siitä, millaisia merkityksiä tunnesanoihin kytkeytyy. On silti mahdollista pohtia tunteiden jakautumista sekä kytköksiä tähän yhteiskuntaan ja kysyä Lehtosen (2015, 118) tapaan: ”Miten jaamme luksuksen ja jätteen, kuka saamistaikin ylimäärän muodosta ison osan?” Analyysini ei kerro, miksi nuorimmissa ikäluokissa jäte herätti muihin vastaajaryhmiin verrattuna eniten kielteisiä tunteita. Tosi asia erityisesti nuorten kohdalla kuitenkin on, että jätteen kanssa on elettävä, tultava toimeen koko edessä häämöttävä elämä.

5 TUNTEILLA RAKENNETUT MAAILMAT

”Kiertotalouden yhteiskunnassa jätteeseen heijastetaan monenlaisia odotuksia ja toiveita, pelkoja ja unelmia” (Valkonen ym. 2019, 10–11).

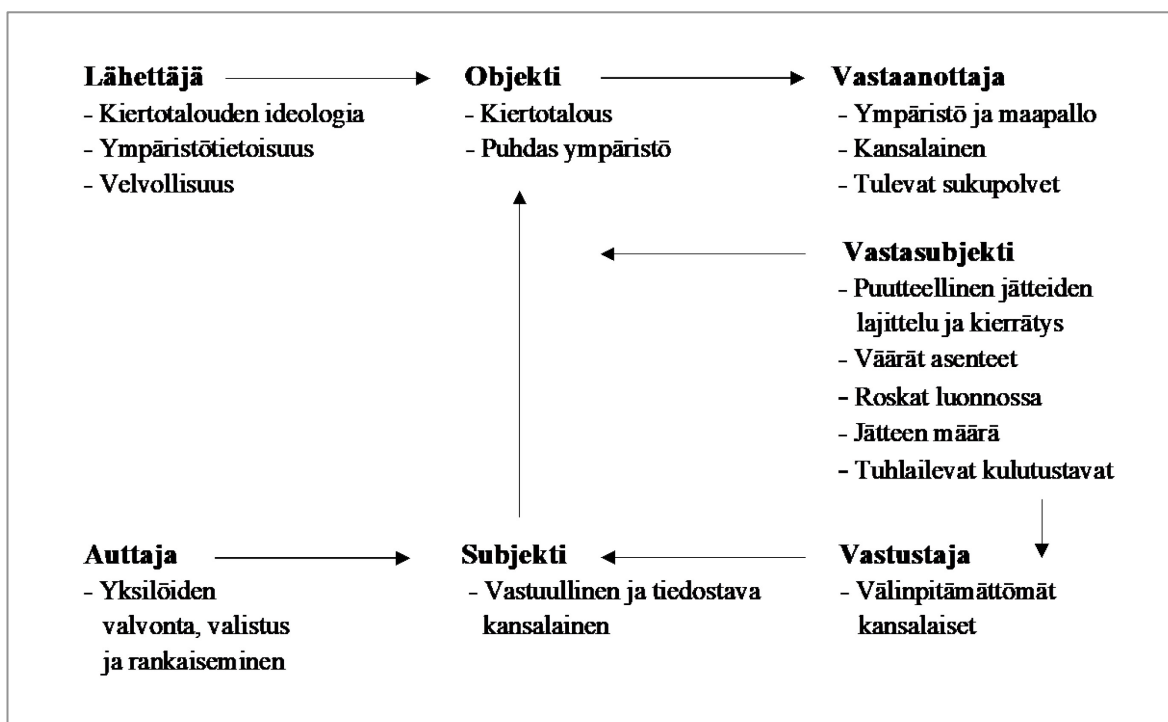
Jätteen ympärillä kiertävät turhautuneisuus, huoli, ahdistus, epätoivo ja suru. Jättekyselyn vastauksissa tunteita kuvaavat sanat ja ilmaisut vaihtelevat voimakkuuttaan ja muodostavat yllättäviä yhdistelmiä. Sara Ahmedin (2018, 13) tapaan kiinnostukseni ei ole kuitenkaan ensisijaisesti siinä, mitä tunteet *ovat*, vaan mitä ne *tekevät*. Kiinnitän huomioni siihen, miten tunteet liikuttavat, muotoilevat ja luokittelevat tekstien toimijoita. Semioottisen analyysini pohjalta esitän aineistoni kolme keskeisintä tarinalinjaa, joihin lukemani tekstit tuottavat perusrakenteiltaan samankaltaisia jäsennyksiä todellisuudesta. Tarinalinjojen avulla tarkastelen, miten *tekstien tunteellisuuden* kautta tekstien puhujat tuottavat moraalisia järjestyksiä ja rakentavat sosiaalista maailmaa.

5.1 Arjen syntipukit

Jättekyselyn vastauksissa toistuvat yksilökeskeiset aktanttitarinat, joissa perusasetelma muodostuu *vastuullisen kansalaisen* (subjekti/päähenkilö) ja *välinpitämättömien kansalaisten* (vastustaja/ongelman aiheuttaja) jännitteiselle suhteelle. Tässä tarinalinjassa subjektin päämäärinä (objekti) ovat *puhdas ympäristö* ja *jätteen kierrättäminen*. Päämäärää estäviksi ongelmiksi (vastasubjekti) määrittyvät ennen kaikkea *yksilöiden puutteelliset jätteenkäsittelytoimet* ja *väärät asenteet*, joista kärsivät niin *ympäristö*, *maapallo*, *tulevat sukupolvet* kuin piittaamattomien ihmisten käytöstä sietämään joutuvat *kunnolliset kansalaiset* (vastaanottaja).

Ratkaisuksi (auttaja) ehdotetaan *välinpitämättömien ihmisten valvontaa*, *valistamista* ja *rankaisemista sakoin ja veroin*. Tulkitsen tarinalinjan lähettäjäiksi *ympäristötietoisuuden* sekä *kiertotalouden ideologian*, jotka antavat subjektille velvollisuuden objektin tavoitteluun. Ajallisesti ja paikallisesti tarinalinja sijoittuu arkielämään ja -ympäristöön. Siinä toistuvat ennen kaikkea erilaiset turhautuneisuuden, suuttumuksen ja epätoivon ilmaisut.

Kuva 2 Yksilökeskeisen tunnepuheen tarinalinja

Tarinalinjan moraalinen järjestys rakentuu tekstien kuvaamien binaaristen luokitusten kautta. Vastustajien nimeäminen piittaamattomiksi, laiskoiksi, tyhmiksi ja itsekkäiksi tuottaa ryhmän *Toiset*. Teksteissä toistuu erityisesti kuvaus ihmisistä, jotka *eivät välitä*. Välittäminen määrittäytyy ennen kaikkea oikeiden ja väärin jätteenkäsittelytoimien kautta. *Toiset* eivät kierrätä, sotkevat yhteistä lähiympäristöä ja jättävät ympäristöystävälliset valinnat tekemättä. Erillisyyttä tekstien subjekteihin, tiedostaviin ja välittäviin *Meihin*, rakennetaan myös korostamalla subjektin vastuullista toimintaa suhteessa jätteeseen.

”Ärtymys, joskus suorastaan raivo, sen vuoksi, että monet ihmiset eivät lajittele eivätkä piittaa asiasta riittävästi. Itse olen intopinkeenä ollut kiinnostunut näistä asioista jo vuosikymmeniä.”

”Kaipaisin vertaistukiryhmää kierrättäville ihmisille, jotka työpaikan biojäteastiasta kaivavat pizzalaatikoita pois ja ihmettelevät, mikseivät kahvinpurut ole päätyneet sinne vaan viereiseen roskikseen...”

”Hetkittäin luulen, että kaikki muutkin lajittelevat tarkasti jätteensä. Sitten matalaot-saisen kansanosan toimintatavat iskevät päin kasvoja ja palaan todellisuuteen.”

”Olen 41-vuotias, enkä ole koskaan – en koskaan! – heittänyt yhtään roskaa maahan. Aina kun näen maahan heitetyn roskan, mieleni valtaavat epätoivo ja suuttumus: jos ihmiset eivät pysty huolehtimaan niin helposta ja vaivattomasta asiasta, mitä mahdollisuuksia meillä on ratkaista suurempia ongelmia?”

Teksteissä *Toiset* tulkitaan suuttumuksen syyksi. Tunteiden kohteena olevat *Toiset* paikantuvat tässä tarinalinjassa usein tarkkarajaisiksi, arjen kohtaamisista tutuiksi yksilöiksi, kuten lapsiperheiksi, naapureiksi, nuoriksi, omakotiasukkaiksi tai eri kulttuureista tuleviksi henkilöiksi. Nämä yksilöt määritellään kuitenkin tiettyä joukkoa edustaviksi ja oletetaan siten olemukseltaan kuvitellun ryhmän kaltaisiksi (Ahmed 2018, 68).

”Ärtymys sen takia, että nuoret eivät välitä, koska väittävät ettei mahdu jätteistöitä talouteen. Omakotiasukkaat, suurin osa ei kompostoi biojätettä.”

”Pettymys siihen että omat lapset ei kierrätä kaikkea.”

”Surua ja raivoa aiheutti edellisessä asuinkiinteistöissä ne asukkaat, jotka toistuvasti tukkivat koko katokseen kulun heittämällä jätepussinsa katoksen lattialle. Tai isännöitsijän useiden huomautusten ja jätemaksut korotuksella uhkailujen seurauksena tunkeamalla jätteet ihan mihin sattuu astiaan. Metallia noissa jne. Se vei pohjan omaltakin yritykseltä. Jatkoimme kyllä silti lajittelua. Kyseisessä kiinteistössä asui vähintään 10 eri kansallisuutta, joten kävi mielessä, onko taustalla eri kulttuurien erilainen suhtautuminen jätteeseen ja kierrätykseen.”

Tekstien kuvaamat tilanteet ovat arkisia, mutta niihin liitetään voimakas eettinen ulottuvuus. *Toiset* hankaloittavat subjektin arkea, mutta ennen kaikkea uhkaavat subjektille tärkeitä arvoja ja päämääriä: puhdasta ympäristöä, lasten tulevaisuutta sekä hallittua järjestelmää, jossa jäte ei häiritse arkielämää, vaan se hyödynnetään kiertotalouden periaatteiden mukaisesti. Tätä kautta abstraktien ja monimutkaisten ympäristöongelmien syyt saavat hahmotettavan muodon ja selityksen. Lasten tulevaisuuden esitetään riippuvan vanhempien jätteiden lajittelusta, ja kertakäyttöastoiden käytön nähdään uhkaavan meidän kaikkien moraalia ja tulevaisuutta:

”Valtava ärsytys siitä, että kaikki sellaiset ihmiset, joiden pihalla on vaikka ja mitä lajittelumahdollisuuksia, kuitenkin heittävät kaiken jätteen (metalli- ja lasipurkkeja myöten) yhteen ja samaan roskikseen. Ajattelen, että etenkin lapsiperheiden luulisi lajittelevan siksi, että näin he voivat mahdollistaa lapsilleen paremman, tai ylipäätään tulevaisuuden.”

”Turhautumista! Vaikka kuinka vältän kertakäyttöastioita kärsimykseen asti, joku muu ne käyttää kuitenkin. Ihmisten viitsimättömyys vetää meidät kaikki alas.”

”Epätoivo. Vaikka itse kierrätän, niin näen valtavasti roskaa väärissä paikoissa, taloyhtiön roskakatoksesta lähtien. Muovit ekosysteemissä alkaa olla jokapäiväinen huolenaihe.”

”Ärtymystä jos pilataan toisten lajittelu: paperikeräysastiasta löytyy pahvia tai muovia yms. Huoli niin monen välinpitämättömyydestä. Huoli jätteen määrästä.”

C. Wright Mills (1990, 7) kuvaa ihmisten tietoisuuden, tekojen ja vaikutusmahdollisuuksien rajoittuvan usein yksityiseen elämänpiiriin: naapurustoon, työhön ja perheeseen. Jättekyselyn vastauksissa sanoitettu toiminta pysyttelee pääasiassa arjen alueella, mutta sen sijaan subjektiivisesti vaikutusmahdollisuudet määritellään jopa koko maapallon laajuisiksi. Tulkitsemalla, että teksteissä ilmenevä usko pienten, yksilötason tekojen voimaan ja toisaalta yksilöiden syyllisyyteen ja vastuuseen kytkeytyy viimeisen puolen vuosisadan aikana voimistuneeseen yhteiskunnalliseen muutokseen.

Ympäristöviestinnän syyllisyyden muotoja tutkinut Tim Jensen (2019) esittää, että kuluttajien ympäristöystävällisten valintojen merkitystä korostavat retoriikat ovat sulautuneet kuin huomaamatta osaksi arkista todellisuutta. Ekotekoihin kehottavat iskulauseet toistuvat niin mediassa, tuotepakkauksissa kuin myös jättekyselyn vastauksissa: ”jokaisella, pienelläkin teolla on merkitystä”, ”tee joka päivä yksi asia maailman eteen” ja ”reduce, recycle and reuse”. Niiden vaikuttavuus perustuu jatkuvaan, vaimeaan toistoon, joka vahvistaa logiikkaa siitä, että kuluttajien arkiset muutokset ovat itsestään selvä ratkaisu globaaliin ympäristökriisiin (Burke 1969, 26; Jensen 2019, 96).

Tällaiset mitättömiltä vaikuttavat lausumat ovat vahvistuneet erityisesti suuryhtiöiden viestintästrategioiden myötävaikutuksesta. Yksilön arkisten valintojen kytkeminen maapallon tuhoon ja pelastamiseen toimii eräänlaisena *syntipukkimekanismina*, joka ruokkii *matalaa kollektiivista syyllisyyttä* ja siirtää siten vastuun ympäristöhaitoista suurilta saastuttajilta taiseisesti kaikkien ihmisten kannettavaksi – toisin sanoen jokaisen yksittäisen kuluttajan har-teille. Samalla retoriikat tarjoavat mahdollisuuden sovittaa synnit, niinkin nopeasti ja vaivat-tomasti kuin kierrättämällä muovipullot tai ostamalla zero waste -tuotteita. (Jensen 2019, 96.)

Huolellisesti lajitellut jätteasiat voidaan nähdä lahjana ympäristölle, joka vuorostaan sym-bolisesti palkitsee ahkeran kierrättäjän tunnustamalla hänen arvonsa. Prosessiin latautuu sekä affektiivisia että eettisiä seurauksia: hyvän olon tunnetta, joka sitouttaa henkilön tähän *performanssiin* jatkossakin. (Hawkins 2006, 92.) Tällainen sovituksen helpotus toistuu jäte-kyselyn teksteissä, joissa hyvän olon tunteet kohdistetaan pääasiassa kokemuksiin vaikutta-misesta, oman velvollisuuden hoitamisesta ja elämänhallinnasta. Subjektien tyytyväisyys näyttää yhdistyvän olennaisesti myös jätteestä eroon pääsemiseen itsessään – ikään kuin synnistä puhdistautumiseen.

”Tyytyväisyys (tunnen itseni paremmaksi ihmiseksi, kun yritän kierrättää, lajitella ja vähentää jätettä)”

”Tyydytyksen tunne kierrättämisestä - sekä ympäristöarvo-tasolla että Konmari-tyyli-sellä puhdistumisen ja aikaansaamisen tasolla”

”Kierrätysjäte herättää toivoa maailman tulevaisuudesta: heitän sinut sinne minne kuu-lut, ole hyödyksi.”

Jätehallinnan yhteistä vastuuta korostavan poliittisen ohjelman, kiertotalouden, tuottama in-formaatio-ohjaus voidaan tulkita mekanismina, joka tarjoaa yksilöille sovitussmahdollisuu-den *jätékansalaisen* subjektiaseman kautta (ks. luku 4.1; Valkonen & Loikkanen 2020). Jä-tekyselyn tekstien subjektit ovat omaksuneet jätékansalaisen roolin, mikä ilmenee erityisesti tarinalinjan pragmaattisten modalityettien (ks. Sulkunen & Törrönen 1997, 88 90; Törrönen 1999, 46–48) kuvausten kautta. Subjekti on *velvoitettu* kierrättämään, lajittelemaan ja huo-lehtimaan jätteistään oikeaoppisesti, mutta myös *haluaa* ja *osaa* toimia näiden odotusten

mukaisesti. Tässä tarinalinjassa subjekti ei kuitenkaan *kykene* saavuttamaan päämäärää, puhdasta ympäristöä ja kiertotalouden ihanteita välinpitämättömien ihmisten vuoksi. *Toiset* on saatava sitoutumaan jätekansalaisen subjektiasemaan, ja ratkaisu löytyy yksilöiden valvonnasta, valistamisesta, sakottamisesta ja verottamisesta.

”Ajattelen jätettä luonnonvarana, joka mahdollisuuksien mukaan pitää saada kiertämään uutena materiaalina. Lajittelu tuottaa minulle iloa ja ärtymystä tuottaa se, että jotkut suhtautuvat asiaan suurella välinpitämättömyydellä. Omassa taloyhtiössämme jätelajittelu sujuu hyvin, mutta valistusta on annettava jatkuvasti ja poikkeamista huomautettava.”

”Ensinnäkin kaikenlaisesta roskittamisesta pitäisi sakottaa yksilöitä. Karmeinta katsottavaa kun kaiken näköisten kansan juhliissa ihmiset heittää tupakantumpeja, muoviva, tölkkejä mereen Helsingissä.”

”Lajittelen jätteet mielelläni, eikä se ole mielestäni vaikeaa. Asumme 32 asunnon taloyhtiössä, ja välillä vaivun epätoivoon, kun huomaan roskakatoksella naapureiden roskat siellä sun täällä. Välillä korjailenkin niitä oikeisiin osoitteisiin ja olen laittanut katoksen seinälle muistutuksen roskien oikeasta lajittelusta.”

”On surullista, että jengi edelleen heittää jätettä ja romua luontoon. Eilen huomasin, että joku oli heittänyt tien varteen mikroaaltouunin ja jauhesammuttimet. Tällaisesta pitäisi saada kova rangaistus. Muovikassit pois kaupoista!”

”Ihmiset jotka eivät välitä mistään eivätkä tee mitään ympäristön hyväksi täytyy saada mukaan talkoisiin ja ymmärtämään jokaisen teon tärkeys.”

Tekstiesimerkin puhe ”talkoista” kuvaa osuvasti tarinalinjan normatiivista tilanteen määrittelyä. Ympäristökysymys kuvataan ikään kuin naapuruston pihatalkoina, joihin kaikkien odotetaan tomerasti osallistuvan. Vastuu pihapiirin kunnossapidosta on yhteinen, ja naapureita, jotka eivät koskaan osallistu tai pahimmassa tapauksessa jättävät pihan törkyiseen kuntoon, katsotaan pahalla.

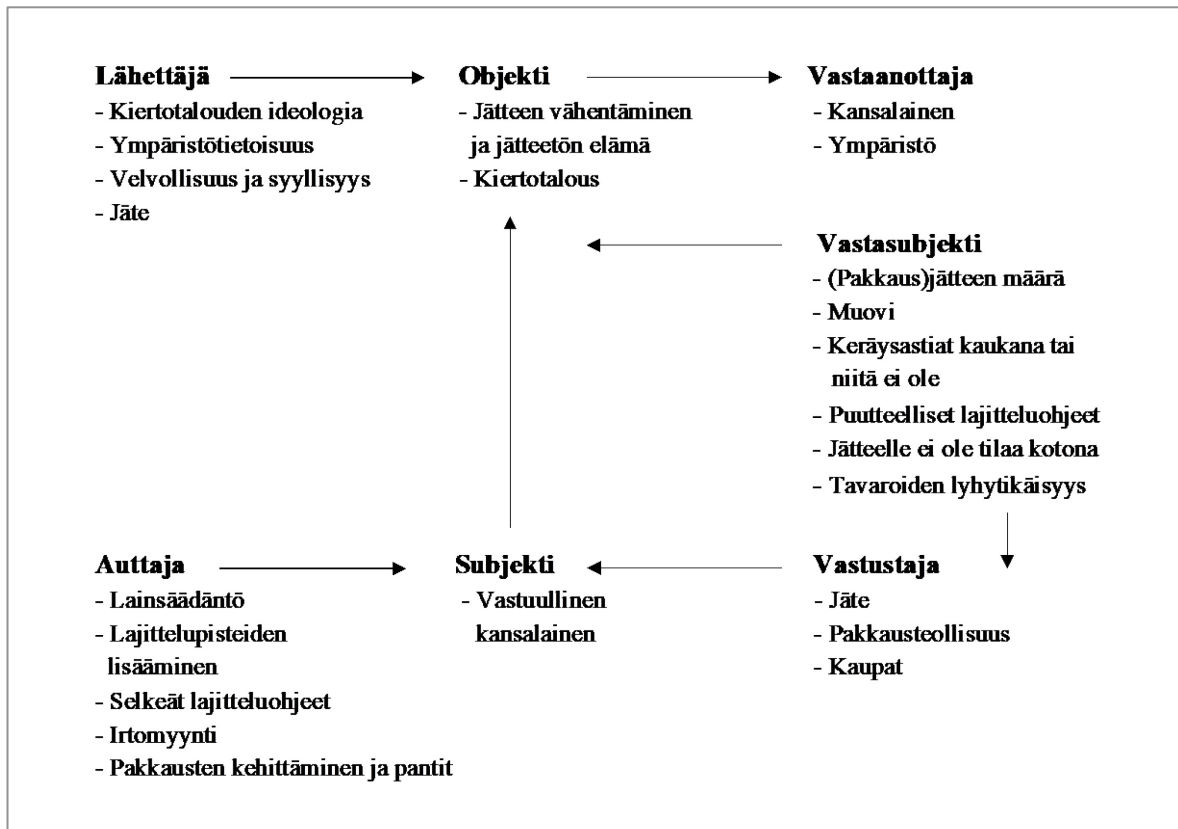
Ahmed (2018, 77) määrittelee tunteet ”investointeina sosiaalisiin normeihin”. Tulkitsem, että tämän luvun tarinalinjassa subjektit investoivat tunteet jätekansalaisuuden ihanteisiin ja arvoihin, jotka keskittävät huomion yksilöiden tarkkailuun ja kehittämiseen.

5.2 Mahdottoman edessä

Jätekyselyn teksteissä rakentuvat aktanttitarinat, joissa *vastuullinen kansalainen* (subjekti) on vaikeuksissa. *Ympäristötietoisuuden ja kiertotalouden aatteen* (lähettäjä) velvoittamana subjekti pyrkii *vähentämään jätettä sekä lajittelemaan ja kierrättämään jätteet* (objekti) odotusten mukaisesti, mutta ei osaa eikä kykene. Ongelmiksi (vastasubjekti) muodostuvat *arkiset olosuhteet*, joissa lajittelupisteet sijaitsevat liian kaukana, ohjeet lajitteluun ovat epäselviä, tavarat eivät kestä käyttöä eikä jäte mahdu kodin tiloihin. Suurin este on kuitenkin *jätteen hallitsematon määrä* sekä erityisesti *muovi ja pakkausjäte*. Sen kanssa pulaan joutuu ennen kaikkea *subjekti itse* (vastaanottaja).

Tässä tarinalinjassa ongelman aiheuttajasta (vastustaja) ei muodostu yhtä, selvärajaista hahmoa. *Pakkausteollisuus* ja *kaupat* ilmenevät epäilyttävässä valossa, mutta useissa teksteissä *jäte* itsessään näyttää aiheuttavan ongelmia tai syyllinen jää kokonaan nimeämättä. Pakkausjätteen kasvava määrä voitaisiin kuitenkin laittaa kuriin *lainsäädännöllä* ja tehdä *kierrätyspuitteet* kansalaisille saavutettavimmiksi (auttaja), mutta tyhjentävää ratkaisua ei ole. Tarinalinjan tunneskaala vaihtelee ärtymyksestä aina syvään ahdistukseen, epätoivoon ja avuttomuuteen. Ajallisesti ja paikallisesti tekstit sanoittavat elettyä arkea ja sen pieniä, mutta merkityksellisiä kamppailuja.

Kuva 3 Arkisiin esteisiin liittyvän tunnepuheen tarinalinja

Hawkinsin (2006) mukaan kulutusyhteiskuntien jäte-estosta kuvaavat *hävitettävyys, etäisyys ja kieltäminen*. Nykyistä länsimaista elämää ja jätehallintaa ylläpitävät monimutkaiset infrastruktuurit, jotka kuljettavat jätteen pois silmistä ja arjen tietoisuudesta. Jäte häviää viemäriin tai lajittelupisteen keräysastiaan, jonka jälkeen se etäännyy, unohtuu ja näin myös vastuu kotitalouksien kulutuksen jäljistä siirtyy jonnekin arjen ulkopuolelle, näkymättömiin. (Hawkins 2006; Valkonen ym. 2019, 19–20; Valkonen ym. 2022, 7–8.) Tämän luvun tarinalinjassa jäte ei kuitenkaan jätä subjektiä rauhaan. Tunteet kiinnittyvät näkyvään kaaokseen: roskakatoksiin, keittiön alakaappiin ja muovipusseihin parvekkeella – arkisiin toimijoihin. Hallitsemattomasti kotiin tunkeutuva pakkausjäte ja erityisesti muovi ärsyttävät.

”Ärsytyksen tunne nousee siitä kun koko ajan lisääntyvät kimmoiset muovipakkaukset (tyyppiä viinirypälelaatikko ja eineskassi), joita ei saa mahtumaan keittiön roskikseen kovinkaan monta vaikka raivokkaasti niitä jalkojensa alla litistäisi. Taas pitää viedä roskat ja ei kun uusi pussi – muovinen tietenkin – astiaan... Lopettakaa nämä pakkaukset!”

”Erityisesti muoviroskan määrä ärsyttää suunnattomasti: miksi ei käytetä vaihtoehtoisia pakkausmateriaaleja tai myydä tuotteita ihmisten omiin astioihin?”

”Ärtymys, koska jätteen määrään on vaikea vaikuttaa ruokapakkausten määrän vuoksi. Turhautuminen, kun pieni verkkokauppaostos on pakattu todella isoon laatikkoon.”

Tarinalinjan tunneilmaisuuksissa ilmenee ruumiillisen aistimuksen, ajattelun ja tunteen yhteenkietoutuneisuus (ks. Ahmed 2018, 16). Jäte (yhtenä lähettäjänä) sysää subjektin liikkeelle. Sitä on liikaa, se ei mahdu kodin tiloihin, sen rahtaaminen lajittelupisteelle on vaivalloista ja se haisee. Jäte velvoittaa, syyllistää ja muistuttaa fyysisellä olemassaolollaan elämäntavan vaikutuksista. Kohtaaminen ja yhteiselo jätteen kanssa on tuskaista, ja subjektin on pakko tehdä jotain. ”Jäte on provokatiivista”, kuten Hawkins (2006) toteaa.

”Jätteitä on välillä todella hankala käsitellä. Haluaisin lajitella jätteet niin hyvin kuin mahdollista, mutta se tuottaa välillä paljon haasteita. Toisaalta tiedän, että minun tulisi lajitella lasipurkit, niiden metallikannet ja sisällöt erikseen, mutta jos poimin jääkaapista homehtuneen oliivipurkin, jonka kansi on jumittanut kiinni, en ala nähdä vaivaa purkin avaamiseen, homeisten oliivien poimimiseen biojätteeseen, öljyn imeyttämiseen paperiin ja purkin huuhtomiseen, vaan laitan monin eri tavoin ahdistuneena koko pakkauksen sellaisenaan sekajätteeseen.”

”Omakotiasujalla tuskaista, kun vain polttokelpoinen kerätään ja muun kanssa saa ajella ympäri kyliä ensin niitä nurkissa säilöttyään.”

”Pienen kerrostaloasunnot pienessä keittiössä jätteen lajittelu on todella ärsyttävää! Koska olen tunnollinen keski-ikäinen nainen teen sen, mutta en yhtään ihmettele niitä joilta se jää tekemättä. Pakkausjätettä tulee kohtuuttomasti. Miksi kaikki on pakattava moninkertaisesti?”

”Ihminen on laiska. Jätteiden käsittelyn ja lajittelun pitää olla helppoa. Pitäisi olla selkeää mihin mikäkin jäte lajitellaan. Miksi vaikkapa muoveissa kuluttajan pitää osata koodeja joiden perusteella lajitellaan? Kun on kotona lajitellut yksitellen kaiken, miksi lajittelupisteen laatikoissa on pienet reiät joista jätettä ei voi vain kaataa sisään?”

Raivostuttaa lappaa vaikka lasipurkkeja yksitellen. Omakotialueilla pitäisi olla yhteisiä lajittelupisteitä enemmän ja lähempänä, ettei jätteitä tarvitse jemmata kotona.”

Tarinalinjan moraalinen järjestys rakentuu jätteen torjumisen, poistamisen ja välttämisen kautta. Pragmaattisten modaalisuuden lajien kautta tarkasteltuna subjektilla – vastuullisella jätekansalaisella – on samanaikaisesti sisäsyntyinen *halu* ja ulkopuolelta tuleva *velvoite* toimia oikein eli vähentää ja kierrättää jätettä, mutta hän ei *osaa* ja/tai *kykene*. Tarinalinjan normien mukainen elämä ei onnistu: subjekti ei pääse jätekansalaisen ihanteeseen (ks. luku 4.1; Valkonen & Loikkanen 2020). Subjektin toiveiden, ponnisteluiden ja todellisten vaikutusmahdollisuuksien välille muodostuu ristiriita. Sana *turhauttaa* toistuu teksteissä.

”Turhautuneisuus siitä että pakkaukseton ja roskaton elämä on melko vaikeaa. Tuskastuminen siitä, että kestävien ja laadukkaiden tavaran (puhelimien, vaatteiden, tiskikoneen jne.) löytäminen vaikeaa ellei mahdotonta.”

”Turhautuminen. Sen määrän vähentäminen tuntuu mahdottomalta, kun kaikki kaupasta ostettava on pakattu ja esimerkiksi omalla työpaikalla on epätäydellinen kierrätys.”

”Se herättää ajattelemaan kulutuskäyttäytymistä ja sen myötä ympäristöä ja ilmastonmuutosta. Kun taloyhtiöön tuli muovikeräys, muovin lajittelu toi hyvän mielen ja omatunnon, mutta nyt kun näen kuluttamani muovin määrän, ahdistun siitä.”

Syyllisyys voi herätä siitä, että toimii väärin, mutta myös siitä, että ei toimi oikein. Samoin se voi ilmaantua siitä, mitä ei tehnyt, vaikka halusi tehdä. (Jensen 2019, 3–4.) Kun ympäristötietoisien kuluttajakäyttäytymisen toivottu päämäärä – hallittu ja jätteen elämä – sekä odotukset hyvästä jätekansalaisuudesta jäävät jatkuvasti saavuttamatta, subjekti on epäonnistunut. Vaikka kierrätyspisteet ovat liian kaukana, työpaikalta ei löydy biojäteastiaa eikä missään ole kunnollisia ohjeita, mihin muovipakkaus lajitellaan, kansalaisella on siitä huolimatta velvollisuus toimia odotusten mukaisesti.

”Mikäli jossakin poissa ollessa kotoa ei ole kierrätysmahdollisuutta turhauttaa paljon. Välillä kuljetan jopa jätteet kaupungilta kassissa kotiin kierrätettäväksi.”

”Muovin lajittelu herättää eniten syyllisyyttä. Meillä ei ole taloyhtiössämme muovinkeräysastiaa, emmekä jaksaa raahata muoveja bussimatkan päähän. Olemme siis autottomia. Samalla tiedän, että jotkut autottomat kyllä kuljettavat muovinsa kiltisti oikeisiin jätteastioihin. Kärsin siis syyllisyydestä siihen asti, kunnes taloyhtiöömme tulee pakollinen muovinkeräysastia.”

Häpeän ja syyllisyyden erilaisia vaikutuksia on syytä täsmentää. Tunnistaessaan syyllisyyden, subjekti kyseenalaistaa oman toimintansa, kun taas häpeä siirtää *toiminnan pahuuden* subjektiin itseensä. Häpeä tapahtuu toisten katseiden alla, vaikka ketään toisia ei olisikaan paikalla todistamassa subjektin luisumista yhteiskunnan ideaalista. (Ahmed 2018, 138–139.)

”Kirjastoihin, kouluihin, kuntien ja valtioiden laitoksiin, kahviloihin ym. pitäisi saada kunnolliset kierrätysastiat pelkän sekajätteen sijaan. Ihmisiä ei saa opettaa siihen, että kaikki asiat voi vaan dumpata samaan astiaan, pois mielestä. Joka kerta yliopistolla tunnen ärtymistä ja häpeää, kun pitkän päivän päätteeksi joudun heittämään pahvimukin ja banaaninkuoret sekajätteeseen.”

”Häpeä. 70-luvulla kolmen pienen lapsen äitinä jätettä syntyi yksi muovikassillinen viikossa. Nyt asun yksin ja tuskin jaksan kantaa viikon jätteet kerralla roskiin. Häpeän, että en osaa vähentää tehokkaasti jätteen määrää.”

Tarinan jännite syntyy eräänlaisen paradoksin varaan. Ympäristötietoisuuden ja kiertotalouden idean omaksunut tunnollinen kuluttajasubjekti ostaa asioita vain tarpeeseen, seuraa jätteskustelua ja kierrättää kaiken mahdollisen, mutta huomaa elävänsä silti jätteen ympäröimänä. Kiertotalouden lupaus uudenlaisesta yhteiskunnasta, jossa jätettä ei ole, materiaalit kiertävät ja kulutus tapahtuu maapallon kantokyvyn rajoissa, kunhan jätekansalaiset sitoutuvat rooliinsa (Valkonen & Loikkanen 2020, 151), ei näytä lunastuvan. Jensen (2019, 79) kuvaa massiivisten ympäristöongelmien ja pieniin ympäristöystävällisiin tekoihin kannustavan retoriikan välistä epäsuhtaa kaksoissidoksen kautta: yksilön ympäristöystävälliset teot esitetään tärkeiksi, ja samalla käy ilmi, että niillä ei ole vaikutusta. Maailma ei pelastunut. Subjekti pyrkii kestävään, jätteettömään elämään, mutta on samaan aikaan osallisena jätettä runsaasti tuottavassa yhteiskunnassa. Subjekti on loukussa.

”Toivottomuus. Kiinnitän mielestäni aika paljon huomiota jätteen määrän syntymiseen. Ostan asioita vain tarpeeseen ja olen pyrkinyt ostamaan lähes pakkauksettomasti elintarvikkeet ja hygieniatuotteet. Silti tuntuu, että jätettä syntyy iso määrä. Lisäksi kun luen aika paljon uutisia aiheesta ja seuran jätokeskustelua mielenkiinnolla, niin tilanne tuntuu välillä toivottomalta, miten sitä voitaisiin vähentää. Sitä kautta nousee ärtymys.”

”Se herättää voimattomuuden tunnetta. Varsinkin elintarvikejäte. Olen pakotettu ostamaan sitä, vaikka jättäisin sen mielelläni kauppaan. Ja kärsin siitä jo 25 vuotta. Muistan, kun tyhjensin 90-luvulla roska-astiani ja kirjoitin siitä jo silloin ylioppilaslehteen. Ja jätevuori vaan kasvoi siitä, tahdostani riippumatta.”

”Toivottomuus ja voimattomuus kun tajuaa, miten paljon jätettä maailmassa on ja miten paljon itsekin sitä tuottaa, vaikka yrittää koko ajan vähentää.”

”Kyllähän tämä oma osuus jätevuorten syntymiseen ahdistaa vaikka itse yrittääkin elää mahdollisimman kestävästi ja kierrättää kaiken.”

Tarinalinjassa jätevuoret kasvavat, mutta niitä kasvattavista toimijoista – vastustajista – ei piirry selvärajaista kuvaa. Teksteissä rakentuu arkinen taistelu, jossa vastustaja ei ilmesty paikalle tai subjekti ei oikein tiedä, ketä vastaan taistelee. Suuttumus voi heijastua pakkaajiin, kauppoihin ja tavaroiden tuottajiin, mutta tekstien tarinalinjoista ei selviä tarkalleen, ketä, mitä tai missä nämä tahot ovat.

”HARMI siitä, että varsinkin pakkauksissa ei ole selvästi tietoa siitä, mihin jätteeseen ne kuuluvat. Tämä koskee erityisesti komposiittimateriaaleja, joita on paljon (esim. muovia ja paperia/kartonkia samassa eikä niitä saa erilleen). Pakkausten tuottajien ja pakkausteollisuuden olisi kannettava vastuunsa tästä eikä laittaa kierrätyshaluisia kuluttajia mahdottoman eteen. Tästä seuraa TURHAUTUMISTA ja jotkut ehkä lopettavat lajittelun siksi.”

”Epätoivo siitä, että jätteen määrää on vaikea pienentää. Kaupat eivät tarjoa vaihtoehtoja jäteteettömille ostoksille helposti. Arki ei taivu liian työläisiin ratkaisuihin.”

”Toivottomuus. Talossamme ei ole tärkeintä eli muovin kierrätystä, vaikka pyysin sitä. Lisää jätettä on pakko ostaa koska kaikki ruoka on pakattu muovisiin. Huonoa tavaraa myydään, vaikka osataan valmistaa kestävä.”

Subjekti nimeää uhiksi muovin ja pakkausjätteen, mutta esimerkiksi öljy-yhtiöihin ei kohdistu emotionaalista painetta. Tunteet eivät kytkeydy myöskään Suomen suurimpiin jätteen tuottajiin – kaivostoimintaan, louhintaan ja rakentamiseen (SVT 2021). Tuhoisaa järjestelmää ylläpitäviä toimijoita on vaikea paikantaa, ja subjektit eivät löydä siten tarinasta *Toisia*, jotka voisi nimetä suuttumuksen syyksi (Albrecht 2017, 297). Teksteissä tunteita kuvataan voimattomuudeksi, neuvottomuudeksi, epätoivoksi, avuttomuudeksi, toivottomuudeksi, kauhuksi, uupumukseksi, ahdistukseksi, riittämättömyydeksi, järjettömäksi huoleksi. Jätettä tulee väkisin, vaikka subjekti yrittää sitä vältellä, eikä kierrätys ole koskaan riittävää. Jäte ei ikinä lopu, vaikka ”jatkuvasti käy tyhjentämässä roska-astioita”.

”Huoli. Huoli sen määrästä. Jatkuva kysymys: mitä voisni tehdä enemmän? Miten lähipiirini kierrättää? Mitä ajattelen siitä? Huoli.”

”Epätoivoa. Mietin, miten tätä voi olla näin paljon?! En keksi uusia arjessa toimivia keinoja vähentää jätettä :(”

Jäteongelman vastuun ja syyllisyyden paikantamisen mittakaava näyttää ulottuvan yksilöiden lisäksi pääasiassa lajittelupisteille, kauppoihin ja elintarvikepakkausten suunnittelijoihin. Ongelman ratkaisut ja muutostoiveet ovat siten myöskin subjektin arkeen kiinnittyviä: lajittelupisteiden lisäämistä, irtomyyntiä, pakkausmateriaalien vähentämistä ja kehittelyä, selkeämpiä ohjeita, panttijärjestelmää ja lainsäädäntöä, joka mahdollistaa kestävämpiä valintoja.

Arjen mittakaava ei ole vähäpätöinen. Valkonen ym. (2022, 7) esittävät, että toisenlaisen tulevaisuuden tavoittelu vaatii ymmärrystä ympäristötuhon arkipäiväisyydestä – sekä tämän arkisen tavanomaisuuden uudelleen kuvittelua. Jättekyselyn teksteissä toimijat määrittelevät, miten pitäisi toimia ja millainen maailman pitäisi olla. Vallitseva tilanne kuvataan hälyttävänä, mutta tekstin kertoja ei aina täysin tiedä, miten ongelma voisi ratketa. Varmuus on vain siitä, että näin ei voi jatkua.

”Pakkausjätteen määrä on karannut täysin käsistä. Lihapakkaukset ovat hermeettisiä jotta niihin pumpattu vesi ei karkaa ja vähennä tuotteen painoa. Suojakaasuilla ylläpidetään tuotteen tuoreutta käsittämättömän pitkään. Mehupurkit ovat kovaa vauhtia muuttumassa kokomuovisiksi pelkän muovipintaisen tetrapakin sijasta. Olen valmis mihin tahansa muutokseen mikä tarvitaan että tässä olisi joku järki, mutta taitaa olla kokonaisuuden kannalta yhdentekevää mitä tässä enää tekee. Vanha kauppahalli voisi olla esikuvana siitä mihin pitäisi päästä.”

Huomionarvoista on, että monet ratkaisuehdotuksista eivät sinänsä puutu rakenteelliseen ongelmaan, vaan ne perustuvat toisenlaisille kulutuksen tavoille ja kiertotalouden idealle materiaalin kierrosta. Yritykset ovat jo vastanneet osin kuluttajien toiveisiin esimerkiksi tuomalla kauppojen hyllylle esimerkiksi *30 % vähemmän pakkausmuovia* -tuotteita. Huomio kiinnittyy enemmän materiaaleihin kuin vaikkapa kauppojen tuotevalikoiman massiiviseen lisääntymiseen. Yksilön vastuu kietoutuu siten uudenlaisten kulutustekniikoiden ympärille, ja talouden kasvu pysyy turvattuna (Jensen 2019, 58, 96). Talouden kasvun ja kertakäyttöisyyden varaan rakentuneen kulttuurin sekä suurten taloudellisten ja poliittisten toimijoiden roolit jäteongelman aiheuttajina jäävät aineistossa sivuvirroiksi, yksittäisiksi pohdinnoiksi.

”Valtion ja teollisuuden pitää ottaa suurempi rooli jätteen vähentämisessä, erityisesti muovijätteen kohdalla. Turha muovi pitää kieltää ja sen kierrätystä ja uusiokäyttöä tehostaa! Muovin määrä ahdistaa. Lisäksi pitäisi olla enemmän jätteen lajittelupisteitä (kartonki, paperi, lasi, metalli, ym.) pientaloalueiden lähistöillä.”

”Suurin tunne ärtymys vaillinaista lainsäädäntöä kohtaan: miksi turhat yksittäispakkaukset yms. ovat ylipäätään enää sallittuja.”

Tarinalinjan subjekti heijastaa tunteet jätteettömän elämän ihanteeseen. Yhteiskuntaan, jossa jäte kiertää materiaalina, kansalainen on turvassa ja elämä hallittua. Mutta millaisia vaikutuksia on ahdistuksella, joka kiertää teksteissä sitoutuen erilaisiin toimijoihin määrittämättä kuitenkaan varsinaista uhan kohdetta (ks. Ahmed 2018, 87–88)?

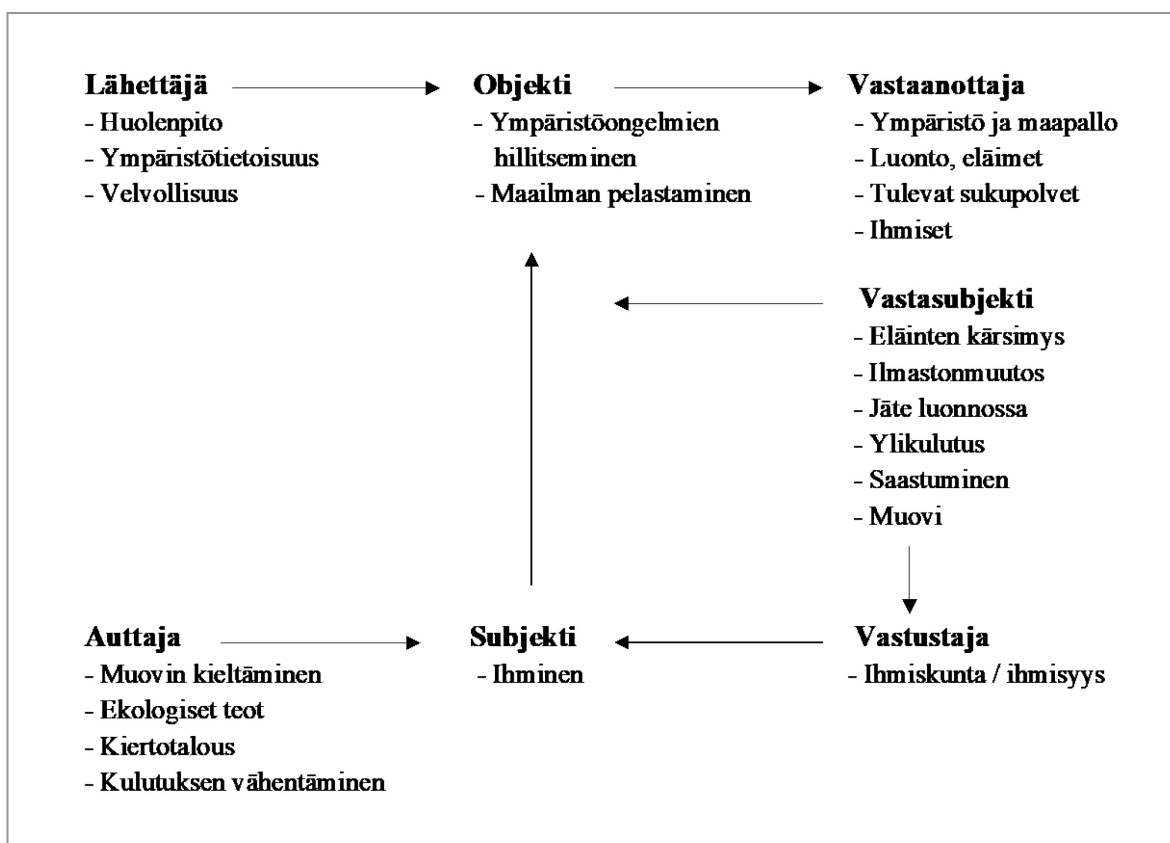
Sekä Niklas Luhmann (2004) että Ulrich Beck (1992) pohtivat ahdistuksen merkitystä ekologisten kysymysten yhteydessä. Luhmann (2004, 184–190) väittää, että modernissa

yhteiskunnassa moraalii ”ei perustu enää normeihin, vaan halukkuuteen vähentää ahdistusta”. Hän näkee ahdistuskommunikaation ikään kuin tuottavan itse itseään ja epäilee sen mahdollisuuksia ”parantaa yhteiskuntajärjestelmän suhdetta ympäristöönsä” (Mt.). Beck (1992, 49–50) puolestaan esittää, että yhteisestä vaarasta ja ahdistuksesta syntyvä solidaarisuus nousee uudella aikakaudella, *riskiyhteiskunnassa*, poliittiseksi voimaksi. Ympäristöahdistus näyttää Luhmannin ja Beckin teosten jälkeen voimistuneen julkisessa keskustelussa. Avoimeksi jää, mitä ahdistus *tekee*.

5.3 Planetaarinen omatunto

Tämän luvun tarinalinja kietoutuu globaaliin mittakaavaan ja suuntaa tulevaan. Ihminen (subjekti) suree, pelkää ja kantaa huolta ihmiskunnan (vastustaja) tuhon jäljistä ympäristössä (vastasubjekti): kärsivistä eläimistä, saastuneesta luonnosta, tulevista sukupolvista ja planeetan tulevaisuudesta (vastaanottaja). Ympäristöongelmia on hillittävä ja maailma on pelastettava (objekti)! Muovi täytyy kieltää, elämän on muututtava ekologisemmaksi (auttaja). Se on ihmisen velvollisuus – huolehtia koko maapallosta (lähettäjä).

Kuva 4 Globaaleihin ympäristöhuoliin liittyvän tunnepuheen tarinalinja

Tarinalinjan moraalinen järjestys rakentuu syyllisten ja uhrien, oikeudenmukaisuuden ja epäoikeudenmukaisuuden sekä surun ja huolen kohteiden nimeämisten kautta. *Ihminen* liikkuu aktanttitarinoissa sekä subjektin, vastustajan että vastaanottajan rooleissa, ja on siten samaan aikaan tehtävän suorittaja, ongelman aiheuttaja ja uhri. Ymmärrys syy-seuraussuhteista ja ihmisen syyllisyydestä globaalin mittakaavan ympäristövahinkoon (Albrecht 2017, 296–297) sekä siihen kietoutuvat surun, huolen, syyllisyyden ja velvollisuuden tunteet lähettävät subjektin liikkeelle. Teksteissä vastustajan aktanttiasemassa *laiska, saamaton, ahne* ja *tyhmä* ihminen ennen kaikkea *roskaa* ja *tuhoaa*.

”Mun sieluun sattuu se, kuinka paljon ihminen roskaa. Erityisesti olen huolissani maailman meristä.”

”Epätoivo. Meidän PITÄÄ siirtyä 100 % kierrätystalouteen ennätysajassa, jotta uutta jätettä ei syntyisi ja meret saastuisi muovijätteestä ja ympäristö kaikista muista. Mutta kun tietää ihmisen kuinka laiska ja saamaton se on, niin me tuskin kerkeämme ajoissa tekemään kaikkia kriittisiä muutoksia JA vielä kaiken lisäksi pysymään niissä seuraavan 200 vuoden ajan.”

”Surullisuus. Tulen surulliseksi siitä, mitä Me ihmiset olemme tehneet luonnolle. Itse pyrin ostamaan kotiini tarvikkeita jotka eivät sisällä muovia. Sama vähän kaikessa, mutta ruoka taloudessa se on mahdotonta. Ja se on surullista. Ainoa muovijäte tätä nykyä tulee pakkauksista, joissa muovit ovat. Lukuun ottamatta satunnaisia meikkejä ja muita kosmetiikkatuotteita kuten vaikka shampoo pulloa.”

Tekstit piirtävät kuvaa ihmisistä yhtenä joukkona, ihmiskuntana, jota ympäristötuhon menetykset, vastuu ja syyllisyys koskettavat yhtä lailla. Tällainen tarina rakentaa kollektiivista syyllisyyttä, joka ei huomioi erilaisten kulttuurien tai ihmisryhmien erilaista osallisuutta ympäristöongelmien syihin. Samalla *ihmisyys* itsessään nimetään tuhoisaksi. (Jensen 2019, 51–53.) Esimerkiksi muovi ekosysteemissä nimetään ihmiskunnan yhteisenä ideana ja tuotoksenä.

”Muovi on ikuista, sitä tehdään liikaa ja sitä on kaikkialla. Ihmiskunta joutuu vielä syömään tuottamansa muovin.”

Hawkins (2006) kiinnittää huomion ympäristönsuojelun diskursiivisiin vaikutuksiin ja representaatioihin, jotka vahvistavat kahtiajakoa luonnon ja ihmisen välillä sekä lähestyvät jätettä olemukseltaan pahana, planeetan tuhon symbolina. Tällaiset representaatiot ohjaavat sosiaalisia kuvitelmia kohti pelkoja ja kauhuja luonnon kuolemasta, ikään kuin luonto olisi törkeän hyväksikäytön passiivinen uhri, jonka pyhyyttä ja puhtautta ihmiset jätteen kautta loukkaavat ja halventavat. Hawkins viittaa Fredric Jamesonin (1994) lausumaan siitä, miten luonnon ja planeetan tuho on helpompi kuvitella kuin kapitalismin tuho. (Hawkins 2006.)

”Yksittäisten kansalaisten oikeansuuntaisista toimenpiteistä huolimatta käy lopulta niin kuin Miss Universum -kappaleessa: maailma hukkuu paskaan (me vain luemme lehtiä) Vaikka mitään todellista (maailman pelastamiseksi) ei ole enää tehtävissä, niin periaatteellisessa mielessä jokaisen on silti parempi toimia oikein kuin väärin.”

”Tilanne on akuutti. Tulee tehdä pikaisia, radikaaleja toimia, ettei maapallo huku jätteisiin.”

Tekstiesimerkeissä maapallo, ympäristö ja luonto rakentuvat haavoittuvina toimijoina, jotka voidaan tappaa, tuhota ja hukuttaa. Mitä tehdään, kun kuvataan maapallon hukkuvan? Sen sijaan, että ihmisten itsensä nähtäisiin olevan uimakoulun tarpeessa, tekstit esittävät planeetan ikään kuin ihmislapsen kaltaisena olentona, jolla ei ole uimataittoa ja jota on syytä pitää silmällä. Subjekti on tarinalinjassa rantavahdin roolissa heittelemässä pelastusrenkaita laiturilta. Jätteet ja muovit ovat kuin haikaloja, joiden lähestymistä subjekti ei huomannut tarpeeksi ajoissa ja tuntee nyt piston sydämessä. Näin teksteissä rakentuu erillisyys ja hierarkia ihmisen ja luonnon, kulttuurin ja ympäristön välille. Samalla teksteissä kuitenkin tunnustetaan yhteys.

Cunsolo & Landman (2017, 6) kuvaavat tätä monimutkaista, ekologiseen suruun ja vastuuseen sekä kollektiiviseen menetykseen kytkeytyvää musertavuutta: oman elämän ja olemassaolon kytköstä toisten ruumiiden – inhimillisten ja enemmän-kuin-inhimillisten – kuolemiin ja tulevien kuolemien lupauksiin. Tunteiden kautta subjekti yhdistää itsensä ihmisiin ja enemmän-kuin inhimillisiin toimijoihin toisella puolella maapalloa, tulevaisuuden tapahtumakulkuihin, monimutkaisiin verkostoihin, joissa kytkösten kautta rakentuu uudenlaisia kokonaisuuksia ja syy-seuraussuhteita.

”Suru. Stressi. On surullista ja stressaavaa ajatella ympäristöä ja jätettä samassa lauseessa. Myös ilmaston lämpeneminen ja ilmastonmuutos ylipäättään stressaa ja surettaa. On vienyt myös yöunet monelta yöltä ja myös päivisin tekee olon ahdistuneeksi. Yritän kantaa oman korteni kekkoon kierrättämällä ja toimimalla mahdollisimman ekologisesti.”

”Pelko: mitä tästä kaikesta seuraa. Erityisesti globaalisti ajatellen kun katselee noita Intiassa ja muualla kehitysmaissa roskia kaatopaikoilta raahaavia lapsia”

”Pelko. Pelkään, että ympäristön tila myrkytetty joka paikassa ja että maailma romahtaa. Pelkoa aiheuttaa ikijäästä sulaminen.”

Subjekti on varuillaan. Pelon tunne on tekstiesimerkeissä yhteyden tunnistamista Intian lasten olosuhteiden, ikijään sulamisen ja oman elämän välillä. Pelko ei ole ainoastaan oire muutoksista, vaan ”pelon kieli saa *uhat* voimistumaan, mikä erottelee toisistaan *uhatut* ja *uhkaavat*” (Ahmed 2018, 96). Samalla se rakentaa normatiivisia käsityksiä siitä, ketä tai mitä pitää suojella ja miten. Lapset ja tulevat sukupolvet toistuvat teksteissä vastaanottajan roolissa.

”Luonnon saastuminen, ilmaston lämpeneminen, myrskyt, surettaa ja pelottaa, varsinkin kun ajattelee nuorempia sukupolvia. Yhdessä pohdittu mummi ja paapa näitä jättesasioita.”

”Huoli lapsiemme tulevaisuudesta ja ilmastonmuutoksesta. Meristä.”

”Huoli Lapseni Lasten 4v ja 7v tulevaisuudesta saastuneessa maailmassa!”

Judith Butler (2006, xiv) kirjoittaa surtavuuden (grievability) erottelusta, joka tuottaa ja ylläpitää eräänlaisia poissulkevia käsityksiä siitä, ”mikä lasketaan elämisen arvoiseksi elämäksi ja suremisen arvoiseksi kuolemaksi”. Tämän erottelun kautta muotoutuvat mielikuvat, millaisia subjekteja tulee surra ja millaisia ei. (Mt.) Elämän arvo kytkeytyy siten menetyksen merkitykseen, ja samoin ”surtavuus on edellytys elämälle, jolla on merkitystä” (Butler 2009, 14). Cunsolo Willox (2012) laajentaa Butlerin ajatusta myös ei-inhimillisiin olentoihin: eläimiin, kasveihin, mineraaleihin.

”Suruja lasten ja lapsenlapsen ja yleisesti koko kauniin Telluksemme puolesta.”

”Surullisuus... Kun kävellessä katselee luontoon heitettyjä roskia, rakennustyömailta levinneitä jätteitä, tullen surulliseksi. Se on sekä rumaa, että saattaa aiheuttaa villieläimille kivuliaan kuoleman. Kaupungissakin liikkuu jatkuvasti siilejä, rusakoita, kettuja jne. Lisäksi merten ja muiden vesistöjen muovittuminen surettaa. Ei voi olla niin vaikeaa huolehtia jätteiden oikeasta käsittelystä.”

”Huolta mm. muovijäte luonnossa ja mitä se aiheuttaa mm. eläimille. Isot öljyonnettomuudet myös iso huolenaiheuttaja ja tietty päästöt.”

Mitä tarkoittaa suru tai huoli ympäristön puolesta tai sääli luontoa kohtaan? Ahmed (2018, 32) ehdottaa, että ”sureminen *jonkun vuoksi* takaa, että toinen pysyy *meidän tunteemme* kohteena”. Jensen (2019, 143, 154) puolestaan esittää, että syyllisyys jostakin, jota subjekti on vahingoittanut, yhdistyy huolenpidon ja ekologisen yhteyden kokemukseen – samoin kuin suru jostakin, jota subjekti on menettämässä tai on menettänyt, kytkeytyy rakkauteen.

Tarinalinjan teksteissä surtaviksi toimijoiksi ja huolenpidon kohteiksi nimetään tulevien sukupolvien ja lasten lisäksi esimerkiksi meret, kalat, siilit, rusakot, ketut, ympäristö, koko planeetta. Suru siten myös ennakoii (Cunsolo Willox 2012, 140) tulevaisuuden menetyksistä. Samalla tekstin subjektit tunnistavat ja tunnustavat näiden elämien arvon ja merkityksen – sekä menetyksen ja tuhoamisen epäoikeudenmukaisuuden.

”Pisto sydämessä tuntuu siitä, että siirrän kierrättämällä vastuutani yhteiskunnalle, joka siten kuljettaa muovejani jälleenkäsittelyyn. Kun itse piipertää näiden pienten valintojen äärellä, niin samalla pohtii ongelmaa koko maailman kannalta. Merien tilanne on järkyttävä. Muovia kelluu laattoina ja meren elävät tukehtuvat meidän tuotoksiin. Silmäni avautuivat pari vuotta sitten Balilla ja Gilin saarilla Indonesiassa, joissa mereen ei paikka paikoin tehnyt mieli. Muovijätteen määrä meressä oli järkyttävä: jugurtipurkkeja, kansia, pusseja, korkkeja, pulloja, kanistereita... näky oli lohduton. Siellä sitten katseltiin, kun rauskut yrittivät kita auki seuloa syötävää. Tuon reissun jälkeen olen vähän jo alkanut vastustaa koko turismia paikkoihin, joissa tätä maailman tilaa ei huomioida!”

Yllä olevassa tekstiesimerkissä jätteet ja rauskut *vaikuttivat* subjektiin, lähettivät liikkeelle. Pragmaattisen modaalisuuden lajien kautta tarkasteltuna subjekti haluaa ja on velvoitettu hillitsemään ympäristöongelmia. Osittain avoimeksi jää, onko subjektilla siihen kykyä ja osaamista. Subjekti nimeää huolen, syyllisyyden ja surun, ja katsoo ikään kuin peiliin. Pyhäyty ja ajattelee: tällaista meidän elämämme on.

Suru ilmastonmuutokseen ja luontokatoon liittyvistä menetyksistä ja enemmän-kuin-inhimillisten toimijoiden kärsimyksistä on ollut vähäistä julkisissa diskursseissa. Muuttuvien elinympäristöjen, menetettyjen elämäntapojen ja sukupuuttojen suremattomuus mediarepresentaatioissa ja poliittisissa käytännöissä on luonut merkittävän ristiriidan ihmisten kokemusmaailman kanssa. (Cunsolo & Landman 2017, 4–5; Cunsolo Willox 2012, 141.) Cunsolo Willoxin (2012) näkee ympäristösurun sosiaalisessa, poliittisessa ja kulttuurisessa uudelleenkehystämisessä, *surutyössä*, mahdollisuuksia eettiseen ja poliittiseen muutokseen. Surutyö paljastaa yhteyden toisiin ja tunnustaa toisten haavoittuvuuden subjektin oman haurauden kautta. Vaikka ympäristömuutosten vaikutukset jakautuvat eri tavoin ja määrin, surutyön kautta toiset ihmiset sekä enemmän-kuin-inhimilliset olennot tunnustetaan subjekteiksi, jotka kärsivät ja surevat. Surutyöhön liittyy paitsi osallisuus, myös jaettu vastuu epäoikeudenmukaisuuteen reagoimisessa. (Cunsolo Willox 2012, 149–156.)

Meztli Rodríguez Aguilera (2022, 34) määrittelee surun antikapitalistisena käytäntönä, joka ”pakottaa hidastamaan ja tuntemaan” ja toimii siten kapitalistisen ajan tehokkuutta vaalivaa ja nopeaa järjestelmää vastaan. Samoin bell hooks (2016, 153) kirjoittaa, miten ”suruun taratutuminen, halu ilmaista surua, ei istu moderniin elämään”, kulttuuriin, jossa ”kaikki tuska yritetään hoitaa nopeasti pois”: ”Olemme oppineet häpeämään viipyilevää surua. Tahraisten vaatteiden tavoin se merkitsee vialliseksi, epätäydelliseksi”.

Sureminen on hooksin (2016, 153) sanoin ”ilmaus sitoumuksesta, kommunikaation ja yhteenkuuluvuuden muoto.” Yhdistettynä toisiin tunteisiin surulla on erityinen mahdollisuus luoda poliittista liikehdintää niin suoran vaikuttamisen keinoin kuin myös jokapäiväisissä solidaarisuuden ja huolenpidon muodoissa (Rodríguez Aguilera 2022, 34–35).

”Siirryimme hedelmien ja vihannesten kestopusseihin lasten vaikutuksesta. Lasten päiväkodissa oli käynyt roskapoliisi. 4-vuotias poikamme puhui tarkasti ja toistuvasti siitä, miten roskapoliisi oli kertonut muovin päätyemisestä mereen ja lopulta esim.

valaiden vatsaan siten että valaat kärsivät ja kuolevat. Nykyään olen sitä mieltä, että kertakäyttömuovin saisi kieltää kokonaan.”

Tekstiesimerkissä rakentuu juoni. Roskapoliisi lähettää hätäsanoman muovin vaarasta ja valaiden kuolemasta lapselle, joka puolestaan vie viestiä eteenpäin vanhemmalle, tekstin subjektille. Vanhempi vastaa hätäsanomaan aloittamalla taistelun muovia vastaan.

Mitä todennäköisimmin tekstin kirjoittajan hedelmäpussit eivät aiemminkaan päätyneet mereen tai tappaneet valaita. Luultavasti ne kuljetettiin jätteenpolttolaitokselle ja niistä tuli energiaa. Tekstin subjekti tunnistaa kuitenkin kuolevalla valaalla, muovilla ja nelivuotiaalla yhteyden, mikä *liikuttaa*. Sidos voi olla hauras ja monisyinen, osa ekologisen yhteisön verkostoa. Se voi kiinnittyä menneisiin assosiaatioihin, mutta myös tulevaisuuteen, jossa subjekti ei ehkä ole paikalla, mutta tarinan vastaanottaja, lapsi, on.

Ympäristönsuojelun mediarepresentaatioista tutuiksi tulleet, karismaattiset ja kiehtovat valaat symboloivat ympäristötuhoa, johon subjektin arkiset valinnat ja kulttuuri ovat osallisia. Subjekti kuvaa valaiden *kärsivän* ja tunnustaa siten valaan elämän suremisen arvoiseksi – lukeutuvaksi ”meihin”, eläviin ja kärsiviin olentoihin (Butler 2006, 20), joista on pidettävä huolta. Subjektille tämä on muutoksen alku, kurkotus toisenlaiseen maailmaan niillä kyvyin, tiedoin ja taidon, mitä on saatavilla.

5.4 Luvun yhteenveto

Tulkitsin tutkielmani laadullisen aineiston tunteita kuvaavien tekstien rakentavan kolmea keskeistä tarinalinjaa. Ensimmäisen tarinalinjan moraalinen järjestys muodostuu ennen kaikkea yksilöiden arkisten jätteenkäsittelytoimien kautta ja pohjautuu luokituksille oikea–väärä, vastuullinen–vastuuton, ahkera–laiska ja viisas–tyhmä ja hyvä–paha. Jäteongelman syyllisiä ovat ne, jotka eivät lajittele jätteitään, eivät lajittele oikeaoppisesti, estävät subjektin lajitte-
lun tai roskaavat ympäristöä. Subjekti heijastaa tunteet hyvän jätekansalaisen ihanteeseen, joka vahvistaa käsitystä siitä, että vastuullinen ihminen huolehtii jätteistään ja yksilöiden pienet ympäristöteot ovat ratkaisu suuriin ympäristöongelmiin.

Toisessa tarinalinjassa rakentuu jännite subjektin tunteiden, jätteettömän elämän ihanteiden ja arjen vaikutusmahdollisuuksien välille. Jätteen piti vähentyä tiedostavilla

kulutusvalinnoilla ja tunnollisella kierrätyksellä, mutta niin ei käynyt. Subjektin tunteet eivät saa täysin kiinni siitä, mikä tekee arkiset olosuhteet mahdollisiksi. Erityisesti muovi ja pakkausjäte muodostavat arjen vastustajan. Jäte piiryy tarinalinjoissa ennen kaikkea pahana, torjuttavana ja hallittavana toimijana, ja taistelut sitä vastaan käydään pääasiassa hapuillen yksityisessä elämänpiirissä, kodeissa, taloyhtiön roskakatoksissa, arjen tajunnassa. Tämä ei ole epätavallista, sillä ihmismielellä on taipumus jäsentää asioita nykyhetkestä ja tutusta elämänpiiristä käsin – pohjaten sosiaalisiin normeihin sekä aistinvaraiseen arviointiin (van Vugt, Griskevicius & Schultz 2014; van der Linden, Maibach & Leiserowitz 2015).

Kolmas tarinalinja rakentuu neuvotteluille ihmisen ja ympäristön välisestä suhteesta. Maailmanlaajuisen jäteongelman syylliseksi määrittyy koko *ihmiskunta* yksittäisten toimijoiden sijaan. Subjektin tehtävänä on suojella jätteeltä ympäristöä ja koko planeettaa, joka rakentuu teksteissä haavoittuvana toimijana. Huolen, pelon ja surun tunteiden kautta subjekti kytkee toisiinsa ihmiset ja enemmän-kuin-inhimilliset olennot eri puolilta maapalloa, ja laajentaa siten käsitystä siitä, mitkä menetykset ovat suremisen arvoisia ja kenen elämällä on merkitystä (Butler 2006, xiv).

6 TUNTEET POLITIIKAN MUOTONA

”Tunteet voivat olla ratkaisevan tärkeitä siinä, kun haluamme tietää, miksi muutokset ovat niin vaikeita (emme osaa lopettaa investoimista siihen mitä kritisoimme). Tunteet voivat auttaa myös ymmärtämään, kuinka muutokset ovat mahdollisia (meidän investointimme muuttuvat liikkeessamme).” (Ahmed 2018, 224.)

Miksi uutiset jätemäärien kasvusta, ilmaston kuumenemisesta ja massasukupuutosta herättävät niin vähän poliittista liikehdintää Suomessa? Missä ovat boikotit turhaa jätettä tuottavia yrityksiä kohtaan tai jätteen syntyä ehkäisevää lainsäädäntöä vaativat protestit? Tässä luvussa pohdin empiiristen analyysilukujen pohjalta, miten tunteet tulevat osaksi jätepolitiikkaa.

Jätekyseleyn tunnevastauksissa piirtyy kahdenlaisia todellisuuksia. On arkinen elämämpiiri, jossa ovat tutut ihmiset, kotikulmat ja muovipakkaukset. Sitten on toinen maailma, jossa omaan elämäntapaan kytkeytyvä ympäristötuho aiheuttaa maailmanlaajuisia vaaroja. Tekstien tunteet risteilevät näiden mittakaavojen välillä. Selvää kuitenkin on, että jäte on ongelma ja ongelma pitää ratkaista. Kyselyn vastauksissa rakentuu neuvottelu siitä, kenen tulisi toimia ja millä tavalla.

Vastaajista 45,9 prosenttia ilmoitti taloudellisilla toimijoilla olevan ensisijainen vastuu jätteen vähentämisestä. Tunnevastauksissa jäteongelma nimetään kuitenkin ennen kaikkea yksilöiden vastuulle. Muun muassa turhautuneisuuden, epätoivon, huolen ja ahdistuksen ilmauksin piirretään kuvaa siitä, millainen on hyvä ja huono ihminen kiertotalouden yhteiskunnassa. Velvollisuudentunto jätteiden lajittelusta, kierrätyksestä ja ympäristön siistinä pitämisestä korostuu vastauksissa, mutta myös syyllisyys omasta kykenemättömyydestä vähentää jätettä ja toimia oikein. Ympäristötuho, josta tekstit ilmaisevat syyllisyyttä tai syyllistävät toisia yksilöitä on suuri suhteessa yksittäisten ihmisten vaikutusmahdollisuuksiin.

Länsimaiseen ympäristöretoriikkaan kytkeytyy oletamus siitä, että jokaisella yksilöllä on mahdollisuus tehdä ympäristöystävällisiä valintoja itsenäisesti, rationaalisesti ja vapaaehtoisesti nykyisen sosiaalisen ja taloudellisen järjestelmän puitteissa. Tällaisen kuvitelman vahvistaminen on keskeinen osa uusliberalistista hallintaa. Se muotoilee yksilön osallisuuden

maailmanlaajuiseen ympäristötuhoon harkituksi, tietoiseksi päätökseksi ja siirtää siten hienovaraisesti vastuuta ja syyllisyyttä yksilön kannettavaksi. (Jensen 2019, 70–72, 97, 135.)

Uusliberalistiset hallintatekniikat ovat usein epäsuoria, ja ne saavat subjektit tarkkailemaan ja kehittämään itseään aktiivisimmiksi, tiedostavimmiksi ja voimaantuneemmiksi yhteiskunnan jäseneksi. Ne ohjaavat yksilöitä ottamaan vastuuta uhkiin sopeutumisesta epävarmuuden ajassa. (Lindroth & Sinevaara-Niskanen 2018 91, 107.)

Sen sijaan, että jätekyselyn vastaajien nimeämät tunteet tarrautuisivat tuhoisasta järjestelmästä eniten vastuussa oleviin toimijoihin, tunnelataus osuu omaan tai muiden yksittäisten kansalaisten toimintaan. Huomion keskittäminen yksilöiden pieniin ja arkisiin toimiin peittää jätekysymyksen poliittisuuden. Tämä voi osaltaan selittää, miksi jäteongelmat ja muut ympäristötuhot ovat herättäneet niin vähän poliittista energiaa ja liikehdintää myös Suomessa. Kiertotalous ei odota kansalaisilta poliittista aktiivisuutta, vaan sitoutumista annettuun jätekansalaisen rooliin (Valkonen & Loikkanen 2020).

Vastuun lisäksi nykyinen poliittinen järjestelmä tarjoaa kansalaisille toivoa. Toivosta on tullut rauhoittava lääke akuuttien globaalien kriisien synnyttämään epätietoisuuteen (Lindroth & Sinevaara-Niskanen 2021, 231). Toiveikkaat visiot tekevät yhteiskunnasta hallittavaman kiinnittämällä subjektit tiettyihin tulevaisuudenkuviin.

Kiertotalous on eräänlainen toiveikas visio, johon myös jätekyselyn tunnevastaukset pitkälti tarrautuvat. Sen logiikan mukaan jäte on raaka-aine, jota hyödyntämällä talouskasvu turvautuu ja toisaalta luonnonvarojen käyttö vähentyy (Valkonen ym. 2019, 42–43). Kiertotalouden ideaan sisältyy lupaus paremmasta tulevaisuudesta – luontokadon, ilmastonmuutoksen ja muiden kulutusyhteiskunnan ongelmien ratkaisemisesta. Lupaus lunastetaan ajallaan, mutta ensin kansalaisten on sitouduttava kiertotalouden tavoitteisiin ja toimenpiteisiin, ennen kaikkea jätteiden oikeaoppiseen lajitteluun ja kierrätykseen. Poliittisena ohjelmanä kiertotalous perustuu utopiaan siitä, että talouden kasvu voidaan irrottaa luonnonvarojen käytöstä ja kulutusyhteiskunnan ongelmat ratkaista kulutukseen puuttumatta (Valkonen ym. 2019, 51, 42–43). Kiertotalous ei uhkaa siten vallassa olevien talouden ja politiikan toimijoiden asemaa ja intressejä.

Toivon politiikalle on luonteenomaista ristiriitaisuus (Lindroth & Sinevaara-Niskanen 2021). Toivo voi olla muutosvoima. Se voidaan tulkita jatkuvana mahdollisuuksien etsimisenä ja aktiivisena paremman tulevaisuuden tavoitteluna. Se on siten toimintaa, eikä ainoastaan utopioiden kuvittelua tai tyhjää optimismia (DeNora 2021, 4–6, 127). Toivo voi olla myös politiikan väline, joka rajoittaa pyrkimyksiä haastaa vallitsevia olosuhteita. Julistus siitä, että tilanne on hallinnassa ja jotain parempaa on luvassa voi toimia naamiona toivottujen muutosten lykkäämiselle. Se ohjaa subjektia odottamaan. Toivo vaatii jonkin kuviteltavissa olevan päätepisteen, mutta sitä voi viljellä ilman konkreettisia sitoumuksia. (Lindroth & Sinevaara-Niskanen 2021.)

Poliittisena ohjelmana kiertotalous voidaan nähdä sekä mahdollistavana että rajoittavana toivon politiikkana. Se tarjoaa konkreettisia ja välttämättömiä toimenpiteitä kestävämpien yhteiskuntien rakentamiseen sekä kansalaisille mahdollisuuden osallistua muutokseen. Tutkielmani analyysini kuitenkin osoittaa, että subjekteille osoitettu vastuu ja arjen koettu liikumatila muodostavat keskenään merkittävän ristiriidan. Tämä näkyy jätekyselyn vastaajien kuvaamassa epätoivossa, ahdistuksessa ja huolesta: subjekti pyrkii jätteettömään elämään kiertotalouden periaattein, mutta on samaan aikaan loukussa niin arjen olosuhteissa kuin jätettä runsaasti tuottavassa yhteiskunnassa. Utopia siitä, että kierrättämällä on mahdollisuus vapautua saastuttamisen huolesta (Lehtonen 2015, 120) törmää jätekyselyn tekstien tarinoissa kotiin tulviviin muovipakkauksiin, havaintoihin jätteen määrän kasvusta sekä tietoisuuden massiivisista ympäristöongelmista.

Jätekyselyn vastaukset sitoutuvat emotionaalisesti yksilöiden vastuuseen sekä jätteettömän elämän ja ympäristötietoisuuden ihanteisiin. Tunteilla rakennetaan erillisyyttä jätteeseen ja tartutaan kiertotalouden ideologian tarjoamaan turvaan. Vastaukset heijastavat modernien jäteikäntöjen hävittämisen, eristämisen ja kieltämisen periaatteita (Hawkins 2006, Valkonen ym. 2019, 132). Jätteestä rakentuu syyllisyyden, huolen ja ahdistuksen kohde jätekyselyn teksteissä, joissa erotellaan luonto suojeltavana kohteena, jäte vihollisena ja ihminen tilannetta hallitsevana toimijana muiden yläpuolella.

Yritykset sulkea jäte omasta elämänpiiristä ja yhteiskunnasta ulos epäonnistuvat, sillä jäte on erottamaton osa ihmistä ja sosiaalista maailmaa. Länsimaisten ihmisten voidaan nähdä olevan nykyisin yhä intensiivisemmin sidoksissa ei-inhimillisessä ympäristössä (Lehtonen

2015, 114–116). Jätteen kieltämisen sijaan ratkaisut jäteongelmaan voivat kuitenkin löytyä kulutuksen vähentämisestä ja uudentlaisista tavoista elää jätteen kanssa.

Tunteilla ylläpidetään vallitsevia yhteiskunnallisia rakenteita, mutta niillä myös tuotetaan sosiaalista todellisuutta. Nykyisessä todellisuudessa jätteeseen kohdistuu kyselyn perusteella hyvin vähän ilon ja tyytyväisyyden tunteita. Hyvä olo kohdistuu vastauksissa lähinnä jätteiden lajittelun ja kierrättämisen myötä syntyvään elämänhallinnan tunteeseen sekä bokashin ja kompostin kanssa toimimiseen. Näissä tarinoissa jätettä ei kuvattu haitallisena, vaan se sai kasvimaan kukoistamaan.

Tunteet voivat tarjota reittejä uudentlaiseen tapaan elää jätteen kanssa. Syyllisyys, suru ja huoli eivät välttämättä ole tässä prosessissa torjuttavia tunteita, vaan voivat paljastaa kytkökset toisiin elollisiin olentoihin samalla maaperällä (Jensen 2019). Mitä tapahtuu, jos velvollisuuden tunteet kanavoi itsensä ja toisten ihmisten sijaan jätteestä huolehtimiseen ja jätteeseen suhtautuu hoivan kohteena (Hawkins 2006; Valkonen ym. 2019, 133)? Miten tunteilla tehdään politiikkaa, joka ylläpitää yhteiseloä jätteen kanssa ja elämää rajallisella maapallolla?

7 LOPUKSI

Tutkielmani lähestyy kysymystä jätehallinnasta tunteiden politiikan näkökulmasta. Olen tarkastellut aiemmissa luvuissa, mitä tunteita jätteeseen liitetään, miten tunteet jakautuvat eri ihmisryhmien välillä sekä miten tekstien tunteellisuuden kautta tuotetaan moraalisia järjestyksiä ja rakennetaan sosiaalista maailmaa. Pohdin empiirisen analyysin pohjalta, miten tunteet tulevat osaksi jätepolitiikkaa.

Aineistoni perusteella jäte ymmärretään ympäristökysymyksenä, ja siihen liitetään monenlaisia tunteita. Kvantitatiivisen analyysin tuloksissa korostuivat velvollisuuden ja syyllisyyden tunteet, kun taas kvalitatiivinen analyysi paljasti erityisesti turhautuneisuuden, epätoivon, huolen, surun ja ahdistuksen tunnekuvauksia suhteessa jätteeseen. Vastaajaryhmien välillä ilmeni eroja. Kvantitatiivisen analyysin perusteella ikä oli yhteydessä kaikkiin tunneväittämiin. Nuoremmassa ikäluokassa jäte herätti vanhempia vastaajia enemmän tunteita. Nuorten vastauksissa esiintyi suhteessa enemmän syyllisyyden, ärtymyksen, ällötyksen ja raivon tunteita, kun taas vanhempien ikäluokkien vastauksissa ilmeni hieman enemmän myönteisiä tunteita. Naiset ja muunsukupuoliset liittivät jätteeseen syyllisyyden tunteita miehiä useammin. Syyllisyyden tunne oli yhteydessä myös koulutusasteeseen – korkeammin koulutetut vastaajat kokivat syyllisyyttä enemmän kuin matalammin koulutetut.

Eroja löytyi myös pieni- ja suurituloisten kotitalouksien tunnevastausten väliltä. Jäte herätti enemmän tunteita vastaajissa, joiden kotitalouksien kuukausitulot olivat pienemmät. Pienituloiset tunnistivat erityisesti syyllisyyden, ärtymyksen, raivon ja ärtymyksen tunteita merkittävästi suurituloisia enemmän. Pienituloisten kokema syyllisyyden tunne suhteessa jätteeseen näyttäytyy ristiriitaisena siihen nähden, että pienet tulot ovat yhteydessä vähäisempään kuluttamiseen (Salo ym. 2019) ja sitä kautta pienempiin jättemääriin. On poliittinen kysymys, ketkä syyllisyyttä kantavat. Poliittista on myös se, kuka voi suhtautua jäteongelmaan ”neutraalisti” tai toiveikkaasti.

Laadullisen analyysin kautta hahmotin aineiston teksteistä kolme keskeisintä tarinalinjaa. Ensimmäisessä tarinalinjassa tunnesanoilla, kuten turhautuneisuudella ja ärtymyksellä määritellään oikea ja väärä toiminta sekä hyvä ja huono kansalainen. Tunteet investoidaan hyvän jätekansalaisen ihanteeseen. Se tarkoittaa ennen kaikkea omista jätteistä huolehtimista ja pieniä ympäristötekoja. Jäteongelman syyllisiksi rakentuvat tässä tarinalinjassa ihmiset,

jotka eivät lajittele jätteitään, sotkevat yhteistä ympäristöä ja estävät toisten lajittelun. Tunteet tarttuvat arkisiin toimiin sekä toimijoihin ja torjuvat jätettä. Niiden kautta välittyy myös subjektin vastuu osana suurempien ympäristöongelmien ratkaisua.

Toisen tarinalinjan tunnesanat torjuvat jätettä. Jätettä on vähennettävä, sitä vastaan on taisteltava ja siitä on päästävä mielellään kokonaan eroon. Ärtymyksen, epätoivon ja ahdistuksen jännite rakentuu arjen olosuhteiden sekä jätteettömän elämän ja kiertotalouden ihanteiden välille. Jäte kuvataan teksteissä fyysisesti läsnä olevana ja vaikeana vastustajana. Sitä tulee kotiin väkisin, sen kanssa on hankala elää ja siitä on vaikea päästä eroon. Erityisiksi huolenaiheiksi nimetään muovi ja pakkausjäte, mutta tekstien tunnelataus ei suuntaudu voimakkaasti niitä tuottavia toimijoita kohtaan.

Kolmannessa tarinalinjassa tunnekuvaukset kiinnittyvät ympäristötietoisuuden ihanteisiin. Ihmisen ja ympäristön kahtiajako piirtyy tunnekuvauksissa selvärajaisena: ihminen on syyllinen ja luonto on uhri. Tarinalinjassa tämä tarkoittaa myös sitä, että ihmisen tehtävänä on suojella haavoittuvaista luontoa ja koko planeettaa pahalta jätteeltä. Tunteet heijastuvat teksteissä maailmanlaajuiseen mittakaavaan ja yli lajien rajojen. Tekstit nimeävät myös enemmän-kuin-inhimilliset toimijat, kuten eläimet ja meret huolen ja surun kohteiksi. Tämä pitää ne edelleen ihmistoiminnan kohteina, mutta voi silti tarjota poliittista muutosvoimaa. Suremisen kautta määrittyy elämän arvo ja merkitys (Butler 2006, xiv).

Empiirisen analyysini pohjalta tulkitseen, että jättekyselyn vastaajat ovat emotionaalisesti sitoutuneita kiertotalouden tarjoamaan jätekansalaisen rooliin, mutta arjen olosuhteet eivät vastaa tarjottuihin ihanteisiin. Kiertotalous voidaan tulkita toivon politiikkana. Poliittisena ohjelmana se tarjoaa lupauksia jäteongelman ratkaisusta, mutta samalla lukitsee kansalaiset ahtaaseen rooliin, jossa tehtäväksi jää lähinnä omien jätteiden lajittelusta ja kierrätyksestä sekä lajittelupisteen siisteydestä huolehtiminen (Valkonen & Loikkanen 2020). Kiertotalouden keskeinen tavoite on turvata talouskasvu ja ratkaista jäteongelma muuttamalla jäte resurssiksi, mutta toistaiseksi ei ole näyttöä siitä, että tämä ehkäisi jätteen syntymistä.

Tunteiden tutkiminen on monimutkaista, sillä aistimus, tunne ja ajattelu ovat toisiinsa erottamattomasti kytköksissä (Ahmed 2018, 16). Aktanttimallin soveltaminen tutkielmassani selvensi, miten tunteet kiertävät jätehallinnan keskusteluissa sekä millaisiin toimijoihin ne tarttuvat ja mitä torjuvat. Menetelmällinen sovellus mahdollisti runsaan ja pirstaleisen

aineiston systemaattisen tarkastelun, ja antoi ideoita siihen, miten sosiologit voisivat tulevissa tutkimuksissa tekstien tunteellisuutta lähestyä. Erityisesti tunteiden analysointi pragmaattisen modaalisuuden teorian kautta voisi avata uusia tapoja tunteiden liikkeiden ymmärtämiseen. Tunteista on vaikea saada kiinni, ja tiedostan menetelmäkokeiluni puutteet ja rajoitteet. Samalla näen sen arvon oppimisprosessina sekä uusina ajatuksina tunteiden tutkimiseen akuuttien ja monimutkaisten ympäristöongelmien ajassa.

Tutkielmani kvantitatiivisen analyysin tuloksiin on suhtauduttava varauksella, sillä aineisto on näyte, eikä edustava otos. Aineistossa ylliedustettuina ovat korkeakoulutetut, naiset ja Uudellamaalla asuvat. Tehtävänäni oli kuitenkin tarkastella ilmiötä ja avata uudenlaista tulkin-taa vähän tutkittuun aiheeseen. Näissä tavoitteissa aineisto palveli hyvin. Samalla työni tarjoaa tietoa siitä, mitä mahdollisuuksia ja rajoitteita ilmenee, kun lehtikyselyä hyödynnetään tutkimuskäytössä. Monivalintakysymys mittasi jätteen herättämien tunteiden tunnistamista ja tarjosi rajallisesti vastausvaihtoehtoja. Analyysi antaa kuitenkin tietoa siitä, mitkä tunteet jätehallinnassa korostuvat ja miten ne jakautuvat eri vastaajaryhmien välille.

Lopuksi on aiheellista kysyä, miksi tutkia vauraiden suomalaisten tunteita. Globaalissa mit-takaavassa tarkasteltuna länsimaiden toimiva jätehuolto ja -infrastrukturi ovat muun maailman taakka. Suomalaiset kuluttavat massiivisen määrän luonnonvaroja ja ulkoistavat merkittävän osan päästöistä ja jätteestä tuotantomaihin. Ympäristötuho kuitenkin piirtyy arkisen, tavanomaisen todellisuuden kautta, ja siinä on myös muutoksen mahdollisuus (Valkonen 2022, 7). Näen, että on keskeistä ymmärtää, miksi länsimaiset ihmiset sitoutuvat tuhoisaan järjestelmään ja uusintavat sitä. Miten poliittisia tunteita voisi kanavoida toisin?

Tutkielmani analyysin pohjalta esitän, että kysymys jätteestä ja jäte itsessään *liikuttaa*. Mutta mihin suuntaan ja mitä kohti se liikuttaa? Tunteet tarrautuvat nykyisen järjestelmän ehtoihin: yhteiskunnan ja ympäristön erontekoon, ihmiskeskeiseen ajatteluun, jätteen torjumiseen ja kiertotalouden tarjoamiin fantasioihin talouskasvun jatkumisen mahdollisuudesta. Tunteet piirtävät rajoja ja määrittelevät, keitä kuuluu ”meihin” ja ketkä suljetaan ulos. Tunteilla kurkotetaan kohti muutoksen lupausta.

KIRJALLISUUS

Aaltola, Elisa. 2021. "Defensive over Climate Change? Climate Shame as a Method of Moral Cultivation." *Journal of Agricultural & Environmental Ethics* 34(1). Artikkelinnumero 6.

Ahmed, Sara. 2018 (2004). *Tunteiden kulttuuripolitiikka*. Tallinna: Niin & näin.

Alasuutari, Pertti. 2011. *Laadullinen tutkimus 2.0*. Tampere: Vastapaino.

Albrecht, Glenn. 2017. "Solastalgia and the New Mourning." Teoksessa *Mourning Nature: Hope at the Heart of Ecological Loss and Grief*, toim. Ashlee Cunsolo & Karen Landman. Québec Canada: McGill University Press, 292–315.

Arendt, Hannah. 1987. "Collective Responsibility." Teoksessa *Amor Mundi: Explorations in the Faith and Thought of Hannah Arendt*, toim. James W. Bernauer. Boston: M. Nijhoff, 43–50.

Autto, Janne. 2012. *Päivähoitopolitiikka kamppailuna hyvinvointivaltiosta: Kentät, subjektiaseimat ja oikeutukset*. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.

Beck, Ulrich. 1992 (1986). *Risk Society: Towards a New Modernity*. London: Sage Publications.

bell, hooks. 2016 (2000). *Rakkaus muuttaa kaiken*. Tampere: Niin & näin.

Berlant, Lauren. 2011. *Cruel Optimism*. Durham: Duke University Press.

Burke, Kenneth. 1969 (1962). *A Rhetoric of Motives*. Berkeley: University of California Press.

Butler, Judith. 2006 (2004). *Precarious Life: The Powers of Mourning and Violence*. London: Verso.

Butler, Judith. 2009. *Frames of War: When Is Life Grievable?* London: Verso.

Böhm, Gisela. 2003. "Emotional reactions to environmental risks: Consequentialist versus ethical evaluation." *Journal of Environmental Psychology*, 23:2, 199–212.

Callon, Michel. 1986. "Some elements of a sociology of translation: domestication of the scallops and the fishermen of St Brieuc Bay." Teoksessa *Power, Action and Belief. A New Sociology of Knowledge*, toim. John Law. London: Routledge & Kegan Paul.

Cunsolo, Ashlee & Karen Landman. 2017. "Introduction: To Mourn beyond the Human." Teoksessa *Mourning Nature: Hope at the Heart of Ecological Loss and Grief*, toim. Ashlee Cunsolo & Karen Landman. Québec Canada: McGill University Press.

Cunsolo Willox, Ashlee. 2012. "Climate change as the work of mourning." *Ethics and the Environment*, 17:2, 137–164.

DeNora, Tia. 2021. *Hope: The dream we carry*. Cham: Palgrave Macmillan.

- Douglas, Mary. 2000 (1966). *Puhtaus ja vaara. Ritualistisen rajanvedon analyysi*. Tampere: Vastapaino.
- Erola, Jani. 2014. ”Yhteiskunta ja yhteiskuntaluokat: reflektiota HS:n luokkakonehankkeesta.” <http://www.sosiologi.fi/?p=76> (Luettu 12.5.2023.)
- Euroopan komissio. 2008. ”Waste directive 2008/98/EC.” Off. J. Eur. Union 312, 3–30.
- Eurostat. 2021. ”Municipal waste statistics.” https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Municipal_waste_statistics#Municipal_waste_generation (Luettu 28.5.2023.)
- Fellner, Johann & Jakob Lederer & Christoph Scharff & David Laner. 2017. ”Present Potentials and Limitations of a Circular Economy with Respect to Primary Raw Material Demand.” *Journal of Industrial Ecology*, 21:3.
- Global Footprint Network. 2018. ”Ecological Footprint of Countries.” https://data.footprintnetwork.org/?_ga=2.32593847.861829373.1685273274-1018744337.1685273273#/compareCountries?cn=all&type=EFCpc&yr=2018 (Luettu 27.5.2023.)
- Greimas A.J. 1980. *Strukturalistista semantiikkaa*. Helsinki: Gaudeamus.
- Hawkins, Gay. 2006. *The ethics of waste: How we relate to rubbish*. Lanham: Rowman & Littlefield.
- Head, Lesley. 2016. *Hope and Grief in the Anthropocene: Re-conceptualising human-nature relations*. New York: Routledge.
- Helsingin Sanomat. 2018. ”Me sen teimme.” <https://www.hs.fi/sunnuntai/art-2000005894256.html> (Luettu 13.3.2023.)
- Hochschild, Arlie. 1979. ”Emotion work, feeling rules, and social structure.” *American journal of sociology*, 85:3, 551–575.
- Hochschild, Arlie. 2003 (1983). *The Managed Heart: Commercialization of human feeling*. Berkeley: University of California press.
- Hyry, Jaakko. 2019. *Kansalaiskysely ilmastonmuutoksen herättämistä tunteista ja niiden vaikutuksista kestäviin elämäntapoihin*. Helsinki: Sitra.
- IPCC. 2023. ”Synthesis Report of the IPCC Sixth Assessment Report.” https://www.ipcc.ch/report/ar6/syr/downloads/report/IPCC_AR6_SYR_LongerReport.pdf (Luettu 25.5.2023.)
- Jensen, Tim. 2019. *Ecologies of guilt in Environmental Rhetorics*. Cham: Palgrave Macmillan.
- Johansson, Nils & Hervé Corvellec. 2018. Waste policies gone soft: An analysis of European and Swedish waste prevention plans. *Waste Management* 77. 322–332.
- Johnson, R. Burke & Anthony J. Onwuegbuzie & Lisa A. Turner. 2007. ”Toward a definition of mixed methods research.” *Journal of Mixed Methods Research*, 1:2, 112–133.

Jokinen, Eeva & Juhana Venäläinen & Jussi Vähämäki. 2015. ”Johdatus prekaarien affektien tutkimukseen.” Teoksessa *Prekarisaatio ja affekti*, toim. Eeva Jokinen & Juhana Venäläinen. Jyväskylä: Nykykulttuurin tutkimuskeskus, 7–30.

Joutsenvirta, Maria. 2006. *Ympäristökeskustelun yhteiset arvot: Diskurssianalyysi Enson ja Greenpeacen ympäristökirjoituksista*. Helsinki: HSE Print.

Kantar Public. 2023. *Ilmastobarometri 2023*. Ympäristöministeriö.

Kinnunen, Veera, Heikki Huilaja, Johanna Saariniemi ja Jarno Valkonen. 2020. ”Environmental concern in the waste economy: a case study of waste policy in Finnish Lapland.” Teoksessa *Perspectives on Waste from the Social Sciences and Humanities: Opening the Bin*, toim. Richard Ek & Nils Johansson. Cambridge Scholars Publishing, 114–135.

Kinnunen, Veera. 2017. *Tavarat tiellä. Sosiologinen tutkimus esinesuhteista muutossa*. Rovaniemi: Lapland University Press.

Kinnunen, Veera. 2021. ”Knowing, living, and being with bokashi.” Teoksessa *With Microbes*, toim. Charlotte Brives & Matthäus Rest & Salla Sariola. Manchester: Mattering Press.

Kirchherr, Julian & Denise Reiker & Marko Hekkert. 2017. ”Conceptualizing the circular economy. An analysis of 114 definitions.” *Resources, Conservation and Recycling*. 123/2017, 221–232.

Korhonen, Inkeri & Katja Oksanen. 1997. ”Kertomuksen semiotiikkaa.” Teoksessa *Semioottisen sosiologian näkökulmia: Sosiaalisen todellisuuden rakentuminen ja ymmärrettävyys*, toim. Pekka Sulunen & Jukka Törrönen. Tampere: Gaudeamus.

Kortteinen, Matti & Hannu Tuomikoski. 1998. *Työtön: Tutkimus pitkäaikaistyöttömien selviytymisestä*. Helsinki: Tammi.

Kunnallisalan kehittämissäätiö. 2019. ”Suomalaisten ilmastoteot: kierrätys, kulutuksesta tinkiminen ja energian säästäminen.” https://kaks.fi/wp-content/uploads/2019/08/tutkimusosio_suomalaisten-ilmastoteot-kierratys-kulutuksesta-tinkiminen-ja-energian-saastaminen-ei-saa-julkaista-ennen-10-8-2019.pdf (Luettu 24.5.2023.)

Laakkonen, Simo & Timo Vuorisalo. 2016. ”Environmental Nostalgia and Discussions of the State of the Finnish Environment in the 1950s.” *Journal of Finnish Studies* 19:2, 96–114.

Lakoff, George. 2010. Why it Matters How We Frame the Environment. *Environmental Communication*, 4:1, 70–81.

Latour, Bruno. 2005. *Reassembling the Social: An Introduction to Actor-Network Theory*. Oxford: Oxford University Press.

Lehtonen, Turo-Kimmo. 2015. ”Tavarat ja vapaus.” *Tiede & edistys*. 40:2. 103–122.

- Lindroth, Marjo & Heidi Sinevaara-Niskanen. 2018. *Global politics and its violent care for indigeneity: Sequels to colonialism*. New York: Palgrave Macmillan.
- Lindroth, Marjo & Heidi Sinevaara-Niskanen. 2021. "Politics of hope: Transformation or stagnation?" Teoksessa *The Routledge Handbook of Transformative Global Studies*, toim. S.A Hamed Hosseini, Barry K. Gills, James Goodman & Sara Motta. Abingdon: Routledge, 230–242.
- Loikkanen, Teemu & Heikki Huilaja & Jarno Valkonen & Veera Kinnunen. 2022. "Jätökansalaisuus avainasemassa kiertotalouden tavoitteiden saavuttamisessa." Teoksessa *Kiertotalous ja vihreät työpaikat EU:ssa ja sen ulkopuolella*, toim. Janis Brizga & Said El Khadraoui. Kalevi Sorsa -säätiö, 25–44.
- Luhmann, Niklas. 2004 (1990) *Ekologinen kommunikaatio*. Helsinki: Gaudeamus.
- Massumi, Brian. 2015. *Politics of affect*. Cambridge: Polity Press.
- Mills, C. Wright. 1959/1990. *Sosiologinen mielikuvitus*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Mäkelä, Jukka. 1991. *Sunnuntaina sataa aina – tutkimus tilastollisen ajattelun siirtymisestä osaksi empiiristä sosiaalitutkimusta*. Rovaniemi: Lapin yliopiston yhteiskuntatieteiden osasto.
- Norgaard, Kari. 2011. *Living in Denial: Climate Change, Emotions and Everyday life*. Cambridge: The MIT Press.
- Nygård, Henry. 2016. *Kuopasta kiertotalouteen: Suomen yhdyskuntajätehuollon historia*. Helsinki: Jätelaitosyhdistys ry.
- Näre, Sari. 1999. "Tunteiden sosiologia yhteiskuntatutkimuksen kentässä." Teoksessa *Tunteiden sosiologia: Elämyksiä ja läheisyyttä I*, toim. Sari Näre. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Ost, David (2004) "Politics as the mobilization of anger: Emotions in movements and in power." *European journal of social theory* 7:2, 229–244.
- Pihkala, Panu & Julia Sangervo & Kirsti Jylhä. 2022. "Nuorten ilmastonahdistus ja ympäristötunteet." Julkaisussa *Kestävää tekoa. Nuorisobarometri 2021. Nro 237*. toim. Tomi Kiilakoski. Helsinki: Valtion nuorisoneuvosto, Nuorisotutkimusseura, Nuorisotutkimusverkosto, opetus- ja kulttuuriministeriö, 95–116.
- Rautiainen, Antti & Lassi Salvi. 1998. *Kuluta harkiten. Vastuullisen kuluttajan opas*. Helsinki: Suomen rauhanpuolustajat.
- Rodríguez Aguilera, Meztli. 2022. "Grieving geographies, mourning waters: Life, death and environmental gendered racialized struggles in Mexico." *Feminist Anthropology* 3, 28–43.
- Ronkainen, Suvi. 2004. "Kvantitatiivisuus, tulkinnallisuus ja feministinen tutkimus." Teoksessa *Feministinen tietäminen: Keskustelua metodologiasta*, toim. Marianne Liljeström. Tampere: Vastapaino.

Ronkainen, Suvi & Leila Pehkonen & Sari Lindblom-Ylänne & Eija Paavilainen. 2013. *Tutkimuksen voimasanat*. Helsinki: Sanoma Pro Oy.

Salmela, Mikko. 2017. ”Affektiivinen käänne: Yksi vai monia? Käsitteellisiä ja metodologisia pohdintoja.” *Tieteessä tapahtuu*, 35:2, 32–35.

Salo, Marja & Ari Nissinen & Juha Nurmela & Ilmo Mäenpää & Hannu Savolainen. 2019. ”Erilaisien kotitalouksien hiilijalanjäljet.” Teoksessa *Julkisten hankintojen ja kotitalouksien kulutuksen hiilijalanjälki ja luonnonvarojen käyttö. ENVIMAT-mallinnuksen tuloksia*, toim. Ari Nissinen & Hannu Savolainen. Suomen ympäristökeskuksen raportteja 15, 39–48.

Silén, Marianne. 2021. *Sosiologian ja tilastotieteen rajoilla. Faktorianalyysi rajakohteena*. Rovaniemi: Lapin yliopisto.

Silvo, Ismo. 1988. *Valta, kenttä ja kertomus: Televisiopolitiikan tulkinnat*. YLE, Helsinki: Hakapaino.

Sulkunen, Pekka. 1997. ”Todellisuuden ymmärtäminen ja diskurssianalyysin rajat.” Teoksessa *Semioottisen sosiologian näkökulmia: Sosiaalisen todellisuuden rakentuminen ja ymmärrettävyys*, toim. Pekka Sulkunen & Jukka Törrönen. Tampere: Gaudeamus.

Sulkunen, Pekka & Jukka Törrönen. 1997. ”Arvot ja modaalisuus sosiaalisen todellisuuden rakentamisessa. Teoksessa *Semioottisen sosiologian näkökulmia: Sosiaalisen todellisuuden rakentuminen ja ymmärrettävyys*, toim. Pekka Sulkunen & Jukka Törrönen. Tampere: Gaudeamus.

Suomen virallinen tilasto (SVT). 2019a. ”Väestön koulutus rakenne.” Helsinki: Tilastokeskus. https://pxdata.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin__vkour/?tablelist=true (Luettu 15.2.2023.) Helsinki: Tilastokeskus.

Suomen virallinen tilasto (SVT). 2019b. ”Väestön rakenne.” Helsinki: Tilastokeskus. https://pxdata.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin__vaerak/?tablelist=true (Luettu: 15.2.2023.)

Suomen virallinen tilasto (SVT). 2021. ”Jätetilasto.” Helsinki: Tilastokeskus. https://pxdata.stat.fi/PxWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin__jate/statfin_jate_pxt_12qw.px/table/table-ViewLayout1/ (Luettu 5.8.2023.)

Suomen virallinen tilasto (SVT). 2023. ”Kuntien ja kuntaryhmittymien 2023 välinen luokitusavain.” https://www.stat.fi/fi/luokitukset/corrmapi/kunta_1_20230101%23kuntaryhmitys_1_20230101/ (Luettu: 15.3.2023.)

Teddlie, Charles & Abbas Tashakkori. 2011. “Mixed methods research: Contemporary issues in an emerging field.” Teoksessa *The Sage Handbook of Qualitative Research*, toim. Norman K. Denzin & Yvonna S. Lincoln. Thousand Oaks, CA: Sage, 285–299.

Törrönen, Jukka. 1999. *Juomisen vapaus ja vastuu. Semioottinen analyysi alkoholipoliittisesta liberalismista maallikkoajattelussa*. Helsinki: Yliopistopaino.

Valkonen Jarno & Teemu Loikkanen. 2020 “Waste citizenship in circular economy: case study of waste governance in Finnish Lapland.” Teoksessa *Dimensions of intra- and intergenerational justice in the debates about sustainability*, toim. Silviya Serafimova. Avangard prima, 150–165.

Valkonen, Jarno & Olli Pyyhtinen & Turo-Kimmo Lehtonen & Veera Kinnunen & Heikki Huilaja. 2019. *Tervetuloa jäteyhteiskuntaan: Aineellisen ylijäämän kanssa eläminen*. Tampere: Vastapaino.

Valkonen, Jarno & Veera Kinnunen & Heikki Huilaja & Teemu Loikkanen. 2022. ”Introduction.” Teoksessa *Infrastructural Being: Rethinking dwelling in a naturecultural world*, toim. Jarno Valkonen & Veera Kinnunen & Heikki Huilaja & Teemu Loikkanen. Cham: Palgrave Macmillan, 3–15.

Von Scheve, Christian. 2017. “Affekteista, emootioista ja tunteista.” *Tieteessä tapahtuu*, 35:2, 40–41.

van der Linden, Sander & Edward Maibach & Anthony Leiserowitz. 2015. “Improving Public Engagement with Climate Change: Five ”Best Practice” Insights from Psychological Science.” *Perspectives on psychological science*, 10:6, 758–763.

van Vugt, Mark & Vladas Griskevicius & Wesley Schultz. 2014. “Naturally Green: Harnessing Stone Age Psychological Biases to Foster Environmental Behaviour.” *Social Issues and Policy Review*, 8:1, 1–32.

Veivo, Harri & Tomi Huttunen. 1999. *Semiotiikka: merkeistä mieleen ja kulttuuriin*. Helsinki: Edita.

Yle-uutiset. 2017. ”Norjan rannikolle ajautui kuoleva valas – vatsa täynnä muovia.” <https://yle.fi/a/3-9439204> (Luettu 13.3.2023.)

Yle-uutiset. 2019. ”Muovi mietityttää, mutta sen kierrättäminen takkuaa: Yksi syy on liian kaukana olevat kierrätyspisteet – katso täältä lähimmät pisteesi.” <https://yle.fi/a/3-10606963> (Luettu 25.3.2023.)

Yle-uutiset. 2022a. ”Ihmisten veressä havaittiin ensi kertaa muovia.” <https://yle.fi/a/3-12378672> (Luettu 13.3.2023.)

Yle-uutiset. 2022b. ”Suuren valtion kokoisesta jätepyörteestä nousi tonneittain muovia Tyynellämerellä: video näyttää pöyristyttävät jätemassat.” <https://yle.fi/a/3-12666445> (Luettu 13.3.2023.)

Ympäristöministeriö & Työ- ja elinkeinoministeriö. 2021. *Valtioneuvoston periaatepäätös kiertotalouden strategisesta ohjelmasta*. <https://ym.fi/documents/1410903/42733297/Valtioneuvoston+periaatepaatos+8.4.2021+kiertotalouden+strategisesta+ohjelmasta.pdf/ae1e0d0-802f-b272-e424-50c9cd1c5f5e/Valtioneuvoston+periaatepaatos+8.4.2021+kiertotalouden+strategisesta+ohjelmasta.pdf?t=1617783970488> (Luettu 24.5.2023.)

Aineisto

Valkonen, Jarno & Heikki Huilaja & Veera Kinnunen & Johanna Saariniemi & Anna-Stina Nykänen & Helsingin Sanomat. 2018. *Helsingin Sanomien jätekysely*. https://services.fsd.tuni.fi/catalogue/FSD3572?study_language=fi

LIITE 1: KYSELYLOMAKE

Arki

Ota kantaa seuraaviin väittämiin:

1. Lajittelen jätteitä
 - 1) Kyllä
 - 2) En

2. Lajittelen jätteet kotona
 - 1) Kyllä
 - 2) En

3. Lajittelen jätteet myös lomalla
 - 1) Kyllä
 - 2) En

4. Lajittelen jätteet myös töissä
 - 1) Kyllä
 - 2) En

5. Kotitaloudessani lajitellaan jätteet näin moneen eri astiaan:
 - 1) 1
 - 2) 2
 - 3) 3
 - 4) 4
 - 5) 5
 - 6) Vielä enemmän

6. Kiinteistössäni on seuraavat keräysastiat (voit valita useita).
1=yes, 2=no
 - 6) Polttokelpoinen jäte
 - 6) Biojäte
 - 6) Paperi
 - 6) Lasi
 - 6) Kartonki
 - 6) Metall
 - 6) Muovi
 - 6) Pahvi
 - 6) Kaatopaikkajäte

7. Onko kiinteistössäsi vielä jotain muita keräysastioita?
Avovastaus

8. Viime kuukauden aikana olen vienyt keräysastiaan näitä asioita (voit valita useita).

1=yes, 2=no

- 8) Paperi
- 8) Lasi
- 8) Kartonki
- 8) Metalli
- 8) Muovi
- 8) Elektroniikkajäte
- 8) Patterit
- 8) Biojäte
- 8) Tekstiili

9. Viime vuoden aikana olen tehnyt näitä asioita (voit valita useita).

1=yes, 2=no

- 9) Vienyt jätettä kaatopaikalle
- 9) Polttanut roskia
- 9) Kompostoinut maatuvaan jätettä
- 9) Toimittanut ongelmajätettä keräyspisteeseen
- 9) Vienyt jätettä lajitteluasemalle

10. Jotain muuta, mitä:

Avovastaus

11. Mitä jätettä kotitaloutesi tuottaa eniten?

Avovastaus

Suhde jätteeseen

12. Ajattele jätettä. Onko jäte mielestäsi ensisijaisesti

- 1) Esteettinen kysymys (rumaa tai epämiellyttävää)
- 2) Hygieeninen kysymys (riski terveydelle)
- 3) Ympäristökysymys (saastuttaa luontoa)

13. Ajattele jätettä. Millaisia tunteita se sinussa herättää (voit valita useita):

1=yes, 2=no

- 13) Ilo
- 13) Kiinnostus
- 13) Raivo
- 13) Syyllisyys
- 13) Toivo
- 13) Uteliaisuus
- 13) Velvollisuus
- 13) Ällötys
- 13) Ärtymys

14. Jotain muuta, mitä?

Avovastaus

15. Onko suhtautumisesi jätteeseen muuttunut vuoden aikana?

- 1) Kyllä
- 2) Ei

16. Jos vastasit kyllä, niin miten?

Avovastaus

17. Ovatko jätteenkäsittelytapasi muuttuneet viimeisen vuoden aikana?

- 1) Kyllä
- 2) Ei

18. Jos vastasit kyllä, niin miten?

Avovastaus

Vastuu jätteestä

19. Valitse parhaiten omaa näkemystäsi vastaava väittämä.

- 1) Teknologian kehitys ratkaisee maailman jäteongelmat
- 2) Kulutustapojen muutos ratkaisee maailman jäteongelmat
- 3) Kiertotalouden kehittyminen ratkaisee maailman jäteongelmat
- 4) Juuri nyt muiden ongelmien ratkaiseminen on kiireellisempää kuin jätteasioiden miettiminen
- 5) Jäte ei ole merkittävä ongelma
- 6) Jäteongelman ratkaiseminen ei saa rajoittaa talouskasvua

20. Kenen vastuulla jätteen vähentäminen ensisijaisesti mielestäsi on? Valitse parhaiten näkemystäsi vastaava vaihtoehto.

- 1) Kuluttajien
- 2) Kulutustavaroiden valmistajien
- 3) Jälleenmyyjien
- 4) Teollisuuden
- 5) Kuntien
- 6) Valtioiden
- 7) Jäteyhtiöiden
- 8) Yritysten
- 9) Euroopan unionin

Jätteetön tulevaisuus?

21. Mitkä tekijät kannustaisivat sinua jätteen vähentämiseen? (Valitse korkeintaan kaksi).

1=yes, 2=no

- 21) Olisin valmis maksamaan siitä, että minun ei tarvitse lajitella jätteitä kotona
- 21) Olisin valmis maksamaan enemmän siitä, että tuotteet kestävät pidempään
- 21) Jättemaksun yhdistäminen jätemäärään kannustaisi minua lajittelemaan tehokkaammin
- 21) Minun pitää itse kulutusvalinnoillani vaikuttaa jätemääriini
- 21) Jätteiden vähentäminen ei voi olla kuluttajien vastuulla
- 21) Jätteenkäsittely on riittävän tehokasta jo nyt

22. Ajattele ruokajätettä. Miten sitä pitäisi tulevaisuudessa käsitellä?

- 1) Jokaisen pitäisi kompostoida omat ruokajätteensä
- 2) Jäteyhtiöiden pitäisi kompostoida kotitalouksien ruokajätteet
- 3) Ruokajäte pitäisi hyödyntää biokaasutuotannossa
- 4) Ruokajätteen syntyä pitäisi hillitä hävikkiä vähentämällä
- 5) Ruokajätteen syntymistä ei tarvitse hillitä

23. Jollain muulla tavalla, miten?

Avovastaus

24. Miten muovijätettä pitäisi tulevaisuudessa käsitellä?

- 1) Muovijäte pitäisi hyödyntää energiantuotannossa polttamalla
- 2) Muovijätteen uusiokäyttöä pitäisi edelleen kehittää
- 3) Muovin käyttöä pitäisi rajoittaa muoviverolla
- 4) Muovijätteen lajittelua pitäisi tehostaa panttimaksuin
- 5) Kertakäyttömuovi pitäisi kieltää kokonaan
- 6) Muovijätteen syntymistä ei tarvitse rajoittaa

25. Jollain muulla tavalla, miten?

Avovastaus

26. Miten viemärijätettä pitäisi tulevaisuudessa käsitellä?

- 1) Viemärijäte pitäisi hyödyntää biokaasuna
- 2) Viemärijäte pitäisi hyödyntää elintarviketeollisuuden lannoitteena
- 3) Viemärijätteestä pitäisi tehdä kompostimultaa
- 4) Viemärijätteen nykyiset käsittelytavat ovat riittäviä

27. Jollain muulla tavalla, miten?

Avovastaus

Sana on vapaa

28. Onko jotain, mitä haluat vielä kertoa jätteestä, jätteen käsittelystä ja jätteen tulevaisuudesta?

Avovastaus

Taustatiedot

29. Sukupuoli.

- 1) Nainen
- 2) Mies
- 3) Muu

30. Ikä

Avovastaus

31. Miten asut?

- 1) Yksin asuva
- 2) Yksinhuoltaja
- 3) Parisuhteessa, ei lapsia
- 4) Parisuhteessa, lapsia
- 5) Asun vanhempien kanssa
- 6) Muu

32. Kotitaloudessa asuvien aikuisten lukumäärä.

Avovastaus

33. Kotitaloudessa asuvien lasten lukumäärä (alle 18 v)

Avovastaus

34. Heistä alle kouluikäisiä:

Avovastaus

35. Asumismuoto:

- 1) Kerrostalo
- 2) Rivitalo
- 3) Paritalo
- 4) Omakotitalo
- 5) Asuntola tai laitos
- 6) Muu

36. Asun

- 1) Vuokralla
- 2) Omistusasunnossa

37. Kotitalouden yhteenlasketut kuukausitulot bruttona:

- 1) Alle 500 eur/kk
- 2) 500–1500 eur/kk
- 3) 1500–3000 eur/kk
- 4) 3000–5000 eur/kk
- 5) 5000–8000 eur/kk
- 6) Yli 8000 eur/kk

38. Koulutusaste:

- 1) Perusaste
- 2) Ammatillinen tai lukioasteen koulutus
- 3) Korkeakoulututkinto

39. Kerro postinumerosi.

Avovastaus